

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

TÜRK DİL KURUMU'NUN KURULUŞ SÜRECİNDE
MECLİSTE VE BASINDA DİL TARTIŞMALARI

Bayram CEYHAN

İstanbul 2007

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

TÜRK DİL KURUMU'NUN KURULUŞ SÜRECİNDE
MECLİSTE VE BASINDA DİL TARTIŞMALARI

Bayram CEYHAN
2501960243

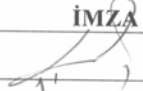

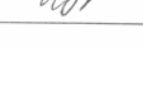

Danışman: Doç. Dr. İsmail COŞKUN

İstanbul 2007

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **Sosyoloji** Anabilim Dalında **2501960243** numaralı **Bayram Ceyhan**'ın hazırladığı "**Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Meclis'de Ve Basında Dil Tartışmaları**" konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **11/01/2007 Perşembe** günü **saat 14:00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULUNDA** ne* **OYBİRLİĞİ / ÖYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.KORKUT TUNA	Kabul	
DOÇ.DR.İSMAİL COŞKUN	Kabulü	
DOÇ.DR.ERTAN EĞRİBEL	Kabulü	
DOÇ.DR. AYHAN BIÇAK	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.UFUK ÖZCAN	Kabulü	

ÖZ

TÜRK DİL KURUMU'NUN KURULUŞ SÜRECİNDE MECLİSTE VE BASINDA DİL TARTIŞMALARI

Bu araştırmanın amacı Osmanlıda ulus olma bilincinin bir tezahürü olarak ortaya çıkan dil sorununun Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte nasıl bir seyir içinde ele alındığını konu edinmektedir.

Osmanlının dağılmasıyla yeni “Türk Dil Tezi”nin varmaya çalıştığı noktanın temelinde yatan tarihsel ve toplumsal etkenlerin sebepleri ve dayandığı temel ilkeler inceleme konusu yapılmaktadır. Araştırmanın amacından hareketle ortaya koymaya çalışılan Türk Dil Kurumu'nun kuruluş sürecinde ve kurumun yapılanmasıyla birlikte devam eden tartışmaların odağında kendini gösteren Türk Tarih Tezi'nin dil alanında kendine edindiği yeri tartışılmaktadır. Türk Tarih Tezi'nin kendini ortaya koyuş biçimi en açık olarak dil kurultaylarında kendini gösterirken bu çalışmanın ana eksenini de bu yönde şekillenmiştir.

Bu amaçla araştırma konusu, doğrudan Türk Dil Kurultaylarında savunulan tezler incelenerek ele alınmış ve bu tezlerle varılmak istenen nihai noktanın tespitine çalışılarak günümüzde yapılan tartışmaların temeline inilmeye çalışılmıştır.

Bayram Ceyhan

ABSTRACT

LANGUAGE DISPUTES AT THE GRAND ASSEMBLY AND THE MEDIA TROUGH THE ESTABLISHMENT OF TURKISH LANGUAGE INSTITUTION

The aim of this research is to project the maintenance of the language problem after the construction of Turkish Republic which is seen the conscious of the nationalism at the Ottoman Empire.

This research is focused on the reasons of historical and social affects and its principles of the new “Turkish Language Thesis” after the abolishment of Ottoman Empire.

By the aim of the thesis, the position and the placement of the “Turkish Language Thesis” in the language practices is argued in conjunction with the establishment of the “Institution of Turkish Language” and its institutionalization.

Presentation of the “Turkish History Thesis” itself, clearly defined at the Turkish Language Associations. So, this research is concentrated at the basis of this argument.

Forts this reason, the subject of the determined theses directly at the Turkish Language Associations have been analyzed and maintained for this research and it's aimed to reach and determine the final argument while focusing on the basis of their actual reflections.

Bayram Ceyhan

ÖNSÖZ

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte öteden beri devam eden tartışmaların en önemlisini oluşturan dil sorununu konu edinen bu çalışma, diğer çalışmalardan farklı olarak *'Türk Tarih Tezi'* ve bu tezin dil alanında kendini en belirgin biçimde ortaya koyduğu *'Güneş Dil Teorisi'*yle nasıl izah edilmeye çalışıldığını ele almaktadır. Osmanlının son dönemlerinden başlayarak farklı zeminlere taşınan dil sorunu kurtuluş mücadelesinin ardından Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni kimlik oluşturmada en temel ve en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde anlamaya çalıştığımız dil ile ilgili sorunların temelinde Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan siyasal ve sosyal tartışmaların en açık olarak Türk dil kurultaylarında sunulan tezler yardımıyla ortaya konulması bizi Türk siyasi ve sosyal hayatında önemi azımsanamayacak bu tezleri incelemeye sevk etmiştir. Bu tezler tartışılırken varılmak istenen nihai amacın hangi zeminlerde ne tür değişimler gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktayız. Bu nedenle tartışmaların önemli bir boyutunu oluşturan güneş dil teorisi de bu çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturmakta ve dil meselesinde güneş dil teorisiyle varılmak istenen nokta tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Bu amaçla çalışmamızın birinci bölümünde Osmanlı'da Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyet Türkiye'sinin kurulmasına kadar geçen süreç içerisinde dil alanında ortaya konulmuş temel kaygıları genel hatlarıyla irdelemeye çalıştık. Bunu yaparken dili salt linguistik bir problem olarak değil tersine, Osmanlı ve Cumhuriyet aydınlarının algılayış biçimlerinin en önemlisi olan sosyal ve siyasal yapının bir parçası olarak ele aldık.

İkinci bölümde ise bir taraftan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasını sağlayacak hazırlık çalışmalarını ele almaya çalışırken diğer yandan Türk Dil Kurumu ve ardından yapılan üç önemli Türk Dil Kurultayında ortaya konan tezleri ele aldık. Ayrıca bu bölümün en önemli konularından birisi olan Güneş-Dil teorisi de

ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmış ve en temel tezler yardımıyla sorunun temeline inilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Cumhuriyet Türkiye'sinde doğrudan devletin en üst seviyesinde ele alınan konunun toplum tabanına nasıl yaymaya çalışıldığını izah etmeye çalıştık. Dil devriminin yeni devletin bekası için bir amaç olmaktan öte bir araç niteliğine dönüştürülmesi ve bunu yaparken tutarlı ya da tutarsız ortaya konan tezlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1.1. DİLİN İŞLEVİ VE TOPLUMSAL YAPIYLA İLİŞKİSİ.....	5
1.2. TANZİMAT'IN İLANI (1839) SONRASI DİLE İLİŞKİN YAPILAN TARTIŞMALAR.....	7
1.3. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YAPILAN DİL TARTIŞMALARI VE DİLDE TÜRKÇÜLÜK AKIMI.....	12
1.3.1. Dilde Türkçülük Akımının Arka Planı ve Dış Etkilenmeler	15
1.3.2. Türk Derneğinin Kurulması ve Türk Derneği Dergisi Etrafında Yapılan Çalışmalar.....	20
1.3.3. Türk Yurdu Cemiyeti'nde Yapılan Çalışmalar	21
1.3.4. Türk Ocağının Kurulması ve Türk Dilini Ele Alış Biçimleri	22
1.3.5. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Dille İlgili Yapılan Çalışmalar.....	23
1.3.6. Cumhuriyet Döneminde Dil Alanında Yapılan İlk Girişimler ve Yeni Dil Siyasetinin Oluşumu	25

II. BÖLÜM

2.1. TÜRK DİLİNİ TETKİK CEMİYET'İNİN KURULMASI VE BİRİNCİ TÜRK DİL KURULTAYI.....	31
--	----

2.1.1. Birinci Türk Dil Kurultayından Sonra Yapılan Çalışmalar.....	46
2.2. İKİNCİ TÜRK DİL KURULTAYI VE DİLDE ÖZLEŞTİRME ÇABALARI.....	51
2.2.1. Türk Dili Kurultayının Son Toplantısındaki Komisyon Raporları.....	59
2.2.2. İkinci Kurultaydan Sonra Dili Aşırı Türkçeleştirme Çabaları.....	60
2.2.3. ‘Öztürkçe’leştirme Hareketinin Türk Basınındaki Yansımaları....	62
2.2.4. Üçüncü Kurultaya Kadar Kolların Yaptığı Çalışmalar.....	65
III. BÖLÜM	
3.1. DİL DEVRİMİNİN İKİNCİ SAFHASI VE GÜNEŞ DİL TEORİSİNİN ORTAYA ATILMASI	67
3.2. ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI.....	70
3.2.1. Teorinin Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Ders Olarak Okutulması.....	80
3.2.2. Güneş-Dil Teorisinin Türk Dil Kurumunun Alt Kollarında Ele Alınış Biçimleri.....	83
3.2.3. Üçüncü Türk Dil Kurultayından Sonra Yapılan Çalışmalar.....	84
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	91

KISALTMALAR LİSTESİ

A.K.D.T.Y.K.	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
D.T.C.F.	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
K.B.Y.	: Kültür Bakanlığı Yayınları
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.T.T.B.	: Milli Türk Talebe Birliği
M.V.	: Maarif Vekâleti
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.A.K.	: Türk Dilini Araştırma Kurumu
T.D.	: Türk Dili
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.D.T.C.	: Türk Dilini Tetkik Cemiyeti
T.K.	: Türk Kültürü
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.T.K.B.	: Türk Tarih Kurumu Basımevi
U.M.H.	: Umumi Merkez Heyeti

GİRİŞ

Günümüzde dil konusu bütün toplumlarda bu konuyla ilgili ya da ilgisiz her sosyal çevreden bireylerin ilgi alanına girmiştir. Konunun bu kadar ilgi görmesi toplumların kültür ve değer yargılarını etkilemesi; duygu ve düşüncelerinin alacağı yön açısından dilin önemini göstermektedir.

Dilin toplumların duygu, düşünce ve ifade sistemlerinin yeni nesillere aktarış biçimi olarak ele alınması geçmişle gelecek arasında kuracağı kesintisiz ilişki tartışmanın önemi bakımından hem geçmişimizi ve hem de geleceğimizi ilgilendiren temel konuların başında karşımıza çıkmaktadır.

Toplumumuzda dil konusunun tartışmaya bu derece açık olmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi Türk toplumunun Osmanlı devleti ve onun çöküşüyle birlikte ortaya çıkartacağı sosyal, siyasal ve kültürel toplum yapısının hangi yönde olacağı konusuyla temellendirilebilir. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve ardından kurulan yeni devletin oluşturmaya çalıştığı toplumsal yapıyı en temel mesele olarak ilgilendiren konuların başında dil meselesi gelmektedir. Dil meselesi gerek Osmanlının son dönemlerinde ve gerekse Cumhuriyet döneminde sosyal ya da toplumsal kaygılarla ele alınmıştır. Sosyal ve toplumsal bir kaygı taşıyarak ortaya çıkan konu dönemin geçerli ideolojilerinin etkisiyle de dönem dönem farklı boyutlar içerisinde tartışılmıştır.

Dil konusu bütün toplumlarda ve toplumumuzda üzerinde oldukça fazla çalışmalar yapılan bir alandır. Gerek Avrupalı dilbilimciler ve gerekse toplumumuzdaki dilciler konunun önemine binaen birçok çalışmalar ortaya koymuşlardır. Dilin tartışılmaya bu kadar açık olmasının nedeni uluslaşma sürecinde hem toplumumuzun hem de diğer toplumların aldıkları ya da alması gerekli gördükleri yönü göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında uluslaşma süreciyle birlikte önem kazanan tartışmaların odağında ulus devletlerin geliştirdikleri siyasetlerin yer aldığını görmemek elde değildir.

Avrupa'da reform ve Rönesans hareketleriyle birlikte Latince'nin önemini kaybetmesi ve ardından Fransız ihtilaliyle birlikte ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla başlayan ulusal dillerin önem kazanması bu alanda yapılacak çalışmaların hızını artırmaktadır. Avrupalı dilbilimcilerinde ele alınan konu başta dillerin ortaya çıkışı, dil farklılaşmaları, gelişmiş veya ilkel diller gibi alanlarda yapılmakta ve ele alınan konunun temelinde batılı toplumların dillerinin gelişmişlik düzeyinin ispatlanması yatmaktadır.

Türk toplumunda ve Batı dışına itilmiş diğer batı dışı toplumlarında ise geliştirilen siyasetlerin temelinde yatan ulus olma bilincinin en büyük amili olarak görülen dil sorunu belirli dönemlerde değişim sürecine sokulmuştur. Doğrudan devletlerin geliştirdiği siyasetlerin bir parçası haline dönüşen konu yine o devletlerin bekası ve selameti için kaçınılmaz bir unsur olarak görülmüştür.

Avrupalı dilbilimcilerinde toplumların gelişmişlik ve uygarlık düzeylerinin birer göstergesi olarak yansıtılmaya çalışılan dil, aynı algılama biçimiyle Türk toplumunda da belirli aşamalar içerisine girmiştir. Özellikle 19. yüzyılda başlayan batıcılışma hareketiyle birlikte Osmanlı aydınlarının da en çok üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir.

Osmanlının Avrupa devletleri karşısında siyasetinin önemini kaybetmesiyle birlikte aydınlar arasında ortaya çıkan uluslaşma bilincinin bir sonucu olarak dilde de farklı arayışlar gelişecektir. Azınlıkların birer birer kopuşlarıyla gelişen bu bilinç Türk toplumunu Osmanlı siyasetinin temel taşıyıcısı ve yüklenicisi konumuna yükseltmiştir. Bu bilincin gelişmesi kendini en açık bir biçimde Türk toplumunun dilinde gösterecektir.

Osmanlının yıkılması ve ardından Cumhuriyetin ilanı ile birlikte aynı bilincin devam ettirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Son dönem Osmanlı aydınlarındaki batıcılışma ve Batı toplumlarında Türk toplumuna bir yer bulma endişesinin devamı olarak ortaya çıkan bu hareket Cumhuriyet döneminde had safhasına ulaşacaktır.

Uluslaşma çabaları ile birlikte Türk toplumunda ortaya çıkan birçok sorunların yanında dil de önemli bir sorun olarak tartışıla gelmiştir. Osmanlının son dönemlerinden itibaren batıcılışma çabalarıyla birlikte her alanda olduğu gibi dil

alanında da önemli fikirler ileri sürülmüş, batı toplumları karşısında geri kalmışlığın nedenlerinden bir tanesi de Osmanlıca'nın üçlü dil yapısı olarak gösterilmiştir. Türk toplumunun Osmanlı yönetiminde baskın bir rol üstlenebilmesi açısından dil sorunu hemen her Osmanlı aydını tarafından tartışma konusu yapılarak gündeme gelecektir. Osmanlıca'nın üst bir kimlik dili olarak adlandırılmasının karşısında Türkçe'nin geri planda kalmasına koşut bir hareket gibi görünen bu olay siyasal ve sosyal olarak toplumun yeniden yapılandırılması ve ona yeni bir kimlik kazandırma çabasına dönüştürülmüştür.

Osmanlı devleti henüz gücünden hiç bir şey kaybetmediği dönemlerde bu tür tartışmalarla karşı karşıya bulunmazken, özellikle Tanzimat'ın ilanı ile birlikte azınlıklara sağlanan sosyal ve siyasal hakların karşısında Türk kimliğinin bir yabancı kimlik gibi kenarda durmasına tepkiler sürekli büyümekte ve bu tepkilerin bir kısmı da dil alanına yönelmektedir. 19. yüzyılda başlayan uluslaşma çabaları Osmanlı Devleti'nde kendini en açık bir biçimde dil alanında göstermektedir. Toplumların ulus olma şartlarından biri olarak görülen dil konusu Osmanlı siyasal sisteminde özellikle dönemin gazete ve dergilerinin temel konularının başında yer alacaktır. Dil bazen yeni yeni yayımlanmaya başlayan gazete köşelerinde ele alınırken bazen de kitap ve dergilerde tartışma konusu yapılarak Osmanlı siyasetinin bağlı bulunduğu duruma göre değerlendirilip siyasi düşüncelere bağlı olarak farklı şekillerde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı devleti dönemindeki dil tartışmalarına bakıldığında yapılan tartışmalar yeni kurulan Türk devleti dönemindeki tartışmalarla, temelde pek farklı görünmemektedir. İmparatorluk üzerine kurulu yeni devlet kendisini temel alacağı yeni kimlik yapısı gereği "Dilde Türkçeleşme", "Öz Türkçecilik" gibi yeni anlayışları benimserken aynı zamanda toplumsal dayanağını da yaratma kaygısı içine düşmüştür. Bunun için eskiye ait tüm tanımlamaları, ifadelendirmeleri toplumun zihninden silmek ve yerine yeni objeler yerleştirmek durumunda kalacaktır. Bunun en güzel yollarından bir tanesi de dil yolu ile olacaktır. Bu açıdan ele alındığında dil konusu Türk devriminin anlaşılıp toplum belleğine yerleştirilmesinde son derece önemli hale gelecektir.

Yeni Türk devletinin kurulmasından sonra ise dille ilgili tartışmaların boyutu değişmeyip daha da ileri bir boyut kazanmaktadır. Osmanlının son dönemlerinde yapılan tartışmaların da ötesinde dilde modernleşme, yeni kavramların Türkçe'ye uygun hale getirilmesi, anlaşılır bir dil oluşturma fikri sürekli bir biçimde tartışılmıştır. Diğer yandan bilimde yapılan gelişmelerle birlikte dilde de önemli farklılaşmaların olabileceği ve herkesin aynı oranda anlayıp anlayamayacağı türündeki tartışmaların içine düşülmüştür. Bilim dili, siyaset dili, halk dili türünde değerlendirilebilecek öneriler geliştirilmiştir. Ama ne var ki bütün bu tartışmalara rağmen herkesin anlayabileceği önemli bir birliktelik sağlanmış değildir.

Günümüzde ise tartışmaların boyutu daha da ilerleyerek dil felsefesi alanına girmiş bulunmaktadır. Bir yönüyle dilde ulusallık savunulurken diğer yandan evrensel ve tek kutuplu bir dil oluşturma politikalarının Türk toplumuna olduğu gibi diğer batı dışı toplumlara da hızla dayatıldığını ve yaygınlaştırıldığını görmekteyiz. Bilimde olduğu gibi o bilimi oluşturan dilin de adeta pazarlandığı ve evrensel bir nitelik taşıdığı kanısı bütün toplumlarda yaygın bir anlayış haline gelmektedir. Evrensel bir dil oluşturma çabasıyla toplumların birbirlerinden farklılığı unutturulmakta, her ulus ya da toplum çıkarının üzerinde evrensel dili kullanan ve evrensel tüketimin yaygınlaştırıldığı yeni kimlikler üretilmektedir. Evrensel dil ile toplumlar evrensel sorunlar içine itilmekte ve o sorunların bir parçası olarak gösterilmektedirler. Oysa bilimde, birçok alanda olduğu gibi dilde de toplumların farklılığı, tarihi konumları gereği farklı bir dil politikası benimseyeceği unutulmaktadır.

I. BÖLÜM

1.1. DİLİN İŞLEVİ VE TOPLUMSAL YAPIYLA İLİŞKİSİ

Toplumsal yapıyı oluşturan unsurlardan biriside yine o toplumun kullandığı dildir. Dil, toplum bireylerinin dış dünyayı algılamada oluşturdukları zihinsel, tarihsel ve kültürel bilgi birikimlerinin dışa yansımış görüntüsüdür. O halde dilin oluşum ve gelişiminde bireyin düşünme yeteneğinin bilinçli bir etkisi vardır. Birey dil simgeleriyle karşısındaki kişinin davranışını önceden kestirebilme olanağına sahiptir. Dil simgelerinin anlam kazanması sosyal deneyimler ve gelişmelerle birlikte artarak devam eder. Bu durumda dili durağan bir yapı değil, sürekli gelişim ve değişim içerisinde olan bir yapı olarak görmek gerekmektedir. Dilbilimciler dili birbirlerinden farklı yönleriyle tanımladıkları halde, tarihsel ve toplumsal yönüyle tanımlamaya çalıştığımızda bireylerin ya da toplumların iletişim kurmasında en büyük yapıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dilde kullanılan her kelime ya da kavramın sosyal çevre içerisinde bir davranış biçimine karşılık olarak bir olay ya da olguya karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Bazı edat ya da bağlaçların dilde bir simge ya da davranışa karşılık gelmediğini düşünsek bile dilin kendi devinimiyle geliştirdiği ifade ya da davranış geliştirmede bireyin ifade kolaylığını sağlayacak mantıksal kurallar olarak anlamak gerekmektedir. Bu tür kavramlar “dilnin mantıksal-dilbilgisel yapısına ilişkin kavramlara bağlı olarak dilin fiziksel niteliğinden (ses) yararlanarak kendilerini gösterirler, kimi zaman da sadece yazıya ilişkin birer im olarak da işlevlerini yerine getirirler.”¹

Dilin konuşma yeteneği olarak ele alınması insana özgü bir özellik olduğundan bahsedilmekle birlikte,² ne var ki tıpkı insanlar gibi diğer canlılar

¹ Betül Çotuksöken, **Felsefi Söylem Nedir?**. Ara Yay., Birinci Basım, İstanbul, Kasım 1991.s.48-49

² Prof. Dr. Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, I. Cilt, 2. Baskı T.D.K. Yay. Ankara, 2003, s.50.

arasında da bir iletişimden söz edilebilmektedir.³ Konuşma yeteneği ise her şeyden önce dil felsefesinin alanına girmekte ve bu yeteneğin oluşmasında dilin toplumsal bir yapı içerisinde ele alınması öngörülmektedir. İnsanların nitelikleri nasıl birbirlerinden farklı ise, toplumların dünyayı görüş ve algılayış biçimleri de birbirinden ayrılmakta ve dolayısıyla kavramların toplumlarda çağrıştırdıkları anlamlar da birbirlerinden ayrılabilir. Bireyin konuşmaya başladığı sırada aile ve çevresinden öğrendiği anadili kuşaktan kuşağa aktarılan ve içinde yaşadığı toplumun kültürel, siyasal ve toplumsal izlerini taşıyan özellikler bulundurmaktadır. Her toplumun dili kendi ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarına karşılık oluşturduğu ve geliştirdiği bilgi ve kültür birikiminin görüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal kimliğin değişime açık olması yine o toplumu meydana getiren dilin değişken bir yapı içerisinde olduğunu gösterir. Dilin yapısı, bireylerin toplumsal mutabakatlarıyla ve o toplumun ihtiyaçlarına göre üretilmesiyle olmaktadır. Bireylerin çıkarlarının zaman zaman çatışmasına rağmen topluluk bilincinin oluşabilmesi için ortak bir dilin varlığı ön şart olarak karşımıza çıkmaktadır. “Dil, dünya görüşlerini, belli düşünce ve davranış biçimlerini içerir ve bunların iletişim sonucunda kişilerin belleğinde yerleşmesini sağla(r)maktadır.”⁴ Toplumlar zaman içinde edinilmiş deneyimler, geliştirilmiş fikirler dilin içine girmiştir. Bu nedenle kelime ve sözcükler o topluluğun kültürüne göre anlam ve değer taşırlar. Dilin, topluluğun kültürüne özgü değer taşıması onun kültür taşıyıcılığı yapmasına imkân vermekte ve üzerinde tekrar uzlaşmış anlamlara gerek duyulmadan yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır.⁵

Dilin değişime açık yapısı toplumlar zaman zaman ona dışarıdan müdahale edebilme gereksinimini ortaya çıkartmıştır. Gerek Türk toplumunda ve gerekse Macaristan, İsrail, Almanya ve Norveç gibi toplumlar bunun örneğini görmek mümkün olmaktadır.⁶ Dile yapılan müdahalelerle birlikte dilin parçası olan kültür ve uygarlık yapısının da değişmesi kaçınılmaz bir hale gelecektir. Bunun en güzel

³ Prof. Dr. Walter Porzig, **Dil Denen Mucize**, Çev. Prof. Dr. Vural Ülkü, T.D.K. Yay. 2. Basım Ankara 2003.s.37-65.

⁴ Erhan Atiker, **Bireyselleşme ve Toplumsal Farklılaşma**, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1995, s.15.

⁵ Prof. Dr. Walter Porzig, a.g.e., s. 197-203.

⁶Dr. Kamile İmer, **Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi**, T.D.K. Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara. 1976, s.36-48.

örneğini toplumumuzda görmek mümkündür. Osmanlının son döneminden itibaren dilde başlayan değişimin seyrini genel hatlarıyla değerlendirmeye çalışacağız.

1.2. TANZİMAT'IN İLANI (1839) SONRASI DİLE İLİŞKİN YAPILAN TARTIŞMALAR

Dil, tartışma konusu olarak Türk toplumunda tarihin belirli dönemlerinden başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Dille ilgili yapılan tartışmalar toplum ya da devlet yapımızın tarihsel süreç içerisinde seyrettiği aşamalara bağlı kalarak başka toplum ya da devlet sistemleriyle kurduğu ve onlarla girdiği diyaloglar sonucu dönem dönem tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların en şiddetlisi şüphesiz Osmanlı Devletinin son zamanlarında yapılan tartışmalardır. Devletin gücünün batı medeniyeti karşısında zayıflaması hayatın her alanında olduğu gibi dil alanında da yeni arayışları ortaya çıkarmıştır.

Avrupa'da başlayan reform hareketleriyle birlikte ulusalcılığın ön plana çıkması ulusal dillerin gelişmesini sağlamıştır. Avrupa'daki reform hareketlerinin dinde yeni anlayışlar ortaya çıkarması kilisenin kullandığı dil olan klasik Latincenin de önemini azaltmıştır.

Osmanlı devletinde ise batılı devletlerin zorlamasıyla başlayan yenileşme hareketleri sonucunda azınlıkların elde ettikleri kazanımlarla beraber ulusalcı fikirlerin iyice pekiştirilmesi, Türk aydınlarında da yeni arayışları başlatmıştır. Tanzimatla başlayan bu hareket günümüze kadar şiddetli bir biçimde tartışma konusudur.

Dile ilişkin ilk kaygı Reşit Paşa'dan gelmektedir. “Eğitimin halk arasında kolayca yayılabilmesi için fen ve sanata ait kitapların herkesin anlayabileceği bir dille yazılması lüzumu üzerinde durmuştur.”⁷ Bu kaygının nedeni her ne kadar yeni yeni oluşan ulus devletlerle beraber ulusalcılık olarak gözüke de asıl nedenlerden biri de Avrupa'yı anlamak ve bunu geniş toplum kitlelerine iletmek olarak gözükmektedir. Dilin daha sade ve halkın anlayabileceği bir düzeye indirgenmesinin örneğini o tarihlere kadar daha önce örneği verilmemiş alanlara ilişkin eserlerin

---

⁷ ŞAVKAY, Tuğrul; **Dil Devrimi**, Gelenek Yay., Kurtiş Matbaası, İstanbul 2002, s.27-28

ortaya konması olarak anlayabiliriz. Bu dönemde ortaya konan roman, tiyatro, gazete yazıları gibi eserler hep sade ve halkın anlayabileceği bir dile indirgenmeye çalışılmıştır. Din bilimleri gibi uzmanlık gerektiren alanların dışında halkı doğrudan ilgilendiren fıkıh, tıp haşiyeye, talik ve şerh gibi yazılar halka öğretme amacı taşıyan alanlardır.

Hayatın her alanında olduğu gibi dil alanında da Tanzimat'ın ilanı ile beraber başlayan yeni bir sürece girilmek istenmektedir. Hedeflenen asıl amaç batıyı anlamaya çalışarak Osmanlı toplum yapısının her alanda iyileştirilmesi isteğidir. Darülfünun mektebinin kurulması, ilk defa Fransa, İngiltere ve Avusturya gibi ülkelere eğitim amaçlı öğrenci gönderilmesi askeri ve siyasi olarak kurumların iyileştirilmeye çalışılması için yapılmıştır. Galatasaray Sultanisi'nde eğitimin Arapça ve Farsça yapılırken Fransızca'ya dönüştürülmesi bu kaygıya iyi bir örneklik teşkil etmektedir.

“1853 tarihinde Mekteb-i Tıbbiye'nin başına getirilen Cemaleddin Mehmet Efendi, Müslüman hekimlerin az sayıda yetişmesinde, öğrenimin Fransızca yapılmasının büyük etkisine inanmıştır.”⁸ 1866'da başlayan tıpta eğitimin Türkçeleştirilmesi çalışmaları 1870'de tıp eğitiminin tamamen Türkçe yapılmasıyla neticelenmiş ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin gayretiyle birlikte ilk Türkçe tıp lügati hazırlanmış aynı zamanda birçok tıp kitabı da Türkçeye çevrilmiştir.

Tanzimat dönemi aydınları Avrupa'da başlayan pozitivism'in etkisiyle bilim ve eğitim alanlarına yönelmişler bir taraftan batıyı yakından takip etmek adına Arapçanın yerine Fransızca'yı yaygınlaştırmaya çalışırken, diğer yandan halkı bilinçlendirmek ve eğitimde onların anlayabileceği Türkçeye önem vermeye çalışılmıştır. Pozitivist ilim anlayışının etkisiyle toplumun tarihi gelişmesini etkileyen faktörlerin incelenmesi yapılmadan toplumun normlarından kaçılmış bunun yerini “Osmanlı üstünlüğü psikolojisinden hiçbir eser kalmadan, bu nesil münevverleri tamamen taklit edici bir tavır içinde ‘müsbet’ yani ‘pozitif’ olarak vasıflandırdıkları bilim, fikir ve davranış hallerine girmişlerdir.”⁹

---

⁸ Ekmeleddin İhsanoğlu, “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı” 150. Yılında Tanzimat; Yay., Haz., Hakkı Dursun Yıldız, TTK Yay. İstanbul, VII. Dizi-Sa. 142 s.382.

⁹ Ekmeleddin İhsanoğlu a.g.e.,s.392.

Türkçenin ilim dili olmasını savunan diğer ilim adamı Ahmet Cevdet Paşa'dır. Ahmet Cevdet Paşa "Türkçenin bilim dili durumunu alabilmesi için Osmanlıcanın sadeleştirilmesini, eserlerin herkesin anlayabileceği tuntuaklı ifadelerden uzak, açık bir dille yazılmasını ilmi ve kültürel gelişme kavramlarını karşılayabilecek yeni terimlerin (ıstılahların) bulunması"¹⁰ fikrini savunacaktır. Türkçede karşılığı olmayan birçok yeni terimlerin bilimin ilerlemesiyle birlikte dilimize girdiğini haber vermektedir. Cevdet Paşa'nın bu uyarısı yeni devletin kuruluşuyla beraber başlayan Türk Dil Devrimi'nin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Türkçede karşılığı olmayan yabancı terimlere karşılık bulma sorununu Tanzimat dönemi aydınlarıyla birlikte görmekteyiz.

Tanzimatın ilanıyla başlayan eski dil ve edebiyatın tümüyle eleştirilmesi fikrini birinci dönem aydınları Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa dil ve edebiyatta "estetik bir gayeden çok 'sosyal fayda' sağlaması prensibine"¹¹ dayandırarak ele almışlardır. Namık Kemal dil konusundaki fikirlerini pratik anlamda hayata geçirememiş önemli yazarlardan biri olmakla birlikte onun dile ilişkin fikirlerini beş temel kategoride toplamak mümkündür. "Birinci sırada dil öğrenimini, ikinci sırada kelimelerin günlük kullanım sınırları içinde ele alınmasını, üçüncü sırada dilde bir imla birliği oluşturulmasını, dördüncü sırada konuşulan dilin yazı dilinde kullanılmasını ve beşinci sırada ise ifadenin doğal yapısına uymayan gereksiz ve anlamsız sanatlardan kaçınılması"¹² gibi kendinden sonra da çokça tartışılacak dile ilişkin önemli fikirler ileri sürmüştür.

Ali Suavi İstanbul konuşma dilinin esas alınmasının savunucusudur. Açık bir ifade tarzını ve anlamı herkes tarafından bilinen kelimelerin kullanılması fikrini savunmaktadır. Ali Suavi uluslararası bilim terimlerinin yabancı dillerden alınmasında bir mahzur görmeyenlerdendir. Türkçeleşmenin burada yerinin olmadığını savunmaktadır. Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin tasfiyesi yerine, bunlara ilişkin gramer kurallarının Türkçenin gramer kurallarının kullanılmasını koymayı öneren fikir adamıdır.

¹⁰ Ekmeleddin İhsanoğlu; a.g.e., s.384.

¹¹ Abdullah Uçman, "Türk Edebiyatında Tenkit Anlayışı" 150. Yılında Tanzimat; Yay., Haz., Hakkı Dursun Yıldız, TTK Yay. İstanbul, VII. Dizi-Sa. 142 s.584.

¹² ŞAVKAY, Tuğrul, a.g.e. s.28

Ziya Paşa Türk şairlerinin bütünüyle kendi şiir geleneklerinden çıkıp Arap ve Acem taklitçiliğine soyunmalarını eleştirirken nesirde bile Türkçe kelimelerin bulunmamasından yakınmaktadır. Bunun bir marifet olarak görülmesini eleştirirken, Türkçenin ihmalinin affedilmez bir hata olduğunu söylemektedir. Ziya Paşa'ya göre aslında asıl olan dil İstanbul ahalisi ile taşra halkının kullandığı dildir. Bu dilin kullanılmaması toplumla devlet arasında iletişimin kopukluğu anlamına geldiğini ve bu kopukluğun giderilmesi gerekliliği üzerinde durur.

Ahmet Mithat Efendi ise açık ve halkın anlayabileceği bir lisan bahsederken “Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşan Osmanlıca dil üçlemesine karşı çıkmaktadır.”¹³ Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeden atılmasının sakıncalarına ilişkin yürütülen fikirlere karşı çıkanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şemsettin Sami, Ahmet Mithat'ın fikirlerini biraz daha ileri götürerek konuşulan dilin Osmanlıca olarak adlandırılmasını eleştirmektedir ve ona göre konuşulan dil Türkçedir. Türklerin dilindeki lehçe farklılıklarına rağmen tek olduğu hususunu dile getirir. Lehçe farklılıklarının açılması araya Arapça ve Farsçanın sirayet etmesinden kaynaklanmaktadır. Dilimize girmiş yabancı kelimeler Türkçeyle organik bir ilişki içine girmemiştir diyerek Arapça ve Farsça kelimelerin tasfiye edilebilirliği tezini geliştirmiştir. Ona göre dildeki yabancı kelimelerin ayıklanması bir zaman problemidir. Bu yönüyle dilin doğal yapısına müdahale edilmesi fikrini ortaya atması bakımından Şemsettin Sami'ye Cumhuriyet Dönemi dilcilerine yol gösterici bir ünsiyet kazandırmıştır.

Dildeki yabancı kelimelerin atılmasıyla beraber dilin boşalacağı fikrine karşı Şemsettin Sami halkın dilinde yeteri kadar sözcük bulunduğu fikrini savunmaktadır. Dilin yabancı varlıklardan temizlenmesi ve Türkçeye geçilmesiyle birlikte Osmanlı siyasal sınırlarının dışında kalan diğer Türklerle aynı dilin yaygınlaşabileceğini söylemektedir. Şemsettin Sami ‘lisan-ı adiyeye’ olarak dile getirdiği bu fikirleriyle dilin edebi yönünün yanında toplumsal ve siyasal olarak ele alınması fikirlerini de gündeme taşımıştır.

---

¹³ ŞAVKAY, Tuğrul, a.g.e. s.29

Tanzimat döneminde dile ilişkin söylenenlerin yanında diğer önemli bir konu imla ve alfabe meselesidir. Daha sonra detaylı bir biçimde tartışılacak olan alfabe konusunun bu dönemde tartışılıyor olmasının en büyük etkenlerinden bir tanesi batıcılığa ve buna paralel olarak gelişen ulusallaşma sorunudur. Tanzimat döneminde imla üzerinde ittifakla durulan konu Osmanlıcanın içinden çıkılmaz bir imla yapısı içinde bulunmasıdır. Bazı yazarlar imlanın ıslahını savunurken karşı tezi savunanlar yeni alfabe fikrinden söz etmektedirler. Ahmet Mithat Efendi Türkçe kelimeleri düzgün yazabilmek için kırk bir harfe ihtiyaç olduğunu belirtirken Arapça ve Farsça kelimelerin imlasının aynen bırakılmasını savunur. Nabizade Nazım bu teze karşılık olarak Arapça ve Farsçaya uygunluk adına atılacak adımların yerine dildeki fonetik sorununu gündeme taşır ve imlanın bir gelişme seyrinden bahseder. Nazım'a göre imlayı konuşma ve günlük dil kullanımı tayin etmektedir.

Münif Paşa Osmanlıcadaki imla düzenindeki karışıklıklara çözüm getirmek için kelimeler üzerine harekeler koymak suretiyle dilde anlaşılabilirliğe gidilebileceğini söylemektedir. Ona göre yapılabilecek ikinci unsur Arapça ve Farsça kelimeleri yazarken bitişmeyen harfler kullanmak gerekir.

19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da özellikle de Fransa'da natüralizmin yerini simbolizmin almaya başlamasıyla beraber Osmanlı'da yeni bir dil akımı ortaya çıkmıştır. Güzeli ender ve benzersiz olarak tanımlayan ve halkla bağları koparmaktan gurur duyan Edebiyat-ı Cedide yazarları 'sanat sanat içindir' ilkesiyle dilde kolay anlaşılabilirlikten kaçınarak göze ve kaleme hitap eden bir dil anlayışını ön plana çıkartmıştır. Dilde sadeliği savunan anlayışın tersi olan bu akım bütün hünerlerini sanatsal dilin ortaya çıkartılmasına adanarak Türkçenin sanat yapmaya uygun olmadığı tezini ileri sürmüştür. Dilde sadeleşmeye tepkisel olarak Arapça ve Farsça birçok birleşik isim ve sıfatlar icat ederek Türkçenin gelişmesine bir darbe vurmuştur. Aynı zamanda hem Türkçede sadeleşmeyi savunanların ve hem de bu teze karşı çıkanların yaptığı İngilizce ve Fransızca çevirilerle birlikte Türk diline yeni kelime ve terimler girmeye başlamıştır.

Bu akımın dildeki etkisi batıcılığa ve ulusallaşma karşısında fazla devam edememiştir. Bir yandan meşrutiyetin ilanı diğer taraftan balkan savaşları, vatanseverlik söylemiyle dildeki bu heyecan yeni anlayışlar ortaya koyacak ve daha

sonra Cumhuriyet dilcilerinin bu alandaki temel fikirlerini ortaya çıkartacak anlayışlar geliştirecektir.

1.3. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YAPILAN DİL TARTIŞMALARI VE DİLDE TÜRKÇÜLÜK AKIMI

Necip Asım ve Fuat Kösearif gibi dönemin, önemi sonradan ortaya çıkan dilcileri dilde özleştirme hareketini başlatacaklardır. Necip Asım Türkçenin bir kavim lisanı olması gerekliliği vurgusunu yaparken, Kösearif, dile giren bütün yabancı unsurların atılması ve yerine Türkçe karşılıklar bulunması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Kösearif, Türkçeye girmiş Arapça ve Acemce kelimeleri Türkçe saydığını söylemişse de Türkçenin edatlardan birçok yeni kelimeler türetebileceğini belirtmiştir. Bu akım dile, Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine eski edebiyattan, lehçelerden ve diğer Türkçe eşdeğer sözcükler koymaya başlamıştır.

Dilde tasfiyecilik ya da özleştirme akımı olarak öne çıkan bu akım Ziya Gökalp tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Gökalp, yazıları ile Türkçeciliğin, bilhassa Fuat Köse Arif tarafından tasfiyecilik şeklinde tamamen ters ve yanlış anlaşıldığını; halk, konuşma diline geçmiş olan ‘hasta, kitap, mektup, kalem, imam, müezzin, namaz, cami, şair, şarap, şafak’ gibi Arap ve Fars aslından olan bütün kelimeleri Türkçeden çıkartıp atamayacağımızı, atmaya da lüzum olmadığını, bazı dil ve sosyoloji esaslarına, kurallarına dayanarak yazıyor ve müdafaa ediyordu.¹⁴

Daha sonra Türk Dilini Tetkik Cemiyeti içerisinde de söz sahibi olacak ve özellikle Birinci Türk dili kurultayından sonra Osmanlıcadaki Arapça ve Farsça kelimelere karşılık bulma noktasında çalışmalarını sürdürecektir olan akım ‘yazı dilinde hayatini kaybetmiş’ sözleri canlandırmak, Türkçe kök ve eklerden faydalanarak yabancı kelimelerin yerlerine birçok kelimeler –kendi tabiriyle- ‘doğurtmak, üretmek’¹⁵ fikrini ileri sürmüştür.

---

¹⁴ M. Şakir Ülkütaşır, “Fuat Kösearif ve Dilde Tasfiyecilik Cereyanı” Türk Kültürü, Sayı: 48, Ekim 1966, Ankara, s.1111

¹⁵ M. Şakir Ülkütaşır, a.g.e. s.1112

Dilde vatanseverlik duygularının işlendiği bir başka heyecan uyandırıcı yazar Mehmet Emin Yurdakul'dur. Etkisi geniş çaplı olmasa da şiirlerini Türkçe ve hece vezniyle yayımlayarak İmparatorlukta yaşayan Türklere ulaşmak amacını benimsemiştir. Dilde tasfiyeciler olarak bilinen kimselerin de üyesi olduğu vatanseverlik akımı, Türk Derneği etrafında toplanmış, merkezden uzakta İzmir, Selanik ve Balkanlar'ın diğer kentlerinde bütün Türk coğrafyasına ulaşmak adına sade ve halkın anlayabileceği bir dil kullanarak gazete ve dergilerde vatanseverlik teması işlenmiştir. Yurdakul dil konusunda hemen hemen hiç teorik fikir ileri sürmese de şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler kullanmayarak Türkçe yazılabileceğini göstermek isteyen yazarlardandır.

Dile ilişkin ilk programlı girişim olarak karşımıza çıkan Genç Kalemler ise Selanik'te Ömer Seyfettin'in aynı isimle çıkartmaya başladığı dergi etrafında oluşmuş bir akımdır. Arapça ve Farsça kullanılan dilbilgisinin kullanımına son verilmesi ve yine bu dillerde kullanılan kelimeler varsa bunlara karşılık Türkçe eşanlam karşılıkları olan kelimelerin kullanılmasını savunurlar. Eski Türkçe kelimelerin canlandırılmasını, Türkçe köklerden yeni kelimeler türetilmesini, Türkî dillerden kelimeler aktarılmasını benimsememişlerdir. Eğer Türkçe karşılıkları yoksa teknik terimler Arapça köklerden üretilmeli ve birleşik sözcük olmamalıdır. Bunlara göre geleceğin dili Servet-i Fünun okulunun suni dilinin aksine edebi dili İstanbul halkının konuşma diline özellikle yabancı öğeden uzakta olan kadınların diline dayandırılacaktır.

Yeni Lisancılar yabancı dillerin kullanılmasıyla beraber başlayan batılı terimlerin Türkçede kullanımını da aynen kabul etmektedirler.

Öteden beri devam eden yabancı terimler meselesi aslında Osmanlı aydınlarının en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. Her alanda olduğu gibi dilde de batılı toplumların dillerinden Osmanlıya nüfuz eden yeni terimler Tanzimat boyunca tartışıldığı gibi daha sonraları da gündeme sürekli gelmiştir. Tanzimat dönemi aydınlarından Muallim Naci "gerek edebi, gerek resmi yazılarımızı sade, tabii, külfetsiz, açık Türkçe ile ifadeye çalışalım. Medeniyetleri tesirinde kaldığımız milletlerden birçok mefhumlar alıyoruz. Bu mefhumları onların ifade ettiği yabancı kelimelerle değil, Türkçemizdeki karşılığı ile almalıyız; dilimizde karşılığını

bulamazsak, bu kelimeleri aynen almalıyız; söylenişini şivemize, yazılışını kendi imlamıza uydurmak suretiyle kullanalım. Yabancı dilleri öğrenmeğe çalışalım; fakat bu, kendi dilini öğrenmeden, yabancı dil bilir görünmek özentisi halini almamalıdır”¹⁶ uyarısında bulunarak yeni lisancılara gelecekte savunacakları fikirleri ortaya atmıştır.

Dilin yirminci yüzyılın başlarından itibaren tartışılması Tanzimat döneminin aksine bir ulusal problem haline dönüşmeye başlamıştır. Tanzimat dönemi aydınlarında dil konusu hayatın her alanında olduğu gibi toplumsal bir mesele olarak tartışılmakla beraber milli bir yapıda ele alınmamıştır. Bu dönem aydınları arasında yapılan tartışmaların başında Osmanlı devlet sisteminin kullandığı dil ve aynı zamanda entelektüellerin kullandığı dille toplum arasında kullanılan dilin farklılıklarına dikkat çekilmektedir. Ayrıca dile yabancı terimlerin girmeye başlamasıyla karşılaşılan kargaşanın önüne geçilmek için gösterilen çabalar vardır.

Yeni Lisancılarla birlikte dilde Türkçeleştirmeye doğru bir yol izlenmekte ve yapılan tartışmalar hep bu yönde olmaktadır. Dil tartışmalarındaki bu durum daha sonra kurulacak olan Cumhuriyet aydınlarının da bu konuya ilişkin izleyecekleri yolun ana amillerini oluşturacaktır.

İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Osmanlı Devleti’nde söz sahibi olan İttihat ve Terakki Kadroları’nın izlediği genel siyasete uygun bir dil tartışmasının yapılmaya başlandığını görmekteyiz. Özellikle Balkanlarda başlayan milliyetçi ayrılıkların ardından Osmanlı elitleri arasında da aynı doğrultuda fikirler ortaya çıkmaya başlamış ve dilde bütün Türk dünyasını içine alan fikirler ileri sürülmüştür.

Osmanlılık, İslamlık ve Medeniyet kavramları temelinde oluşan bu tartışmaların ana ekseninde Türklük kavramı bulunmakta ve yönetenle yönetilen arasında kullanılan dil farklılıklarına dikkat çekilmektedir. Tartışmanın diğer bir yönünü de Osmanlı aydını ile tebaa’nın kullandığı dil arasındaki uçurum oluşturmaktadır. Bu durum Türk milletinin eğitimsizliği yönünde kendini ortaya

---

¹⁶ Fevziye Abdullah Tansel, “Muallim Naci’nin, Türk Dilinin Sadeleştirilmesi, Dil Cemiyeti Kurulması Hakkındaki Düşünceleri”, “Türk Kültürü” Aylık Dergi T.K.A.E. Şubat 1971, Ankara, S. 100, s.291-292

çıkartırken eğitim seviyesinin düşüklüğü de bunun bir sonucu olarak görülmektedir. Son dönem Osmanlı aydını Türk toplumunun eğitimde geri kalmışlığı, okuryazar oranının azlığı meselesini dilde aramaya çalışmaktadır. Osmanlıcanın eğitimde öğrenilmesinin zorlukları karşısında ilk defa alfabe konusu gündeme gelmiş ve yeni alfabe oluşturulması yönünde fikirler ortaya atılmıştır.

1.3.1. Dilde Türkçülük Akımının Arka Planı ve Dış Etkilenmeler

Meşrutiyetten sonra tartışmaların odağında Türk toplumunun içerisinde bulunduğu kültürel, dini ve sosyal durumunun ele alınması yeni fikirlerin ortaya çıkmasına başlamış ve dil konusu ulusal kimlikle beraber ele alınmaya başlanmıştır.. Son dönem Osmanlı aydınları ümmet kavramını bir kenara bırakarak bu kavramın bütünlükçü ve kuşatıcı halkasından kopardıkları Türklüğün bir millet kavramı olarak ele alınması yeni bir tezin doğmasına neden olmuştur. Dil meselesi de bu tezin ispatının yapıldığı bilimsel ve morfolojik bir yapı olarak ele alınması anlamına gelecektir.

Osmanlı aydınlarının yıllarca süren savaşlar ve ağır dış baskının karşısında çözüm olarak ortaya koymaya çalıştıkları halka ulaşmak ve Osmanlı toplumunda unutulmuş bir millet olarak Türklüğün yeniden diriltilmesi fikri şiddetli bir biçimde tartışılmaya açılmıştır. Dönemin basınında bu tartışmaların halka açıldığı ve okuryazar kesimin de bu tartışmanın içine çekildiği görülmektedir. Dildeki bu değişimin etkisiyle “...Mançurya’ya kadar bütün Türklere ve her yerdeki Müslümanlara kolayca anlaşılır”¹⁷ bir dille ulaşmanın zorunluluğu dile getirilmiştir. Müslüman halkın varlığı ve Osmanlı Devleti’nin tüm İslam coğrafyalarında geçmişte oynadığı rol bakımından dildeki yeni girişimciler tamamen bir kopuştan çekinmişler bunun zor olduğu bilinciyle hareket etmişlerdir.

Yine de Cumhuriyet’in ilanından önce bazı entelektüellerin bu çizgiyi zorlamaya çalıştığı görülmektedir. Bunlardan Hüseyin Cahit Yalçın’ın Osmanlı dilinin tadili meselesini bir kenara bırakarak yeni bir alfabenin kabulü meselesini

---

¹⁷ Prof. Dr. Uriel Heid, “Türkiye’de Dil Devrimi”, Çev., Nejlet Öztürk, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul, 2001, s.16

ortaya atması ve Latin alfabesinin çözüm olarak gösterildiği bilinmektedir. Hızlı ve yaygın bir öğrenim için bu tadilin amaçsız ve boş bir uğraş olduğunu savunan Yalçın çözüm olarak alfabe değişikliği fikrini gazete yazılarına taşımıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk dili tartışmalarının merkezinde batıcılığa ve ulusallaşma kavramları yer almaktadır. Batıcılığa, batı dışı toplumların önlerine hedef olarak koydukları refah seviyesi olarak anlaşılınca Osmanlı aydınlarında da bu geri kalmışlığın temeli irdelenirken toplum hayatının her alanında olduğu gibi dilde de bir yozlaşmadan bahsedilmekte ve çözüm olarak da ulusal, milli bir dilden bahsedilmektedir. Ulusal ve milli bir dilin oluşumu eski kültür ve uygarlık yapısından yeni bir kültür ve uygarlık yapısına doğru evrilmemiz yolunda bir yön çizmemizi gerektirmektedir.

Osmanlı Devleti'nin siyasal bir kimlik olarak batılı devletlerin karşısında zayıflamasıyla başlayan tartışmalarda yeni siyaset anlayışları geliştirilmiştir. Kurtuluş reçetesi olarak “Türkçülük ya da İslamcılık” siyaseti Osmanlı aydınlarınca yürütülmek istenen en geçerli yol olarak görülmektedir. Osmanlılığın artık siyasi bir boyutunun bulunmaması yeni geliştirilen bu siyasetlerin yalnızca Osmanlı İmparatorluğunun kurtulmasına yönelik bir eğilim olarak görülmektedir.

Gerek Osmanlı aydınlarında ve gerekse Osmanlı sistemi dışında kalmış diğer Türk aydınlarında da başlayan Türkçülük akımı hızlı bir gelişim göstermektedir. Türkçülük akımı, birbirinden farklı amaçlarla ortaya çıkmış olsa da temelde özü itibariyle bütün Türk milletini dil, din, kültür ve medeniyet kıstasları itibariyle tek bir millet olma yolunda birleştirmeye dönük çabalarla kendini göstermekte en çok da dil alanında kendine zemin bulmaktadır.

Kazan'da başlayan ve Osmanlı aydınlarından daha ileri boyutlarda sayılabilecek Türklük şuuru oluşturma ve bütün Türk milletini aynı potada birleştirme çabaları “Rusya Müslümanları İttifakı” altında toparlanmaktadır. İttifakın üçüncü kongresinde alınan kararların İstanbul şivesi ile kaydedildiği belirtilir. İsmail Gaspıralı'nın Türk milliyetçiliği ve Türk birliği için çok önemli sayılacak şu teklifi kabul edilir; “Umumen Türklük aslı, nesli birdir, zaman ve mekân ihtilafı ile şive ve adetlerimizde ihtilaf peyda olmuştur. Bu ihtilaf, birbirimizi anlayamayacak dereceye

gelmiştir. Bundan sonra mekteplerimizi bir olan edebi lisanımıza hizmet edecek hale getirmek lazımdır”¹⁸ Gaspıralı’nın Rusya Müslümanları İttifakı’nda kongrede aldirmaya çalıştığı kararlarda temel eğitimin ilk üç yılında yerel şiveyle diğer dördüncü yılında umumi Türk lisanıyla yapılmasına yönelik bu teklifi şiddetle alkışlanmaktadır.

Gaspıralı İsmail Tercüman Gazetesindeki yazılarında Türklük ve Türk dili ile ilgili olarak sadece Rusya’da yaşayan Müslümanlara değil bütün dünyada Türkçe konuşan Müslümanlara, yani ‘Bütün Türklere seslenmektedir. 1883 yılında Rus hükümetiyle uzun mücadeleleri sonunda Tercüman Gazetesi’ni çıkartmakta olan Gaspıralı gazetenin daha ilk günlerinden itibaren milleti kendi dilinden bilgilendirmek istemektedir. Kendi ifadesiyle İstanbul sosyal hayatında kullanılan Usul-i Cedid yani yeni metotla birlikte bütün ‘Kuzey Türkü’nün çocuklarına “Avrupa ilim ve eğitimini, sanat ve tekniğini kazandırma”¹⁹’yı amaçlamaktadır.

Osmanlı aydınlarında Türkçülük ya da İslamcılık fikri, öteden beri başlayan azınlıkların bağımsızlıkları ve Rusların Orta Asya içlerine doğru Avrupalı devletlerin de desteğiyle ilerleyişini sürdürmesiyle hızlı bir yükselişe geçmiştir. Türkçülük kavramını besleyen ana unsurlardan biri olan ‘dilde Türkçülük’ ulusallaşmanın paydası olarak ele alınmaktadır. “Rusya Türkleri arasında da tıpkı Osmanlı aydınlarında olduğu gibi bölünmeler bulunmaktadır. Bunun sonucu konuşma dilinde farklılıkları henüz aşmak mümkün olmasa bile yazı dilinde birliğin sağlanması istenmektedir. Bunun içinde yazı dilinde İstanbul lehçesi bütün Türklere örnek alınmalıdır.”²⁰Gaspıralı’nın Tercüman Gazetesiyle ortaya koyduğu bu fikirleri Osmanlı aydınları arasında oldukça heyecan uyandırmakta ve İstanbul’da da çok yakından takip edilmektedir.

Osmanlı’nın dağılmasından önce Türk dilinin yeni bir aşamada ele alındığını görmekteyiz. Bu alanda yapılan çalışmalarda Osmanlıcanın tamamen farklı bir zeminde ele alındığını görmekteyiz. Üçlü bir yapı oluşturduğu belirtilen Osmanlıcanın tasfiye sürecine sokulduğu ve bunun yerine unutulmuş Türk lehçelerinden kelimeler alınmaya çalışıldığını görmekteyiz. Yeni dil sorununda aydın

¹⁸ Yusuf Akçura, “**Hatıralarım**”, Yayına Haz. Erdoğan Mura, Hece Yay., I. Basım, 2005, s. 121.

¹⁹ Yusuf Akçura, “**Türkçülük ve Dış Türkler**”, Toker Yay., İstanbul, 1990. s. 71.

ile halk arasındaki birbirlerinin dilini anlamama meselesi bir süre sonra Osmanlıcanın reddine doğru aşamalı olarak bir yön izlemiştir.

Milliyetçi ve tepkisel olarak ortaya çıkan bu tutum dil tartışmalarında başka kısır döngüler ortaya çıkarmıştır. Bu kısır döngüye cevap vermeye çalışanlardan bir tanesi de Ziya Gökalp olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ziya Gökalp ‘Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak’ adlı eserinde bu aşamanın seyrini ortaya koyarak dile yeni bir bakış açısı getirmiş ve onu bu üç durum itibarıyla ele almıştır.

Gökalp’a göre “lisanımızı mana itibarıyla muasırlandırmak, ıstılah cihetiyle İslamlaştırmak lazım olduğu gibi, sarf, nahiv, imla hususlarında Türkçeleştirmek de zaruridir.”²¹ “Mümkünse bütün ıstılahları da Türkçe kelimelerden yapmak daha iyidir” “(...) bütün Müslümanlar arasında olmasa bile bütün Türkler arasında -lügatler gibi- ıstılahların da müşterek olması, yani bütün Türklerin müşterek bir edebiyat ve ilim lisanına malik olması kaçınılmazdır. O halde lisanımızı Türkçeleştirirken tedricen bütün soydaşlarımızın anlayacağı umumi bir Türkçeye doğru gitmek lazım geldiğini de unutmamalıyız”²² demektedir.

Gökalp burada bütün Türkler için ortak ve umumi bir Türkçe, bir edebiyat ve bilim dili düşünmektedir. O’nun dil hakkındaki fikirleri daha sonra 1923 yılında çıkan ‘Türkçülüğün Esasları’ adlı eserinde daha teferruatlı ve toplu olarak ele alınmaktadır.

“Türkiye’nin milli lisanı İstanbul Türkçesidir” diyen Gökalp “İstanbul’da iki Türkçe var: Biri konuşulupta yazılmayan İstanbul lehçesi, diğeri yazılıpta konuşulmayan Osmanlı lisanıdır. Acaba milli lisanımız bunlardan hangisi olacaktır. Bu ikilik lisanî bir hastalıktır. Lisandaki ikiliği ortadan kaldırmak için, şu iki şeyden birini yapmak lazım: Ya yazı dilini aynı zamanda konuşma dili haline getirmek yahut konuşma dilini aynı zamanda yazı dili haline koymak.

---

²⁰ Baykan Sezer, “Sosyolojinin Ana Başlıkları”, İ.Ü.E.F.Yay. No:3217, İstanbul 1985, s.198

²¹ Ziya Gökalp, “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”, Kültür Bakanlığı Yay., Yay. Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, 1976, s.18

²² Ziya Gökalp, a.g.e., s.19

Bu iki şıktan birincisi mümkün değildir. Çünkü İstanbul’da yazılan lisan tabi bir dil değil, Esperanto gibi suni bir dildir. Arapça, acemce ve Türkçenin kamuslarını, sarflarını nahivlerini birleştirmekle husule gelen bu Osmanlı Esperantosunu, nasıl konuşma dili olabilsin? O halde yalnız bir şık kalıyor: Konuşma dilini yazarak yazı dili haline getirmek. Zaten halk muharrirleri, bu işi eskiden beri yapıyorlardı. Osmanlı edebiyatımızın yanında, halk diliyle yazılmış bir Türk edebiyatı, yedi asırdan beri mevcuttu.”²³

Gökalp dilde Türkçü ve tasfiyeciler olarak bilinen fikirlere de karşı çıkmaktadır. “Türkçülere göre Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime millidir. Bir kelimenin milli olması için Türk cezrinden (kök) gelmiş olması kafi değildir. Çünkü Türk cezrinden gelmiş olan gözğü, sayru, baskıç, agu dibi birçok kelimeler canlı lisandan çıkararak müstehase (fossil) olmuşlar, onların yerlerine canlı olarak ayna, hasta, merdiven, zehir kelimeleri girmiştir. Nasıl hayvanat ve nebabat âlemlerinde müstehaselerin yeniden dirilmesine imkan yoksa lisani müstehaselerinde tekrar hayata avdet eylemesine artık imkan yoktur. Hülasa, Türkçülere göre halk için münis olan ve suni olmayan bütün kelimeler millidir.”

“O halde, Türkçenin sadeleştirilmesi, yalnız bu esaslara istinad etmeli, Tasfiyecilerin müfrit iddialarına doğru gitmemelidir. Tasfiyecilerin sair Türk lehçelerinden kelime almaları da yanlıştır.”²⁴

Gökalp’e göre dilbilim prensiplerine uygun olan ‘Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir, halk için alışılmış olan ve suni olmayan her kelime millidir’ fikri, Türk toplumunun dilini son derece sağlam ve tutarlı bir zeminde ele aldığını gösteren fikirler olarak görünmektedir. Ayrıca dilin sadeleşmesi açısından da halkın doğal ve canlı olarak benimsediği bir dil anlayışının yerleştirilmesi önemli olacaktır.

---

²³ Ziya Gökalp, “**Türkçülüğün Esasları**”, Yay. Haz. Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yay, M.E.B. Basımevi, Ankara, 1976, s.105-106

²⁴ Ziya Gökalp, a.g.e. s.113-114.

1.3.2. Türk Derneğinin Kurulması ve Türk Derneği Dergisi Etrafında Yapılan Çalışmalar

Yirminci yüzyılın başlarında Türk tarihinin incelenmesi teşkilatlı olarak yürütülmeye başlanmıştır. Bu yönde Türk Derneği, Ahmet Mithad, Necip Asım, Veled Çelebi ve Yusuf Akçura gibi tarihçilerden oluşan Türkçü grup 1908 yılında bir dizi çalışmalarda bulunmuşlardır.

Türk Derneği, Türk milliyetçiliğini esas alarak kurulan ilk dernek olma özelliğine sahip olmaktadır.²⁵ Türk kültür ve tarihiyle ilgili olarak ilmi araştırmaların yapılması ve ortaya çıkartılması için Türk ya da gayri Müslim din ve milliyet unsurunun ikinci plana itildiği bir dernek olarak yabancı müsteşrikleri de bünyesinde toplamıştır. Cemiyetin amacına hizmet etmek isteyenlere kapısı açık olan derneğe Gordlevsky, Doktor Karaçon, Prof. Martin Hartman gibi doğu bilimcilerin yanında Boyacıyan Agop, Antuan Tıngır Efendi gibi Türk olmayan Osmanlılar da katılmışlardır.

Türkçeyi sevdirmek ve yaymak için çalışılacak Batı ve Doğuda Türk dili ile ilgili araştırmalar tanıtılacak Türkçenin sadeleştirilmesi yolunda çalışmalar gerçekleştirilecek, bu çerçevede sosyoloji, etnoloji ile arkeolojiden dil bilimi ile ilgileri olmaları nedeniyle, yararlanılması için gayret edilecektir.²⁶

Derneğin amacı Türk olarak nitelendirilen bütün Türk kavimlerinin geçmiş dönemlerdeki durumlarını incelemek olarak nitelendirilmiştir. Bu amaçla Türk tarihiyle ilgili olarak yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar genellikle Türk dili ile ilgili bulguları saptamak ve Türk dilini bilimsel bir temelde incelemek heyecanını uyandırmıştır. Derneğin yayın organı olan Türk Derneği Dergisi 1912 yılına kadar toplam 7 sayı olarak çıktıktan sonra yerini Türk Yurdu Derneği ve aynı adla yayımlanan dergiye bırakarak çizgisini biraz daha kuvvetlendirmiştir.

²⁵ Yusuf Akçura, Türkçülüğün Tarihi, Kaynak Yay., I. Basım, İstanbul 1998, s. 165.

²⁶Doç. Dr. Ali Engin Oba, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Yay. I. Baskı, Ankara, 1995, s.208.

1.3.3. Türk Yurdu Cemiyeti'nde Yapılan Çalışmalar

Kurucularından birisi olan Yusuf Akçura derneğin kuruluş amacını Türk milletinin siyasal olmayan, kültürel kurumlarla ilgili olarak ve bilimsel Türk Tarihi adı altında ortaya çıkarmak olarak değerlendirmekte ve aynı isimle yayın hayatına başlayan Türk Yurdu dergisinin de bu amaçla çıkartıldığı belirtilmektedir.

Tarih konusunda bilimsellik ve milliyetçilik anlamında bir yaklaşımın ortaya çıkması Akçura'nın yazılarında kendini ortaya çıkartmaktadır. Derginin siyasal olarak hiçbir tarafa meyiletmediğini belirten Akçura, “(...) Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlaşılacak ve yararlanılacak bir tarzda yazıldığını” belirtmektedir. Bu nedenle derginin “Dili sade olacak” ve amacı da “Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun gelişmesine ve kuvvetlenmesine, idealsizlikten doğan tembellik ve kötümserliğin kaldırılmasına çok çalışacak ve çoğunlukla hiçbir şeye dayalı olmaksızın ortaya çıkan mübalağalı Batı korkusundan da bu milleti kurtarmaya elinden geldiği kadar uğraşacaktır.”²⁷

Nitekim Necip Asım ve Mehmet Arif'in hazırladıkları tek ciltlik Osmanlı Tarihi çalışması, Yusuf Akçura tarafından eleştirilerek yapılan bu çalışmanın Osmanlı tarihçi geleneğinden farklı olmadığını belirtmekte; tarihçiliğin yazımı pozitivistliğe dayandırılmalı ve milliyetçilik ateşiyle aydınlanmalıdır demektedir. Fuat Köprülü'de bu konuda Yusuf Akçura ile aynı fikirleri paylaşmaktadır. Yazılan tarihin daha öncekiler gibi askeri ve siyasi bir tarih olduğu nitelenmesinde bulunmuşlardır.

Sosyal ve bilimsel metotların gelişmesiyle beraber aralarında Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Necip Asım, Mehmet Arif Bey, Veled Çelebi, Bursalı Tahir ve Alman, Macar ve Fransız üyelerin de bulunduğu tarihçi ve sosyal bilimlerle ilgilenen aydınlar, Asar-ı İslamiye Tetkik Encümeni'ni kurarak yeni bir Türk tarihi ve Türk kültürü araştırması işine koyulacaklardır. Encümenin yayın organı olan Milli Tetebbula Mecmuası'nda derneğin amacı açıklanırken Türklere ait müesseselerin diğer milletlerle ilişkisi karşılaştırmalı incelenerek, Türklerin tekâmülün hangi safhasında olduğunun belirlenmesi gibi amaçlar üstlenmiştir. Bu amaçla Türklerin

---

²⁷ Yusuf Akçura, a.g.e. s. 168.

İslam ve diğerk medeniyetlere din, hukuk, ahlak, lisan, edebiyat, iktisat ve fen bilimlerindeki katkıları inceleme konusu olmuştur.

1.3.4. Türk Ocağının Kurulması ve Türk Dilini Ele Alış Biçimleri

Tarih alanında yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri olan bir başka dernek ise Türk Ocağı'dır. Kuruluş amacını nizamnamesindeki ikinci maddesinde "İslam kavimlerinin başlıca mühimmi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, sosyal, iktisadi seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin olgunlaşmasına çalışmak olarak"²⁸ ilan eden cemiyette bu amaca ulaşmak için çeşitli konferanslar vermenin yanında dersler de verilmektedir.

Türk Yurdu Dergisi'nde dönemin tanınmış edebiyatçı ve milliyetçilerinden oluşan bu gurup Türk milliyetçiliğinin kültürel ve entelektüel olarak güçlendirilmesinde önemli roller oynamışlardır. Ocağın faaliyetleri arasında Türk kültürünü incelemek amacıyla halk edebiyatı araştırmaları, folklor, halk şiiri, mahalli sanatlarla ilgili incelemeler yapılmıştır. Türk Ocağı araştırmaları arasında Osmanlı öncesi Türklerle ilgili olarak etnoloji, antropoloji, arkeoloji ve dilbilim alanlarında yapılan çalışmalar tarih bilimi adı altında yapılmıştır.

Tıbbiyeli öğrencilerden müteşekkil bir hareket olarak ortaya çıkan ocak, öğrencilerin davetleriyle birçok Türkçü düşünürü çatısı altında toparlamayı başarmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'te dağıtılmasıyla birlikte idealist birçok Türk aydınını bu çatı altında toparlamıştır. Milli mücadele döneminde aktif roller de üstlenen ocak, Mustafa Kemal ile sürekli yazışma halinde bulunarak Cumhuriyetin ilanından sonra merkezini Ankara'ya taşımış ve ocağın başkanlığını yapan Hamdullah Suphi Bey'de yeni kurulan devletin geçici ilk Milli Eğitim Bakanlığına getirilmiştir.

Türk Ocağının bu çalışmaları II. Meşrutiyet sonrası Türk Tarihine karşı romantik ve pragmatik olarak yapılan çalışmalar olmakla birlikte siyasi bir yapıyla

---

²⁸ Yusuf Akçura, a.g.e. s. 196.

beraberlik içinde olmamıştır. Ancak diğer bütün Türkçü kurumlar gibi Kurtuluş mücadelesinde fiili olarak yer almaları siyasallaşmalarını zorunlu hale getirmiştir.

1.3.5. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Dille İlgili Yapılan Çalışmalar

Türk tarihini bilinçli ve siyasi bir temelle ele almaya başlayan yeni devletin kurucuları bu alana ilişkin düzeyli ve temelli bir araştırma yapmak ve Türk tarihini diğer medeniyet tarihleri arasına koyma endişelerinden hareketle birçoğu yurt dışında yaşayan Türk milliyetçisini Türkiye'ye davet edeceklerdir. Zaten öteden beri bir kısım Türk aydını bu amaçla Anadolu'ya gelip yerleşmişler ve bu alanda birçok fikirler ileri sürmüşlerdir.

Yusuf Akçura, Zeki Velidi Toğan, Hamit Zübeyr ve Sadri Maksudi Arsal gibi Türk tarihiyle ilgili çalışmalar yapan entelektüeller Ankara'da toplanarak yeni milletin tarihini ortaya koyacak çalışmalar başlatılacaktır.

Ankara Hukuk Mektebinin 1925 yılında açılmasıyla önceden belirlendiği şekilde "Türk Hukuku Tarihi" dersleri vermesi istenen Sadri Maksudi Türkiye'de bulunmadığı halde ailesiyle birlikte Vekiller Heyeti tarafından Türk vatandaşlığına geçirilmektedir. Aynı durumda olan Zeki Velidi Togan'la birlikte Hamit Zübeyr'de önce İstanbul'a ardından da Ankara'ya gelerek Türk kültür hayatıyla yakinen ilgilenen yeni kurulmuş devletin temsilcilerinin destekleriyle yeni bir dönemin haritasını çizmeye başlayacaklardır.²⁹ Ankara gibi kütüphanesi olmayan bir şehirde "İslamiyet'ten önceki Türk Hukuku (ise), evveliyatı, kitabı, metodu olmayan, yoktan var edilecek bir ilim dalı (dır)"³⁰ olarak ilk defa bir Türk üniversitesinde ders konusu yapılmaktadır.

Türklüğün en eski tarihini inceleyecek bir tarih heyetinin kurulması fikrinden önce Türk Ocağı çatısı altında toparlanmış yurt aydınlarının düzensiz ve istikrarsızca ortaya attığı temel fikirlerin tek bir temelden ve metotlu olarak bir araya getirilmesi

---

²⁹ Prof. Zeki Velidi Togan, "Hatıralar" (Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri), İstanbul, 1969, s.608.

³⁰ Adile Ayda, "Sadri Maksudi Arsal", K.B.Y., Ankara, 1991. s. 161.

için 10 Nisan 1931’de toplanan ocak, alınan bir kararla tasfiye edilmekte ve yerini Tarih Heyeti’ne bırakmaktadır.

Dış Türklere kapısını açan Türk Ocağı adeta onların fikirlerini serdettikleri ve Türklüğe yeni bir ufuk açtıkları “Türklük ateşini ve alevini barındıran bir tapınak, Türk meselelerine eğilen bir meclis, bütün dış Türklerin her an yöneldikleri bir Kâbe”³¹ olarak işlevini tamamlayarak yerini sistemli ve kontrollü bir kuruma bırakacaktır.

Türk Tarih Heyetinin on altı üyesinin geceli gündüzlü çalışmaları sonucu ortaya Türk Tarihinin Ana Hatları adında bir eser çıkartılmakta ve Sadri Maksudi’de kendi bölümünde İskitlerin Türk olduğuna dair bölümü yazmaktadır. Ne var ki Türk tarih tezine ilişkin ortaya atılan tezlerin birçoğu temelsiz ve havada kalan iddialardır. Bu durumu Mustafa Kemal’e bir mektubunda dile getiren Sadri Maksudi; “Esas tezimizi Avrupa alimlerince dahi kabul olunmuş esaslara istinat ettirmeliyiz. Ve hakikaten öyle yapıyoruz. Fakat bazı noktalarda makbul fikirlerden ayrıldık. Benim âcizane fikrime göre, esas tezimize hizmeti olmayan tali tezlerin adedini mümkün olduğu kadar azaltmalıyız. Büyük bir eseri büyük bir tezi tenkide imkân veren zayıf noktalar bırakmalıyız”³²sözleriyle dile getirmektedir. Esas tezin ne olduğu konusunu açıkça ortaya koyan Sadri Maksudi bu tezin temellendirilmesinde Yusuf Ziya gibi Yunan Achéen’lerinin asıl isimlerinin Aka olduğu ve bunlarında Türk olduğu iddiasına karşı çıkmaktadır. Lisanî delilleri mümkün olduğu kadar azaltmak gerektiğini de belirten Sadri Maksudi ilk medeniyetin Orta Asya’dan muhaceret yolu ile yayıldığına dair ortaya atılan tezi fevkalade mühim bulurken “Mezopotamya’da, ta Sümer devrinde ve Akad yurdunda da bir Sami unsurun mevcudiyetini kabul etmek lazımdır. Başka türlü, Babil lisanının Samiliğini izahın zor”³³ olduğunu belirtir.

Türk dilini doğruluğu bilinemeyen ve sınınamayan Türklerle ilgili tezlerle açıklamanın bir gelenek halinde öteden beri ele alınışının temelinde Léon Cahun’un ortaya attığı baş döndürücü tespiti yer almaktadır. Daha önce Mustafa Şahkuli

---

³¹ Adile Ayda, a.g.e. s.169.

³² Adile Ayda, a.g.e., s.172.

³³ Adile Ayda, a.g.e., s. 172.

tarafından Türklüğe ait yazıların bir kısmının Tatarcaya da tercümesinin yapılması³⁴ dış Türklerin bu konuyla yakından ilgilendiklerini ortaya koymaktadır. Söz konusu tezde eski Etrüskler ile Türk ırkları arasındaki dil ve tip benzerlikleri düşünülür, Etrüsklerin Alplerdeki Retlerle aynı dili konuştukları ve o halde kuzeyden gelmiş oldukları göz önüne getirilirse, söz konusu sorunun giderek öne çıktığı anlaşılacak ve bunu çözümllemek için gerekli öğelerin bir bölümünün hangi yönde aranması gerektiği görülecektir.³⁵

Türk Ocağı Derneği yüzyılın başlarında kurulduğu dönemlerde siyasi bakımdan bağımsız, ciddi tarih araştırmalarını özendirici ve teşvik edici bir kurum olarak ortaya çıkarken 1930 yılından itibaren siyasi nedenlerle çalışmalarını Cumhuriyet Halk Fırkası şemsiyesi altında yapmaya başlayacaktır.

1.3.6. Cumhuriyet Döneminde Dil Alanında Yapılan İlk Girişimler ve Yeni Dil Siyasetinin Oluşumu

Osmanlı İmparatorluğunda III. Selim ve Tanzimat'ın ilanı ile başlayan sosyal ve siyasal reformların yetersizliği, cumhuriyet döneminde Osmanlı'nın çöküşünün asıl nedeni olarak görülmektedir. Askeri yetersizliklerden çok sosyal ve siyasal yetersizlikler karşısında Tanzimat'ın ilanı ile yönünü çevirdiği batı medeniyetinin genellikle şekli yenilikleri alınmakla birlikte bu yükselişin özünü ve ruhuna inilememektedir. Türk toplumunun bağımsızlığının ikinci safhası olarak nitelendirilen toplum yapısında da köklü ve sağlam adımlar atılması isteği zorunlu ve mecburi olarak görülmektedir.

Tanzimat'ın ortaya koyduğu ikili düşünce sistemiyle ne tam batılı bir toplum modelinden ne de doğulu bir toplum modelinden bahsedilemediği söylenmekte ve Osmanlıdaki bu ikili düşünce sisteminin yapmaya çalıştığı ıslahat reformlarını da yeterli bulmamaktadır. Cumhuriyetin ilk kurucu ve kollayıcıları her alanda inkılap olarak nitelendirdikleri kökten değiştirme ve var olan toplumsal-sosyal yapının

³⁴ Prof. Zeki Velidi Togan, a.g.e., s.606.

³⁵ Etienne Copeaux, “**Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**”, Çev. Ali Berktaş Tarih Vakfı Yurt Yay., Mart 2000, 2. Basım, İstanbul. s.18

yeniden yapılandırılması işine koyulmaktadırlar. Bu hareket “Doğunun ‘yorumcu’ zihniyetinden Batının ‘akılcı’ zihniyetine”³⁶ yönelik olarak görülmektedir.

Cumhuriyet’in ilanından önce ulaşılmak istenen ulusal birliğe ters düşen saltanatın kaldırılmasının ardından Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte “ulusu değil, ümmeti öngören; dinsel birlik simgesi olan ‘hilafeti’ ve ‘halifeyi’ yaşatmak, bu kurumu devlet ve toplum yapısı içinde bulundurmak, çelişkili bir durum yaratacak, uluslaşma sürecini engelleyecektir.”³⁷

İnkılâpları askeri-siyasi, idari-hukuki ve lisanî-kültürel olarak üç safhaya ayırırsak dil inkılâbı bunların başında yer alacaktır. Birinci safha asıl inkılâpların dayandırılacağı zemini hazırlamıştır. Bu safhada alışılmamış yeni bir devlet sisteminin kurulması hedeflenmektedir. Doğu ve batı cephelerinin kuruluşuyla Misak-ı Milli’nin ilanı, ülke sathında yayılmış ayaklanmaların bastırılması, Ermenistan’a karşı yapılan savaşın kazanılması ve ardından Gümrü antlaşmasının ilan edilmesi, birinci ve ikinci İnönü muharebelerinin kazanılması, nihayet dönüm noktası olacak Dumlupınar ve Sakarya zaferlerinin kazanılması devletin kurulmasının ilk aşamasıdır. Mudanya Mütarekesi ve ardından Lozan barış antlaşmasıyla birlikte Batı Trakya ve boğazlar meselesinin halledilmesi bu safhanın masa başında yürütülen çabalardan elde edilen başarıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hilafet ve saltanatın kaldırılması, medrese ve tekkelerle birlikte şeriyeye mahkemelerinin ilga edilmesi, medeni kanunun kabulü, yeni takvim ve hafta tatilinin değiştirilmesi ikinci safhanın siyasi ve hukuki meseleleri olarak karşımıza çıkacaktır.

Türk uluslaşmasının 3 Mart 1924 yılında kabul ettiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile değişik niteliklerde öğretim yapan bütün eğitim kurumları yeni sisteme göre yeniden düzenlenmiştir. Eğitimde doğu ve batı kültürlerine dayanan ikili öğretim sisteminin, çağdaş ya da ulusal olarak adlandırılan tek bir milli eğitim sistemine dönüştürülmesi dil birliğinin de kuvvetlendirilmesine yarayacak ön şartlardan olarak görülmektedir.

---

³⁶ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, “Cumhuriyet Döneminde Türk Dili”, A.Ü.D.T.C.F. Yay., A.Ü. Basımevi, 1974, Ankara, s. 40.

Cumhuriyetin ilk yıllarında dil konusunda olduğu gibi yazı ve imla konusunda da bir birliktelikten söz edilememektedir. II. Meşrutiyet yıllarında kurulmuş olan Tetkikat-ı Lisanîye Hey'eti imla ve lügat konusunda çalışmalar yapmışsa da başarılı olamamıştır. Bu konuda ayrıca Enver Paşa'nın sessiz harflerin önüne birer sesli harfler ekleyerek okumayı kolaylaştırmayı denediği Hatt- Munfasıl, Hatt-ı Cedid ya da Enver yazısı olarak da bilinen çalışma terk edilmiş başarısız bir uğraş olarak değerlendirilmektedir.

1920-1928 yılları arası Türk devriminin sosyal ve kültürel olarak dil devriminin de hazırlık dönemi olarak görülmektedir. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde Ali Nazmi'nin Latin harflerinin kabulüne ilişkin verdiği önerge kongre başkanı olan Kazım Karabekir tarafından şiddetle karşı çıkılarak eleştirilmektedir. Kazım Karabekir Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz" başlıklı demecinde Latin harflerinin kabul edildiği gün memleketin 'herc ü merce' gireceğini ileri sürmektedir.³⁸

Yukarıda da ele alındığı gibi Cumhuriyet döneminde de Latin harflerinin en önemli savunucuları arasında Hüseyin Cahit Yalçın yer almaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın basına verdiği bir röportajındaki bu fikrini ilk zamanlarda Mustafa Kemal bile onaylamamış ve daha sonradan Mustafa Kemal bu olayı Falih Rıfki'ya: "Hüseyin Cahit bana vakitsiz bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının daha zamanı gelmemiştir"³⁹ diye açıklamıştır.

Ankara Hukuk Mektebi'nin 1925'de kurulması ile birlikte artık üçüncü safhaya geçmenin sinyalleri verilmiştir. Mustafa Kemal o gün söylediği nutkunda Türk inkılâbının ihtilal ya da devrimden ibaret olmadığına dikkat çekerek "bu inkılâp, kelimenin birdenbire ima ettiği ihtilal manasından başka ve ondan daha geniş bir değişikliği ihtiva etmektedir"⁴⁰ denilmektedir.

---

³⁷ Suna Kili, "Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli", Türkiye İş Bankası Yay., 8. Basım 2003, İstanbul, s.218.

³⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mart 1923. (Alıntıyı Yapan) Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 53.

³⁹ Falih Rıfki Atay, "Harf Devriminin 25. Yılı Kutlarken: Yeni Yazı", Türk Dili, C. II., S. 23, s. 71. Ağustos 1953.

⁴⁰ Atatürk söze şöyle devam etmektedir: "Bu günkü devletimizin şekli asırlardan beri gelen şekilleri bertaraf eden en mükemmel tarz olmuştur... Şimdi bu büyük eserin zihniyetini, ihtiyaçlarını tatmin edecek yeni hukuk ihtiyaçlarını, yeni hukuk erbabını vücuda getirmek için teşebbüs almaya zaman gelmiştir. Bu zaruret hayat meselesidir. İhtilali, inkılâba çevirmenin tek çaresi tepki ihtimalini tasfiye

Ülkede devrimler silsilesinin devamı belki de en önemlisi olarak görülen alfabe devriminin gerçekleştirilebilmesi için Mustafa Necati'nin Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un maddeleri görüşülürken dil işleriyle uğraşan bir heyetin kurulmasıyla ilgili meclis konuşmasından sonra Dil Heyeti adını taşıyan bir kurulun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Dil Heyeti'nce bu konuda yapılacak hazırlıkların harf devriminin gerçekleştirilmesinde işlerin kolaylaştırılmasının devletin genel siyasetine uygun düşeceği belirtilmektedir.⁴¹ Daha sonra Mustafa Kemal'in talebi ve Milli Eğitim Bakanlığının teklifi ile Dil Heyeti Komisyonu üyeliklerine Falih Rıfki Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Üneydin, Ahmet Cevat Emre, Ragıp Hulusi, Fazıl Ahmet Aykaç, Mehmet Emin Erişirgil ve İhsan Sungu seçilmişlerdir. Mustafa Kemal'in de yakından takip ettiği çalışmalarda ortaya çıkan tartışmalarda bizzat müdahale ederek komisyonu Latin harflerini kabulü noktasında ikna etmiştir.⁴²

Komisyonun üzerinde durduğu başka bir konu ise alfabe değişikliğinin zamana yayılması meselesidir. Komisyon hazırladığı raporunda beş ile on beş yıl arasında alfabenin tedrici olarak değiştirilmesini öngörmektedirler. Ancak Falih Rıfki, Mustafa Kemal ile arasında geçen konuşmada onun bu değişikliğin ya üç ayda yapılacağını ya da hiçbir zaman yapılamayacağını belirttiğini bildirmektedir.⁴³ Nihayet 1 Kasım 1928 günü TBMM'nin o yılki açılış konuşmasında alfabe ve yazı devrimine geniş yer veren Mustafa Kemal'in konuşmasından sonra alfabe değişikliğini öngören yasa mecliste kabul edilmiştir. Alfabenin mecliste kabulünden sonra değişikliği bizzat görebilmek için yurt çapında geziler düzenlenmekte ve bir yıl sonra da Arap ve Fars diline ilişkin dersler Türk eğitim sisteminden tamamen kaldırılmaktadır. Alfabe devrimi dil devriminin hazırlayıcısı ve ona geçişte önemli bir aşama olarak görülmektedir.

---

etmektir. İdari inkılapları kültür inkılaplarıyla bütünlemektir. Kültür inkılapları ise iki cephelidir: Birincisi yeni ruhun zarfı, ikincisi de o zarfın mazrufu, ihtiva edeceği hayat ve zihniyet olacaktır. Şu halde kültür inkılabı da kendi payına bir takım 'yeni esaslara' sahip olmalıdır. Bu yeni esasları 'elifbasından tahsile başlayacak yeni bir nesil' yetiştirilmelidir. Hukuk inkılabı idare inkılabının yanı sıra hars veya kültür inkılabı ile temellendirilmedikçe içtimai vicdana sindirilemez. Bu inkılap hars veya kültür inkılabının bütünü olmaktan ziyade ilk basamağını teşkil edebilir." **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (II)**, s.240-243 Ankara 1952.

⁴¹ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., 6, C.I, Ankara 1946, s.355.

⁴² Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 55.

⁴³ Falih Rıfki Atay, "**Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar**", Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi İstanbul 1969. s. 440.

Alfabe devriminden sonra doğal olarak dilden çıkmaya başlayan Arapça ve Farsça kelimelerden sonra dildeki karmaşayı giderebilmek amacıyla sözlük hazırlama işine girilecektir. Ne var ki Dil Heyeti üyelerinden hiç birisi dil uzmanı olmamakla beraber edebiyat ve şiirle uğraşan idealist devrimcilerdir. Hızlı bir biçimde dil alanında dönüşümün yaşandığı bu dönemde bir taraftan Osmanlıcadaki Arapça ve Farsça kelimelere karşılık aranırken diğer yandan Larousse temel alınarak yabancı dillerden Türkçeye kelimeler aktarılmaktadır. Daha önce Ragıp Hulusi'nin Dil Heyeti' komisyonundaki görevi döneminde topladığı kelimeler Kültür Müdürü Besim Atalay'ın öğretmenler aracılığıyla topladığı malzemelerle birleştirilerek, Anadilden Derlemeler I adıyla yayınlanmıştır. Ancak Dil Heyeti'nin iki yıl kadar süren çalışmaları yetersiz görüldükten sonra dağıtılmıştır.⁴⁴ Türk tarih tezinin Cumhuriyet kurulduktan sonra Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık akımları karşısında Türk milliyetçiliğinin resmi ideolojisi olarak benimsenmesi şeklinde ortaya çıkması, dil alanında da tartışmalara önemli boyutlar getirmiştir. Türk tarih tezinin Türk kimliğini oluşturacak bir araç ve gelecek kuşaklara gösterilecek bir amaç olarak nitelenmesi yalnız dil alanında değil toplumun bütün dinamiklerini oluşturan sistemlerin yeniden yoruma ve tartışmaya açıldığı bir dönemin başlangıcı olarak karşımıza çıkacaktır.

Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan devletin yeniden yapılanma ve toplumsal-sosyal yapının güçlendirilmesi amacıyla başlayan çalışmalar arasında dil meselesi önemli bir yer edinmektedir.

Geçmişin tasfiyesinin ve onun kurumlarının da işlerliğinin kalmadığı tezinin bir sonucu olarak ortaya çıkan tarih tezinin bir bütünleyici ve ayrıştırılmaz parçası olarak Türk dilini ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Dilde yapılan tartışmalar batıda gelişen ideolojik ve toplumsal sorunlarla başlamış olmakla birlikte bizde de bu sorunlara karşı duyulan heyecanın bir parçası olarak görülebilir. Ancak bu tartışmalar Cumhuriyet döneminde başka bir seyir içinde ele alınmıştır. Cumhuriyet öncesi dil, tarih ve sosyal bilimcilerinin bu alanda yaptıkları tartışmaların üzerine yeni kurgu ve ideolojik tavırların inşası ile toplum

---

⁴⁴ “Yakup Kadri Karaosmanoğlu Harf ve Dil Devrimini Anlatıyor”, Türk Dili C. XII, S. 134, Kasım 1962, s.92.

yapısının her alanında olduğu gibi dile ilişkin sistemli, bilinçli ve müdahaleci bir anlayışın dönemi başlamıştır. Kültür inkılâbının birer parçası olarak görülen dil meselesi laik ve pozitivist bir yönüyle de romantik bir temelde ele alınır. Aydın ve toplum muhalefetinin tavrı tamamen göz ardı edilerek kültür politikasının yukardan ve tedrici olarak uygulanmaya geçmesinin dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tavır ve hareketi daha yakından anlayabilmek için Dil Kurultaylarını ve bu kurultaylarda sergilenen düşünce biçimlerini ele almak gerekmektedir.

II. BÖLÜM

2.1. TÜRK DİLİNİ TETKİK CEMİYET'İNİN KURULMASI VE BİRİNCİ TÜRK DİL KURULTAYI

Türk dili asırlar boyunca milli duyguları kuvvetli her Türk münevveri tarafından çeşitli şekillerde müdafaa edilmiş, fakat İslamiyet'ten sonra Arap ve Fars dillerinin baskısı altında kalarak 19. asra kadar gelmiştir. 19. asırdan itibaren, Türk münevverleri, dil meselelerine yeniden ve daha kuvvetli bir şekilde eğilmişler; Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Şeyh Süleyman Efendi, Kemalpaşazade Sait Bey, Muallim Naci, Tevfik Fikret, Ahmet Rasim, Halit Ziya, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp dil davasının üzerinde ayrı ayrı durmuşlardır.⁴⁵

Cumhuriyetin Kurulmasıyla birlikte dil meselesiyle Mustafa Kemal bizzat ilgilenmiş, 1928'de harf devrimini yapmış, 12 Temmuz 1932'de 'Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurdurmuştur.⁴⁶ TDTC kurulduğu zaman dönemin Türkiye'sinde dilci sayılabilecek aydınlar oldukça azdır.

Mustafa Kemal TDTC'ni kurarken, Türk dilinin en geniş şekilde incelenmesi ve sadeleşme cereyanının başarılı bir sonuca ulaştırılması gayesini hedeflemektedir. Bir yandan Türk dili yabancı dillerin tesirinden kurtarılıp mümkün olan sadeliğe kavuşturulacak ve öbür taraftan o zamana kadar yazılamayan dil bilgisi ve sözlük meydana getirilecek ve eski yeni bütün ilmi terimlere Türkçe karşılıklar bulunacaktır. Birbirine bağlı olan bu işler için önce halk ağzından ve eski kitaplardan kelimelerin, şekillerin derlenmesi gerekecektir.

TDTC'i adından da anlaşılacağı gibi Türk dilini tetkik etmek için kurulmuş ve cemiyetin kurucu üyeleri Türk dili incelemelerinin geniş bir planını yapmak üzere

⁴⁵ Sadri Maksudi Arsal. Türk Dili İçin 1930. "Dil Islahı Fikrinin Tarihçesi", s.457

⁴⁶"Türk Dili Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi", Türk Dili, 1933, No:1, s.4.

bir araya gelerek 4 Eylül 1932’de gazete ve dergilerde ilk dil kurultayının 26 Eylül 1932 tarihinde Dolmabahçe Sarayında yapılacağını ilan etmişlerdir. Kurultay bizzat Mustafa Kemal’in huzurunda toplanmış yerli ve yabancı birçok kültür tarihçisi ve dilci bir araya gelmiştir.

Atatürkçü dil devriminin altında yatan temel fikirler ilk kez Birinci Türk Dil Kurultayında ortaya konulacaktır. Mustafa Kemal bizzat tartışmalara katılmamışsa da kurultay toplantılarında hep hazır bulunmuştur. Birinci Türk Dil Kurultayı tutanaklarının sunuş kısmında da belirtildiği gibi Mustafa Kemal “Cemiyeti kurmakta, Kurultayı toplamakta, programını belirtip sıralamakta, nizamnameyi, tezleri kendi reisliği altında müzakere ettirip onlara sıra, birlik ve aydınlık vermekte yüksek dehasının izleri bulunana Gazi Hazretleri dilimize yeni ve kutlu bir çığır açacağı besbelli olan Kurultayın zabıtlarını neşrederken T.D.T Cemiyeti, Büyük Hami Reisine sonsuz saygılarını”⁴⁷ sunmaktadır denilecektir.

Türk Dilini Tetkik Cemiyeti’ni kurma fikrinin bizzat Mustafa Kemal tarafından ortaya sürüldüğü ve cemiyetin örgütlenmesi ve amacının onun tarafından belirlendiğinin ve hatta kurucularının bile bizzat Mustafa Kemal tarafından seçildiğini belirten Ruşen Eşref Ünaydın kendi ilgisine ek olarak Başvekil İsmet İnönü’nün de ilgisini uyandırdığını söylemektedir.⁴⁸

Birinci Türk Dili Kurultayı’nın önemli tezlerinden birisi ‘yüzler ve yüzlerce yıl uzak kalmış Türk dili üzerindeki milli şuurun uyanışını belirten yüksek bir kültür hadisesi’ olduğu varsayılarak ⁴⁹ 1932 Türk Dili Kurultayı öncesini yok saymak alışkanlığı ve tutumu devam ettirilmiştir. Milli mücadele nasıl esir ve zillet içindeki Türk toplumunu yok olmaktan kurtarmışsa Harf ve dil inkılâbı da aynı toplumu yoktan var etmiştir.

Dokuz gün süren kurultayda cemiyetin bir amacı da teşebbüs halindeki Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin bu kurultay sonunda kurultay üyelerince bir nizamname ve merkez yürütme heyetinin oluşturulmasıdır. Kurultayın son günü müteşebbis heyeti reisi olarak Samih Rıfat, Umumi kâtip olarak Ruşen Eşref, veznedar olarak Celal

⁴⁷ Birinci Türk Dili Kurultayı: “**Tezler ve Müzakere Zabıtları**”, Türk Dil Kurumu, s. III.

⁴⁸ Ruşen Eşref Ünaydın, “**Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar**”, Türk Dil Kurumu Yay. 1943. s. 9-11.

Sahir ve aza sıfatıyla da Ahmet İhsan, Ahmet Cevat, Ali Canip, Hasan Ali Yücel, İhsan Ragıp Hulusi, Reşat Nuri, Ruşeni, Dr. Saim Ali ve Yakup Kadri'den oluşmaktadır. Müteşebbis heyetin reisi, umumi kâtibi ve veznedarı dönemin mebusları arasındadır. Ayrıca on azanın ikisi yine mebustur, dördü maarif vekâletinin üst düzey yöneticileri arasındadır. Bunlardan Hasan Ali Yücel daha sonradan mebus olacak ve dönemin Milli Eğitim vekili olacaktır. Sivil azalar ise Ahmet Cevat ile Ruşeni ve Dr. Saim Ali Beylerdir. Bu kişiler arasında son dil encümeninden Celal Sahir ve Reşat Nuri Beyler bulunmaktadır.

Kurultayın dokuzuncu günü yapılan Türk Dili Tetkik Cemiyeti merkez heyetine müteşebbis heyetten Semih Rıfat başkan, Ruşen Eşref genel sekreter; Celal Sahir, Ahmet Cevat, Hasan Ali Yücel ve Ragıp Hulusi Beyler de aza olarak seçilmişler, listede yeni olan isimler Besim Atalay, Hamit Zübeyir ve İbrahim Necmi Dilmen'dir.⁵⁰ Listedeki son üç isim de son Dil Encümeni üyelerindedir. Ayrıca Besim Atalay mebus, Hamit Zübeyir müzeler müdürü, İbrahim Necmi ise muallimdir. Böylece Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin yeni merkez heyeti, tamamen tek parti yönetiminin mebus ya da üst düzey yönetici seviyesindeki üyeleri arasından seçilmişler ya da atanmışlardır. Böylece tek parti döneminin ağırlık ve etkisinin cemiyet içindeki ağırlığını da görmek mümkündür. Merkez heyetinin tek parti dışında insiyatif kullanma şansı bulunmamaktadır.

Tek parti döneminin bu kurumunda şekli göstergelerden biri de, Kurultayın başkanlık divanıdır. Ortada şeklen de olsa bir seçim yapılmıştır ve Kurultay Reisliğine Dil Cemiyeti'nin genel sekreteri Ruşen Eşref Bey'in teklifi ile muvafık sesleri ve alkışlar arasında Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa seçilmiştir. Dil Cemiyeti azasından Ahmet İhsan Bey'in teklifi üzerine de reis vekilliklerine Maarif Vekili Reşit Galip ile Cemiyet Reisi ve Çanakkale mebusu Samih Rıfat Beyler getirilmiştir. Kurultay reisinin teklifi oya sunması sırasında başka aday gösterilmemesi adayların daha önceden belirlendiğinin birer kanıtıdır. Kâtiplikler için yapılan oylamada da Dil Cemiyeti'nin Umumi Kâtibi Ruşen Eşref Bey'in teklifi ile İsmail Müştak, Edebiyat Fakültesi reisi Ali Muzaffer, İstanbul Umumi Meclisinde

---

⁴⁹ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.IV

⁵⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.432-473

aza olarak görev yapan Ali Rıza ve muharrir Refik Ahmet Beyler seçilmişlerdir. Bu konuda da başka adayların gösterilmemesi ilginçtir.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisi Samih Rıfat Bey'in birinci günkü açma nutkunda Atatürkçü Dil İnkılâbının esaslarına hiç temas etmeden inkılâbın siyasi tezlerini dile getirir bir konuşma yapmaktadır. Konuşma adeta dil inkılâbının siyasi bir topografyasını oluşturmaktadır.

Konuşmada geçen tezlerden birincisi sürekli gündemde tutulan Osmanlı ile olan siyasi bir hesaplaşma olarak karşımıza çıkacaktır. Samih Rıfat Bey konuşmasında bunu şöyle dile getirmektedir: “Daha dünkü bir devirde kapıları kibleler ve mabetlerin fevkinde bir yükseklik gururuyla bağlı olan bir sarayın yıkılmış tahtı üstünde, milletin kendi eliyle kurduğu bir kürsü etrafında müşterek bir gaye için toplandık”.⁵¹ Meşruiyetini milletten alan siyasi bir oluşumun Osmanlı ile olan hesaplaşmasının kurultaya yansması olarak anlaşılacak konuşmanın devamında bunu Milli Mücadele ile kazanılmış bir hak olarak göstermektedir. Osmanlı'nın milli mücadele öncesi yapmış olduğu hatalar olarak gösterilen, amacı başka milletlerin yani müttefiklerin korunması amacını güden Türk milletinin cepheden cepheye sevk edilmesi ve boşu boşuna 3,5 milyon vatan evladının ölmesi üzerine kurulu yeni rejimin ‘şeref ve zafer’ hayalinin bir nişanı olarak gösterilecektir.

Osmanlı'yı küçümseme ve hanedanlığı yermenin hakim olduğu konuşma metninde “bundan on bir sene evvel mütereddi bir hanedanın tahtından uzanmış gibi görünen solgun perde saçağını öpmek için şurada çok defa zorla toplanılan sırmalı ve sarıklı kuloğulları yerine yüksek nasiyelerinde milli hakimiyetin mukaddes gururunu taşıyan insanlar, memleketin en güzel insanları, alimler, mütefekkirler, şairler, edipler yan yana oturuyorlar...”⁵² ifadesinden sonra inkılabın yüce yaratıcısı, ‘dünyanın en demokrat reisi’nin ‘aramız’da olmasının heyecanı yaşanmaktadır.

Konuşmanın devamında Türklüğün hor görüldüğü Osmanlı düzeni yabancı devşirmeler eliyle sağlandığı için Türklüğün unutulduğu bir dönem olarak gösterilmekte “Şark ve garp memleketlerinde bugün bile halk lisanının kıymeti Ortaasyalı bir Türk’ün anladığı kadar takdir edilmiş değildir”(…) “...Selçukilerle

---

⁵¹ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.1

beraber Ortaasyadan İnan ve Anadolu'ya geçen Türkler, Karahanlıların milli halk diline verdikleri ehemmiyeti onlar kadar takdir etmiş olsalardı bugün Türkçe şark ve garbın en işlenmiş, en mtekmil lisanlarından biri olacaktı”⁵³ denilmektedir.

Samih Rıfat'ın açılış nutkunda başka dikkat çeken hususların başında dil inkılâbı ile batılılaşma arasında kurulan ilişkidir. Avrupa dilcilerinin Türkçeyi daima şarka mahsus fikirler ve itikatları temsil eden skolstik dil yapısını içermesini belirtmeleri Rıfat'a göre ‘bize dört beş asır evvelki fikirler ve kanaatleri telkin edip durmaktadır’. Oysaki dil inkılâbı batılılaşmanın asli bir unsuru olarak görülmektedir. Bu yüzden kurultay boyunca Türkçenin Arapça ve Farsçadan kurtarılmasının yanında Avrupa dillerinden hiç bahsedilmemesi oldukça ilginçtir.

Samih Rıfat'ın son olarak üzerinde durduğu husus meşruiyetini halktan alan bir devletin kullanacağı dilinin de halkın dilinden farklı olamayacağı tezidir. Samih Rıfat devamla “...yazı ve halk dilinin birbirinden ayrılması memlekette idare eden ve edilen zümrelerin pek g anlaşılabilmesine sebep olur. (...) İdare edilen zümre, hkmete yalnız derin bir itimatla bağlıdır. Yoksa kanun metinlerini anlamaz. O imtiyaz, mutlak okuyup yazmağa ve uzunca bir tahsil devresi geçirmeğe muhtaçtır. Böyle memleketlerde kanun, anlaşılmadan itaat edilen bir şeydir.”⁵⁴ Görülüyor ki dil meselesi dönemin halkçılık anlayışıyla yakından ilgili ve halka mal edilmiş bir meseledir.

Kurultayda ikinci konuşmayı yapan Maarif vekili Dr. Reşit Galip Beydir. Reşit Galip daha konuşmasının başında Türkçeyi, tıpkı Osmanlının şuursuzca yabancılara verdiği kapitülasyonlara benzeterek yabancı dilleri Türkçenin yerine kullanan şairleri, edipleri ve alimleri suç ortağı saymaktadır. Bu kimseler Türk dilinin kapısını yabancı istilasına karşı ardına kadar açmışlardır. Reşit Galip'e göre bu gaflet ve dalalet yine Türklerden gelmektedir. “Millete hala yüzde yetmişini anlamadığı bir dille hitap ediyoruz. Boyunduruğu kanat olarak kullanmak tecrübesi sekiz asır sürdü. Kasırğa hoyratlığı ile giren yabancı kaide ve kelimelerin ezici yükü altında dilimizin ruhu felce uğradı ve hayatı cendere içinde kaldı. Uzak ve derin mazilerden beri ilim ve sanatın cömert kaynağı ve zengin ifade vasıtası olan Türk dili

⁵² Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.3

⁵³ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.4-5

muammalarla dolu divanlara, en çetrefil tabirler, terkipler ve ıstılahlar sergisi kitaplara gömüldü”.⁵⁵

Reşit Galip Türk dilindeki son yirmi iki yıllık çalışmalara rağmen hala bu durumun değişmemesi ve dilin gelişmemesini dilde yapılan süreksiz ve hedefsiz çalışmalara bağlamış ve Türk dilindeki sekiz asırlık dönemi bir kaos dönemi olarak adlandırmıştır. Türk tarihindeki sekiz asırlık kaos döneminden nasıl bir milliyetçilik ve kurtuluş çıkmadıysa Mustafa Kemal ile birlikte kurtuluş başlamış ve yine onun harf ve dil inkılaplarıyla birlikte bir milli toplumun temelleri atılmış tezi savunulacaktır. Osmanlı hakkındaki kesin tavrını dışa vuran Reşit Galip ‘Osmanlı ile ilişgimizi bir an evvel kesmek, milli kültürün istikbali için kat’i bir zarurettir’ demekle nihai hükmü ortaya koymakta ve ‘Türk halkının konuşma dilinde yaşadığını mütehasısların temin ettikleri seksen bin kelime bu işe temel ol(acaktır)’maktadır .

Türkçülük ve batıcılık arasında kurulan rabitanın da gözlendiği konuşma metninde Arapça ve Farsçanın tehdit edici unsurlarına karşın batıdan özellikle Fransızcadan alınmış kelimelere tehdit ve tehlike unsuru olarak bakılmamıştır. Daha önceki Samih Rıfat’ın konuşmasında belirttiği ülkeyi işgal eden batılı teknik terimlerin yarattığı karışıklık anarşi hudutlarını geçerken Reşit Galip’in konuşmasında bu dillerin Türkçe ile kültürleşme sürecine girmesinden bahsedilmez. İşgalci olarak gördüğü Arapça ve Farsçadır ve bu diller gelişme ve ilerlemede Türk’ün önünde engel olarak durmaktadır.

Galip’in konuşmasına devamla mecliste bulunan muhalefetten karşı tepki görmemek amacıyla özür diler gibi Osmanlıya karşı tutum öyle uç noktaya götürülecektir ki Arapça ve Farsça milletleri ve dilleri tenkitten tenzih edilerek kabahatin tümü aymaz Türklere yüklenir. Medeniyetin asırlardır hayret verici bir yürüyüşle ileri gidebilmesi okuma ve öğrenmenin umumi ve demokratik bir müessese haline gelmiş olmasına bağlanacak ancak asıl olanın ‘okul açmak, halkı okutmak değil ondan daha evvel halka kendi dili ile öğretmeyi temin etmek’ olacaktır.

---

⁵⁴ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.9

⁵⁵ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.15

Yeni kurulan Türk devletinin iktidarda bulunmasının meşruiyet kaynaklarından biri olarak da ele alındığı ‘dil inkılabı’yla millete verilen sözlerin daha yerine getirilmediği, millet huzurunda içilen andın daha tamamlanmadığı, milli kültür toprağının henüz yabancı unsurlardan temizlenmediği vurgulanacak ve iktidarın bunu yapmaya adeta ‘ana südü ile emzirerek taze, coşkun ve ölümsüz hayata’ eriştirmek görevi yüklenecektir.

Dokuz gün süren birinci Türk Dil Kurultayı’nda bu iki konuşma dışında genellikle dil meselesine doğrudan değinilmiş olmasına karşın öne sürülen tezler de yine mevcut tezlerin çerçevesi içerisinde ele alınmıştır. Bunların en önemlilerinden biri milliyetçilik meselesidir ve Türk dilinin arkaik Avrupa dilleriyle olan münasebetidir. Tıpkı Samih Rıfat Bey’in açılış nutkunda belirttiği “Norveç’te iki yazılı dil vardır. Eski burjuva tabakası Dano-Norveç lehçesini muhafaza ediyor. Demokrat partiler ise bilhassa köylü tabakası arasında konuşulan Landsmaal lehçesini bununla birleştirmeye gayret ediyorlar”⁵⁶ şeklindeki benzetmesi gibi bizde de Türk dilinin her türlü yabancı tesirlerden uzak olarak gösterdiği yüksek edebi kabiliyetin halk dilinde sürmesi ve yazı dilinde sönmesi şeklinde tezahür ettiğinin ispatı çalışmalarıdır. Bunun en açık seçik savunmasını yapan Mehmet Saffet Bey “Biliyoruz ki her muasırlaşma ve teceddüt hareketinin başında milliyetçilik geliyor. Milliyetçilik cereyanının kuvveti bir milletin tekâmülünün en büyük miyarıdır. Yeter ki bu, şuurlu bir cereyan halinde olsun. İşte biz Türkler bugün Yüksek Rehberimizin liderliği altında bu hareket ve cereyanın, bu şuurlaşmanın içinde bulunuyoruz”⁵⁷ ifadeleriyle Türklüğü ve dolayısıyla henüz dış etki altında kalmamış halkın dilinde milliyetçiliği savunacaktır.

Türk ırkını arkaik Anadolu milletleriyle ilişkilendirme çalışmaları öteden beri yapıla gelen çalışmalardır. Ne var ki Türk Tarih Kurumu ve ardından da Türk Dil Kurultayından itibaren bu söylem hız kazanmaya başlayacaktır. Türk dilinin ‘Hint-Avrupa Dil Ailesi’ içerisinde yer alması gerektiğini ispata çalışan Samih Rıfat’ın ‘Türkçenin Ari ve Sami Dillerle Mukayesesi’ adlı Türk Dil Kurultayına sunduğu teziyle; arkasından da Dr. Saim Ali Bey’in ‘Türk Filolojisi-Türk Dili bir Hint-

---

⁵⁶ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.10

⁵⁷ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.111

Avrupa Dilidir' tezi, Türklerin Avrupalılardan ırk bakımından farklı olmadığını öne süren tezlerdir. Türklerin Moğol ırkına ait olduğu varsayımı tamamen temelsizdir ve ayrıca Turanî ırka ait olduğumuzda ileri sürülemez bir iddiadır. Türkler Ari ırka mensupturlar ve hatta bu ırkın atalarıdır.

Ortaasyadan ve diğer Türk tesirinden uzaklaşan Ortaasyalıların Türk grameri ile ecnebi kelimeleri kullanmaları bir siyasi tarih meselesi olarak gösterilen Saim Bey'in tezinde Alp dalgalarının Avrupa içlerine olan yayılmaları sayesinde Turan dili de Avrupa'ya yayılmıştır.

Dilin siyasal olaylara ve politikaya tabii olduğunu söyleyen Ali Saim Bey "bir milletin başka bir milletin tesirine ne kadar az girmişse, anayurdundaki serbestisi ne kadar az sarsılmışsa dili de o kadar saf kalmıştır"⁵⁸ demekle Türk dilinin henüz değişime ve etkiye uğramamış tıpkı Anadolu insanında olduğu gibi saf bir biçimde bulunduğunu izah etmeye çalışmıştır.

Ahmet Cevat Bey ise; Türklerle Mezopotamya halkı arasında bir rabıta kurarak ve özellikle Sümerlerle ilgili sunduğu tezinde onların aslında Türk olduğunu ve M.S. 1000 yılından çok daha önceleri buralara göç ettiklerini belirtecektir. Sümerlerin insanlık tarihine katkıları dolayısıyla garbın bütün dikkatlerini üstüne çeken bu medeniyetin İndo-Öropeen ailesine mensup olmadığını Doktor Herman'ın bir makalesine dayandırarak ispata çalışacaktır. Ahmet Cevat tezinde belirttiği gibi dört ayını verdiği Sümerce ile Türkçe arasındaki dil yapısının karşılaştırmalı incelemesi sonucunda Sümerlerin Türk olduklarına kanaat getirecektir. Bazı alimlerin Sümerlerin Turani ırktan olduklarını savunan tezleri Ahmet Cevat Bey'i bu alanda araştırma yapmaya sevk etmiştir ve yaptığı çalışma neticesinde bu kanaate varmıştır. Ahmet Cevat'ın milliyetçilikle Sümerler arasında kurduğu yakınlık dikkat çekicidir. "Çünkü Sümerler yazıyı icad eden, riyaiziyeyi, heyet ilmini icad eden en eski ve çok ilerlemiş bir mimarlık ve heykeltıraşlık eserleri bırakan Türklerdir ve (...) Bütün insanlara medeniyet dersi vermiş olmak şerefi büyüktür. Bunu o zamana kadar Barbar saydıkları Türklere bırakmak, Indo-Eurepén grubu mümessillerine pek ağır geliyordu.⁵⁹

⁵⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.99

⁵⁹ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.81-82

Kurultayda ayrıca medeniyet tarihinde ön plana çıkmış uygarlıkların dilleri ile Türk dili arasında da bir rabita kuran Agop Martayan Bey karşılaştırmalı olarak verdiği örneklerle Hititlerin de Türk olacağı tezini ileri sürmektedir. Türk, Sümer ve Hint-Avrupa dilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Martayan ‘Alp’ sözcüğünün Türkler tarafından yaygın olarak kullanılmasına dikkatleri çekerek Türklerin Alp Irkına ve Hint-Avrupa dil grubuna dahil olduğunu söyleyecek ve “Etilerin de sonradan gelme anasının dilinden tamamen ayrı ve Türk diline yakın Protohattı ve Balai”⁶⁰ dillerini kullandıklarını dile getirir.

Agop Martayan ayrıca Göktürkçe’den aldığı bir kelime kökünden hareketle önce Sümerlerde benzer bir ilişki, ardından Sami Araplarda ve İbranilerde benzer ifadeler göstererek Türkçenin genişliğini ve diğer dillerle olan etki sahasını genişletecektir.

Kurultayın gayesini “Türk dilini yüksek bir kültüre kifayet edecek derecede yükseltmek, Türkçeyi entelektüel hakimiyetini hissettirecek derecede yükseltmek”⁶¹ olarak tayin eden Artin Cebeli Beyin tezinde de Türklerin Milattan takriben 9-10 bin yıl önce başlayan sel gibi göçleri ana yurttan uzaklaştıkça, yaşayış tarzı, dil, din çok derin değişiklikler görmüşse de Ari ve Eski Avrupa dillerinin ve eski Türkçenin lügatleri arasında birinci derecede akrabalık bağları sökülememiştir.

Artin Cebeli Beyin tezinde ilginç olan bir yanda Arapça ya da Farsça olan kelimelerin köklerine bakıldığında görülecektir ki aslında bu kelimeler zaten Türkçedir ve bu milletlerin dillerine geçerek oradan Türk diline geçmiştir şeklindeki Arapça ve Farsça kelimelerin asıllarının zaten Türkçe olduğu tezidir. Sümercedeki bu kelime kökleri değişime uğrayarak bu dillere, oradan da Türkçeye geçmiştir.

Şeref Bey ve Artin Cebeli Beyin tezlerinde diğerlerinden farklı olarak savunulan hususlardan birisi de Arapça ve Farsça ile olan mücadelenin sonunda bu meselenin çözüme kavuşturulması olacaktır. Şeref Bey, Yusuf Ziya ve Raif Paşazade Fuat’la müzakerelerinden sonra “Bugün ise bu iş artık kökünden kesilmiş gibidir. Arap ve Acem dilinden diye kullandığımız pek çok sözlerin kendi öz dilimizin

---

⁶⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.98

⁶¹ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.126

olduğu da anlaşılınca ortada çekiştirilecek bir iş kalmamış...⁶² şeklinde özetlediği ve sonuca bağladığı öztürkçe meselesi kökünden halledilmiş olmaktadır. Zaten tarih boyunca "...katıksız Türk çocukları Arap dilini diriltiyorlar, onun sözlüğünü ve yapı türlerini yapıyorlardı. Daha sonra en yüksek düşünceler, yazıcılar Türk çocuklarından çıkıyordu. İsmail Hamat olmasaydı, Arap dili kum çöllerinde dolaşanlar arasında kalmış, derlenmemiş bir dil olurdu. Yüz binlerce Arapça yazan ışıklı bilgililerin topu Türk'tür"⁶³ ifadesiyle kullanılmakta olan Arapça ve Farsçanın zaten Türkçeden mürekkep bir dil olduğu sonucuna varılacaktır.

Artin ve Şeref Bey'in bu tezleri dildeki tasfiyecilere de bir cevap niteliği taşımaktadır. Tasfiyecilerin dili sadeleştirmek, onu yabancı kaidelerden arındırıp öz güzelliğine kavuşturma hayallerine karşılık dilde oluşacak tahribata çözüm olarak onları böyle bir savunma mekanizması geliştirme yoluna itmiştir.

I. Türk Dil Kurultayının dördüncü günü ikinci bir tez sunan Samih Rıfat Bey, Avrupalı bazı ilim adamlarının Kutatgubilik hakkındaki yazılarında Şarki Türkistan'ın İslamiyetken sonraki eserlerinde İran edebiyatının etkisinden bahsetmektedirler demektedir. Avrupalı bilim adamlarını bu düşünceye iten temel saik Şehname ile Kutatgubilig arasında kurdukları münasebetler sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak Samih Rıfat'a göre Avrupalı bilim adamlarının bu türden yaptıkları çalışmalar ciddiyyetden uzak yapılmış çalışmalardır ve Karahanlılarla ilgili yeterli belge bulunamaması dolayısıyla hariçte yar aramak sevdasından öte bir şey değildir.

Samih Rıfat'a göre Avrupalı bilim adamlarının yanlış bir kanaate sahip olmalarındaki en büyük nedenlerden birisi de Kutatgubilig'in lehçesinin anlaşılmasında ve kitaba ilişkin yazılan mukaddimelerdeki yanlış bilgi kaynaklarına dayandırılmasıdır. Kutatgubilig 1070 tarihinde yazılmış olmasına karşın Farisilerin Şehnamesi yarım asır önce yazılmıştır. İki eser arasındaki üslup, konu, sanat ve fikir bakımından uzaktan yakından bir benzerlik kuramayan Samih Rıfat, Şehname ile Kutatgubilig arasındaki bağın aruz vezninden kaynaklanabileceğini düşünmektedir.

Ne var ki aralarındaki bu benzerlik "aruz vezninden Türkçeye uygun gelen ahenklerin, lisanımıza Araplar ve Persler vasıtasıyla intikal etmiş olması o kadar

---

⁶² Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.254

kat'i (değildir)" olmaması dolayısıyla kurulamayacaktır. "Bilakis bu vezinlerden bir kısmının farisiye Türk edebiyatından intikal ettiğini teyit eden muhtelif diller bulunabilir." ⁶⁴

Samih Rıfat'ın Türk dilini güçlendirmek ve buna tarihten örnekler verme kaygısı İran Edebiyatını dahi Türklerle başlatacak kadar ileri boyutlara taşımıştır.

"Her şeyden evvel şu nokta tespit edilmek lazımdır:

İran edebiyatı Türklerle başlamıştır. İlk şairlerden hiç biri asıl İranlı değildir. Bunlar umumi surette Horasanın ve Horasanın şarkındaki Türk yurtlarının yetiştirdiği duygulu çocuklardır. Kendilerine İran şairleri demek hayatları hakkındaki tetkikler ve bilgilerden ziyade sonradan yazılan İran tezkerelerinin verdiği bir fikre istinat eder." ⁶⁵

Samih Rıfat'ın üzerinde durduğu bir başka husus ise Türklerin İslamiyet'i kabulüyle 9. asırdan itibaren Arap ve Fars kültürleriyle kaynaşmasıyla birlikte dillerinin güzelliklerinin yanında ifade kuvvetini de kaybetmesidir. Son asırların meydana çıkardığı yeni ve ilmi mefhumlar müstesna olmak üzere o zamanın Uygur Türkçesinde, kolaylıkla ifade edilemeyecek bir fikir, bir düşünce tarzı olmadığını dile getirir. Türk dilindeki bu güzelliğin ve söyleyiş gücünü kaybedişin nedeni olarak Türklerin din değiştirmesine bağlayarak İslamiyet'le birlikte Türkçenin gerilediğini düşünmektedir. Dinin hakim olduğu bir milletin kültürüne dışardan yeni giren milletlerin kültürlerinin dahili bir etki edemeyeceğini izah etmektedir. Samih Rıfat Kurultaydaki bu konuşmasında Arapların Türk kültürüne karşı saldırgan bir tutum içine girdiğini de dile getirdiği tezinde tarihi örneklerle bunu ispata çalışmıştır.

Hasan Ali Yücel Türk dilinin, İslamlıktan sonra girdiği yabancı kalıplar içinde kudret ve hatta dehasını yitirdiğini belirttikten sonra "Araplar ve İranlılar ordularıyla yapamadıkları istilayı divan edebiyatında kelimeler ve mefhumlarla yapmışlardır" ⁶⁶ beyanıyla başta Türk hükümdarları olmak üzere, onları onura etmek üzere Arapça ve Farsçayı kullanarak şiirler yazan şairleri eleştirir.

---

⁶³ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.250

⁶⁴ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.189

⁶⁵ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.189

⁶⁶ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.208-209

Divan edebiyatını ufuksuz ve cansız bir edebiyat olarak değerlendiren Hasan Ali, yaptığı halk ve divan edebiyatı karşılaştırmalarında divan edebiyatını “...köhne, ikiyüzlü, her kalıba girer insanlar olmamızı tavsiye eden bu zihniyet asırlar ve asırlarca Türk oğluna afyon yutturmuş, onu uyutmağa çalışmıştır. İdeal hayatı ölümün öbür tarafında arattıran bu düşünüş tarzına uya uya dünyayı muvakkat bir durak farzetmeğe, her şeyi hoş görmeğe alışmışızdır”⁶⁷ diye eleştirmektedir.

I. Türk Dil Kurultayı’nda cılız yükselen muhalif seslerde olmuştur. Bunlardan biri olan Faik Ali, Türkçeye sirayet etmiş olan binlerce Arapça ve Farsça kelimenin atılmasının doğru olmayacağı üzerinde durduktan sonra kelimelerin menşelerinin ne olursa olsun alim ya da cahil herkesin kullandığı ve Türkçenin öz malı olarak görmek gerektiğini belirtir. “Biz Arapça ve Acemcenin zannedildiği gibi esiri olmadık, biz o membalardan aldıklarımızı istediğimiz gibi tasarruf ettik. Onların kelimelerine kendi ahengimizi vererek onları bizim kıldık. Manalarını zevkimize ve hissimize göre değiştirdik, genişlettik ve zenginleştirdik” diye devam eden konuşmasında dilin sadeleşmesini savunurken; “Allah yalnız şu güzel ve aziz lisanımızı değil, hepimizin her şeyimizi bundan korusun”⁶⁸ diyerek dilin basitleştirilmesine de karşı çıkmaktadır. Faik Ali, kelimeleri canlı mahlûklar gibi değerlendiren konuşmasında hayatîyetini kaybetmiş olan kelimelerin her millette birçok eserlerin sahifelerinde duran mezarlığa benzeterek onları yeniden diriltmenin doğru olmayacağını söyleyecektir.

Kurultaydaki mevcut tezlere karşıt olarak ileri sürülen bir başka tezde Hüseyin Cahit Bey’den gelecektir. Hüseyin Cahit Bey Edebiyat-ı Cedide akımının son üyelerinden biri olmakla birlikte ne gariptir ki kurultaydaki genel uyumun dışına çıkmak istememektedir. Konuşmasının daha başında tezinin kurultay toplanmazdan önce Umumi Heyete teslim edildiği, dolayısıyla hiç kimseye karşı bir ‘ima niteliği taşımadığı’nı belirtecektir.

Hüseyin Cahit, dilin eskiliği ve zenginliği noktasında daha önceki konuşmacıların da yaptıkları gibi övgüsünü yerine getirdikten sonra; “dil düşündüklerimizi, istediklerimizi karşımızdakilere anlatmak için kendi yaptığımız

---

⁶⁷ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.211

⁶⁸ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.265-270

sun'i bir alet midir, yoksa bizim idaremizden müstakil, tabii bir müessese midir?" sorusuyla yeni bir tartışma başlatacaktır.

Dile müdahalenin suni bir iş olduğunu açıklayan konuşmasında Türk dilindeki asıl problemin dilimize karşı ecnebi kelime istilaları ve kaideleri olarak görecektir. Dilde saflaştırmanın asıl olarak ecnebi kelime istilalarına ve kurallarına karşı yapılması gerektiğini dile getirirken nasıl ki "(...) müstakil bir vatanda ecnebi kanunlar ne kadar haysiyete dokunucu bir esaret ise bir lisanda da ecnebi kaideler aynı derecede tahammül edilemez bir lekedir"⁶⁹ demektedir.

Dildeki yabancı kelimelerin fazlalığından şikâyet edenleri mübalağalı bulduğunu belirten Hüseyin Cahit, bir lisanın şahsiyetini sarfında (gramer) ve nahvinde (sözdizimi) görmektedir. Dile yabancı unsurların kişilerin istekleriyle giremeyeceğini belirtirken "(...)Onlar tarihi bir zaruret ve icabın neticesinde, bir tekâmül ameliyesi olarak dile girerler"⁷⁰ demektedir. Dile karşı yapılacak suni müdahalenin kesinlikle dili bozacağını belirtirken, 'dildeki değişmeye karşı direnenlerin ve yeniliği felaket sayanların arzusuna tabi kalınsaydı dil inhitata' yani kesintiye uğrayacaktı demektedir.

Hüseyin Cahit dille ilgili yapılan çalışmalara şüphe ve dikkatle bakmak istemektedir. Dildeki asıl problemin hala Türkçenin bir gramerinin ve söz dizim kuralının bulunmamasından ve dilin gelişigüzel kullanılmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Yabancı kelimelere karşı yürütülen düşmanlığın nedenlerinden biri olarak gördüğü yazı dili ili konuşma dili arasındaki farka da değinirken, yazı dilinin hiçbir zaman konuşma diliyle aynı olamayacağını, konuşma dilinin her zaman gramer usulleri dışına çıkacağını dile getirmektedir. Yazı dilinin her zaman üst bir dil olacağını savunurken "Yüksek sanat ve edebiyat mutlaka bir kültür mahsulüdür, onu herkesin malı yapabilmek için sanat ve edebiyatı herkesin seviyesine indirmeğe değil, kültürün dairesini herkesi içine alacak surette genişletmeye çalışmalıdır. (...)bütün hayatları dört beş yüz kelimenin dar ufku içinde kapalı geçen köylülerin ve bunlardan pek farklı olmayan tahsilsiz ve kültürsüz kimselerin de anlayacakları

---

⁶⁹ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.274

⁷⁰ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.275

surette bir edebiyat, bir yazı lisanı yapmaya kalkmak hayal peşinde koşmaktan başka bir şey ifade etmez”⁷¹ ifadesiyle açık bir biçimde dile getirir.

Hüseyin Cahit dil meselesini ele alırken asıl problemin eğitim ve kültür seviyesinin geriliğinden kaynaklandığını, yazılanları herkesin seviyesine indirmeğe çalışmanın ters bir yol olduğunu ve kabahatin yazıda değil, okuyanların bir şey bilmemesinden kaynaklandığını belirtir.

Devletçilik ilkesi gereği dille ilgili yapılacak çalışmalara bizatihi hükümetin ön ayak olmasını önerirken Türkçenin menşeleri hakkında tetkiklerde bulunacak mütehassıslar heyetinden başka ‘bugünkü müşküllerimize çare bulacak bir ilim heyetine de ihtiyaç vardır’ demektedir. Hiçbir heyetin yazı dilinden yabancı kelimeleri atarak yerlerine Türkçe kelimeler koymak gerektiğini dikta edemeyeceğini bilakis, bu işin tabii olarak gerçekleşmesi gerektiğini ve akademilerin yazı ve konuşma dillerinin arkasından yürümesi gerektiğini vurgulayacaktır.

Ali Faik Beyin dilde tasfiyecilere karşı halihazırda kullanılan kelimelerin Türkçenin malı sayılması şeklindeki cılız karşı çıkmasının yanında Hüseyin Cahit Bey’in dildeki değişimin zorla yapılmaması gerektiği ve dili tabii halinde ele almak gerektiği şeklindeki fikirlerine karşı bir dizi karşı eleştirilerde bulunulmuştur.

Bunlardan en önemlileri Hasan Ali, Ali Canip ve Fazıl Ahmet Bey’in yaptığı eleştiridir. Bu konuşmaların aralarında daha birçok konuşmacı söz almışsa da Türk Dil Kurultayı meclisinde genel havayı temsil eden, alınması ya da dilde yapılması gereken şeyleri dile getiren ve muhaliflere karşı ciddi suçlamaların yapıldığı bir savunma eleştirisidir.

Hasan Ali, dile müdahalenin yapılabileceği tezini savunurken bu fikrini güçlendirmek için tıpkı Romalıların ‘yüksek düşüncelerini ve ince hislerini ifade etmek isteyince eski Yunancaya müracaat etmeye mecbur’ olmaları gibi bizimde pekala bu işi yapmamız gerektiği tezini dile getirecektir. Tıpkı Lütther’in Almanya’sında ya da Büyük Petro ve Katerina’nın Rusya’sında olduğu gibi “daha evel birer hammadde halinde bulunan dilleri bugünkü mükemmel hale getiren insan

---

⁷¹ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.277

iradesinin, insan camialarının iradesini hiçe saymak⁷² olarak gördüğü Hüseyin Cahit'in fikirlerini fatalist (kaderci) olmakla suçlamaktadır.

Müzakere kısmında ikinci olarak söz alan Ali Canip ise tekâmül meselesine değindikten sonra Hüseyin Cahit'i ve Edebiyat-ı Cedidecileri tezada düşmekle yani Avrupai tarzda ortaya çıkıp yeniden Divan Edebiyatı yapmakla suçlamaktadır. Divan Edebiyatı'nın da yapay bir dil kullandığını belirtirken "(...) Sonra Cahit Beyefendi kendi edebiyatlarının hareketlerini unutmışlar gibi 'bir yabancı kelime, filan ve filan şahısların arzularıyla, sun'i olarak vücuda getirilemez' diyorlar. Efendim; Servet-i Fünun sayfeleri yanmadı, önümüzdedir. Servet-i Fünun sayfelerine filan ve filan şahsın arzusuyla sun'i olarak birçok kelimeler girmiştir. (...) o lisanla Nabi Efendi, Nedim Efendi cübbe biçiyorlardı, edebiyatı cedideciler ise o lisanla smokin biçmeğe kalktılar. Aradaki fark budur"⁷³ demektedir.

I. Türk Dil Kurultayının sonunda bir çalışma programı oluşturulmuştur. Bu programa göre Türk dilinin yeniden işlenip hak ettiği yere oturtulabilmesi için gerekli görülen bir takım çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu amaçla önce Türk halkının belleğinde dolaşan ve yazılı olmayan kelime ve ıstılahların bir araya toparlanması hedeflenecektir. Öncelikli olarak Türk halkının anlayacağı ve kullanacağı yeni dili oluşturmak için yine halka gitmek zorunluluğu bulunmaktadır ki daha sonra Türk dilinin grameri oluşturulabilsin.

Kurultayda bir tedbir olarak görülen ve kurultayın onayına sunulan bir takım çalışma konuları önerilecektir. Bunlar şöyledir;

1) Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılabilmelidir.

2) Türkçenin tarihi inkişafı aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır.

3) Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügati, sonra esas Türk lügati, Türk sarfi nahvi, tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv, lügat yapılırken, ıstılah konurken Türkçenin bütün lahikalarının araştırılmasına, bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir.

⁷² Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.283

⁷³ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.289-290

4) Türkçenin tarihi grameri yazılmalıdır.

5) Şark ve Garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.

6) Cemiyet gerek kendisinin gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.

7) Memleket gazetelerinde dil işlerinde hususi yer verilmelidir.⁷⁴

2.1.1. Birinci Türk Dil Kurultayından Sonra Yapılan Çalışmalar

I. Türk Dil Kurultayının arifesinde hemen işe koyulan heyet üyeleri ve heyet dışındaki birçok insanın katılımıyla çalışmalar yapılmıştır. Bunların başında daha önce Ziya Bey'in Yunandan Evvelki Türk Medeniyeti adlı çalışmasına ilave olarak Ahmet Cevat Bey de bu konu üzerinde araştırmalar yapmış, bu çalışmalar T.T.T.C tarafından basılmış ve Hâkimiyeti Milliye Gazetelerinde yayınlanmıştır. Türk dilinin İndo-Öropen dilinin kaynağı oluşuyla ilgili Saim Ali Bey çalışmalar yapmış ve Kelt söz köklerinin Türkçe ile ilgili mukayeseli incelemesini yapmıştır. Bunların dışında ayrıca Naim Hazım Bey Arap dilinde Türk söz kökleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Türkçenin Sami dillerle mukayesesini inceleyen Naim Hazım Bey, Türkçe-Arapça etimoloji lügati için kelimeler toparlamış ve bunları Cemiyetin yayın organı olan Türk dili dergisinde yayınlamıştır. Yusuf Ziya Bey'de aynı amaçla Türkçenin Sami dillerindeki yerini gösteren Samiler ve Turanîler isimli bir kitap çalışması yapacaktır.

Türk dilinin tarihiyle ilgili yapılan çalışmalar hem T.D.T.C. ve hem de T.T.T.C. tarafından ortaklaşa yürütülen çalışmalardır. Bu alanda yapılan çalışmalar genelde çevirilerdir. Bunlar arasında Fuat Kösearif, Türklerin mani dini devrine ait bilgi içeren müsteşrik Fon Lö Kokun yazmış olduğu 'Manihaika' adlı eseri önemlidir. Bunların dışında özellikle Türkoloji alanında çalışmalar yapan Macar ve Rus birçok müsteşriklerin eserleri Türkçeye kazandırılmış ve özellikle Macarların bir asır önce bizim yapmaya çalıştığımız benzer çalışmaları kendi tarihleriyle ilgili olarak yapmaları dolayısıyla örnek teşkil edecek nitelikte görülmektedir.

---

⁷⁴ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.456.

Cemiyet bunların dışında kurultayda kararlaştırdığı gibi Türk lehçelerindeki sözlerin derlenmesi işine koyulacaktır. Maarif vekâletinin teklifiyle İcra Vekilleri Heyeti tarafından tasdik edilen talimatname ile Türk lehçelerindeki söz derleme işi bir devlet vazifesi sayılarak her memleketteki vali ve kaymakamların başkanlığında söz derleme heyeti kurulmuştur. Bu sözlerin derlenmesi işini planlı bir biçimde yapmak üzere ‘Söz Derleme Kılavuzu’ ve bir de ‘Derleme Fişleri’ hazırlanarak bütün vilayet ve kasabalara dağıtılmıştır. Söz derleme işinin bir vatandaşlık ödevi olarak görülmesi ve toplumun bütün resmi ve gayri resmi birimlerinin bu işi bir görev olarak yapması zorunluluğu söz konusudur. Belediye başkanları, asker komutanları, maarif, ticaret, ziraat mektepleri müdür, muallim ve memurları da bu işle bizzat cemiyetin ikinci halkasını oluşturacak söz derleme işinin birer elemanı olarak görülmektedir.

1934 yılında ilk fişlerin gelmeye başlamasıyla birlikte Cemiyetin Derleme kolu bu fişleri toplamak tasnif etmek ve bir sıraya koymak için hazırlıklara başlamış ve 130.000 bin civarında kelime bu merkezde toparlanarak tasnif edilmiştir. Söz derleme işi için her vilayet birbirleriyle yarışmasına halkın ağzından kelimeler toplayarak bunu merkeze ulaştırmıştır. Bunların dışında özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası ve firkanın gençlik kolları teşkilatını temsil eden Halkevleri bu işle bizzat görevlendirilmiştir.

Derleme fişlerinden yüz yirmi beş bin civarındaki önemli bir kısmı İstanbul Üniversitesi başta olmak üzere lise ve ortaokul muallimlerinden oluşturulmuş olan bir heyet tarafından Türkçedeki yabancı sözcüklere karşılık gelebilecek olan önemli bir kısmı ayrılmıştır.

Dil inkılâbının en önemli çalışmalarından biri olarak karşımıza çıkan çalışmalardan birisi de yapılan dil anketidir. 1933 yılının Mart’ından itibaren gündelik dilde kullanılan yabancı sözcüklerin karşılığında Türkçe kelimeleri bulmak amacıyla dönemin radyosundan ve gazetelerden halka duyurulmuş olan bin dört yüz civarındaki kelime ve sözcüklere Türkçe karşılık bulmak amacıyla yapılan çalışmalardır. Yabancı sözcükler listeler halinde radyo ve basından halka duyurularak bunlara karşılık gelebilecek Türkçe kelimeleri bulmaları istenmiştir.

Yabancı kelime ve sözcüklere karşılık bulma işini yeterli görmeyen U.M.H. dildeki yabancı sözlere karşılık bir tarama seferberliği başlatacaktır. Tarama işine öncelikli olarak derleme fişlerinden toplanan yüz otuz bin civarındaki derleme fişi gözden geçirilerek bunlardan otuz beş bin civarındaki önemli bir kısmının tarama fişi yapılmıştır. Bu fişlerden on sekiz bin civarındaki bir kısmının hangi yabancı sözcüklere karşılık gelebileceği de gösterilmiştir.

Cemiyet sadece derleme fişlerini tasnif etmekle kalmayıp aynı zamanda yerli ve yabancı olmak üzere yüz elli kadar yazma ve basma eseri de gözden geçirerek yabancı sözcüklere karşı Türkçe karşılık bulma işine gidilecektir.

Bütün bu çalışmaların sonunda da ‘Osmanlıdan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi’ çıkartılmıştır. Derginin önsözünde “Bir sözün dergide bulunması, o sözün dilimize gireceği manasını anlatmaz. Dergideki sözler öz Türkçe karşılık arayanların seçmesine arz edilmiş ham veya az işlenmiş malzeme demektir”⁷⁵ denilerek herhangi bir Osmanlıca kelimenin yerine birkaç Türkçe karşılık konulmuştur. Ayrıca dergideki eksik, yanlış ya da uydurma sözler varsa bildirilmesi gibi bir istekte de bulunan U.M.H. ortaya çıkacak karışıklıkları önlemeye çalışmak istese de bunda başarılı olamayacaktır.

Devlet dairelerindeki muhaberelelerin ve gazetelerin Tarama Dergisi’ndeki karşılıklarla yazılması, üstelik bunda herhangi bir karışıklık gözetilmemesi bir dil anarşisi doğurmuştur. Çünkü birisi kalem kelimesi yerine çizgiç derken, diğeri kemiş, bir başkası kavrı, sızgıç, yağuş, yazgaç, yuvuş⁷⁶ demiş ve herkes kendi yazdığını anlar bir kelime kullanmaya başlamıştır.

Cemiyet ıstılahların Türkçeleştirilmesi işi içinde Lügat-Istılah kolunun çalışma programına koyduğu esaslara göre on altı ihtisas kolu oluşturmuş ve bu bölükler kendi içinde çalışmalarına başlayarak önce Fransızca ve Osmanlıca ıstılahlar düzenlenecektir. Bunların dışında ayrıca Almanca ve Latince ıstılahlarda ayrılarak ayrı ayrı tasnif edilmiş ve bunlara karşılık gelecek Türkçe kelimelerin bulunması için mütehasıs ve muallimlere dağıtılmıştır. İstılah kolları başta okulları yakından ilgilendiren bilim dallarıyla ilgili olmak üzere zamanın şartları gereği

⁷⁵ “Osmanlıdan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi”, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 1934, s.9

sırasıyla diğler meslek ve bilim kurumları arasında kullanılan yabancı sözcüklere karşılık aranmaya çalışılmıştır. II. Türk dil Kurultayına kadar 1700 sayfa civarında ıstılah listesi basılarak dağıtılmış, 32.000 civarında ilim, fen, sanat ve teknik konularla ilgili ıstılah bulunmuş ve bunlara karşılık bulma çalışmaları yapılmıştır.

I. Türk Dil Kurultay'ından sonra cemiyetin yayın bülteni olarak 'Türk Dili' adı altında bir mecmua çıkartılmış ve II. Kurultay'a kadar yedi sayı çıkartılmıştır. Bu bültenlerde Cemiyetin teşkilat yapısı, talimat ve nizamnameleri yayınlanmış Türk toplumu yapılan ve yapılması öngörülen çalışmalar hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Başlıca talimatlar, alınan kararlar, kolların çalışma faaliyetleri, anket listeleri, anket cevapları ve bunların verimleri, ıstılah araştırmalarının verimleri sürekli bir biçimde neşredilerek toplumsal ve siyasal taban bulmaya yönelik atılan adımlar olarak görülmektedir.

Ayrıca Cemiyetin bunların dışında henüz yapmaya çalıştığı çalışmalar şöyle sıralanabilir;

- 1) Söz derleme kılavuzu ve derleme fiş defterleri
- 2) Altı parça askerlik, siyaset ve idare ıstılahları karşılıkları için tarama listeleri
- 3) 53 forma tutan Tarama Dergisi
- 4) 28 forma tutan Tarama Dergisi endeksi
- 5) Gramer kolunun iki kısım Türkçede kelime teşkili anketi
- 6) Aptullah Battal Bey'in İbnü Mühenna Lügati endeksi.
- 7) Gramer kolunun bastırmağa başladığı Ekler Lügatçesinin ilk fasikülleri
- 8) Şeyh Süleyman Efendi'nin Çağatay lügatidir.⁷⁷

I. Türk dil kurultayından sonra dil alanında en önemli kaybını veren kurum, Samih Rıfat Bey'in hemen ölümüyle önemli bir yara alacak ve onun boşluğunda çalışmalarına devam edecektir. Cemiyetin Fahri Başkanı olan Maarif Vekili Dr. Reşit

---

⁷⁶ Birinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e. s.425.

⁷⁷ "İkinci Türk Dili Kurultayı: Tezler ve Müzakere Zabıtları", Türk Dil Kurumu, s.36-37.

Galip Bey’inde 1934’te ölümüyle çekirdek kadroda yeni bir yönetim oluşturulmasa da önemli bir kayıp daha yaşanacaktır. Arkasından umumi müteşebbis ve umumi kâtip olan Ruşen Eşref Bey’in Cumhurbaşkanlığı umumi kâtipliğine geçmesiyle ve arkasından Ragıp Hulusi’nin umumi linguistik profesörlüğüne geçmesiyle üçüncü ve dördüncü önemli kaybını vermiştir. Ne var ki yeni kurulan Türk devletinin kültür ve siyasal hayatı içerisinde bulunmuş önemli iki kaybı çekirdek kadroda değişiklikler yapmamak suretiyle yeni Umumi Merkez Heyeti, Maarif Vekili Hikmet Bey’in başkanlığında eski üyelerden Besim Atalay, Ahmet Cevat, Celal Sahir, Hamit Zübeyr, Hasan Ali ve İbrahim Necmi Dilmen’in yanı sıra, yeni olarak Naim Hazım ve Yakup Kadri’yi de içine alan yeni bir yönetim yapısı oluşturulmuştur. Maarif Vekâleti Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr ve Maarif Vekâleti Orta Tedris Umum Müdürü Hasan Ali Bey dışında cemiyetin bütün üyeleri Cumhuriyet Halk Fırkası’nın birer milletvekilidir.

2.2. İKİNCİ TÜRK DİL KURULTAYI VE DİLDE ÖZLEŞTİRME ÇABALARI

Kurultayın toplanmasından önce bir dizi kararlar alan kurum kurultaya sunulacak tezlere ilişkin bir tasniflendirme görevini yürütmenin yanında, Cemiyet Umumi Merkez Heyeti ile birlikte Kurultay Hazırlıkları Merkez Bürosu azaları, sunulacak tezlerin ilmi değeri ve cemiyetin ülküsüne uygunluğu görevini de üstlenecektir. Vaktin darlığı yüzünden kurultayda okunmasına imkân görülemeyenlerin ayıklanması ve ilmi komisyonlara sevk edilmesi ve ayrıca okunması uygun görülmeyen tezlerin elenmesi gibi bir işi yapacaktır. Ancak alınan kararlarda ilginç bir madde vardır ki o da “Kurultayda esas, ilmi tezlerin azaya bildirilmesidir. Bunlar üzerine münakaşa ve müzakere Kurultayın mevzuu dışındadır. Ancak bir tez hakkında bir noktanın istifsar ve istizahı için söz alınabilir. Bu gibi sözlerin mümkün olduğu kadar kısa olması ve sual çerçevesinden çıkmaması şarttır”⁷⁸ denilmektedir.

Müzakereye açılacak tezlerin yazılı olarak verilmesi ve bütün sual irat eden zevatın ayrıca bir teklifte bulunmak isterse bunu mutlaka takrir şeklinde ve yazılı

olarak riyasete verilmesi öngörülmesi gerekmektedir. Kurultay talimat ve programının 11. 12. 13. ve 14. maddeleri kurultayın merkez heyetinin kabul ve onayından geçmesini amaçladığı tezleri muhalefete karşılık alınmış kararlardır. Yani kurultayda sunulacak tezler önce Merkez Bürosu'nun kontrolünden sonra da Merkez Heyeti'nin kontrolünden geçecektir. Kurultayın usul ve esaslarına yani 'Cemiyet Ülküsü'ne uygun görülmeyen tezlerin daha ilk elden önleneceğini öngörebilmek mümkündür.

Diğer taraftan "Kurultay, Cemiyet Umumi Merkez Heyeti kararı ile davet edilen devlet erkânı, yerli ve yabancı bilginler ile Cemiyet azasından olup 15 Temmuz 1934 akşamına kadar İkinci Kurultaya iştirak edeceğini yazı ile bildirmiş olanlardan mürekkeptir. Bunlar haricinde kalan dinleyiciler müzakereye ve reye iştirak edemezler"⁷⁹ denilerek müzakereye katılacak olanların daha önceden belirlendiği anlaşılmakta ve bunların dışında kalanlara müzakere ve rey hakkı zaten verilmeyeceği vurgulanmaktadır. Kurultay boyunca yapılacak itirazların dağıtılacak fişlere yazılı olarak ve isim soy isim belirtilerek kurultay kâtiplerine yapılması ve riyasetin uygunluğundan geçtiği takdirde söz hakkının verileceği de göz önünde bulundurulduğunda tamamen kontrollü ve çerçevesi önceden belirlenmiş bir kurultay olduğu anlaşılabilir.

Kurultayın toplanması için yapılan bütün hazırlıkların tamamlanmasından sonra Maarif Vekili, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanı Abidin Bey kurultayın ana temalarına gönderme yaparak siyasi ve sosyal hedefi belirleyen bir konuşma yapmaktadır. "(...) İnsan medeniyetinin ilk yapıcı ve yayıcısı olan yüce Türk Milleti, kendi doğurduğu medeniyetlerinin ilerlemesine yabancı bırakılmak yüzünden, yüzlerce yıl karanlıklar içinde kalmıştı. Bu karanlık az daha hayatına mal olacaktı"⁸⁰ sözleriyle başlayan konuşmasında Türk Tarih tezini bir kez daha açık ve net bir dille ifade etmektedir. Abidin Bey bu sözlerle insanlık tarihinin yaratıcısı olan Türk Medeniyetinin ne kadar eski olduğuna dikkat çekerken, Osmanlılar döneminde Türklerin bu medeniyeti taşıyıcılık devrinin kaybolduğunu ve hatta tamamen yok olmakla karşı karşıya kaldığını vurgulamaktadır. Türk'ün bu sıfatı yeniden eline

---

⁷⁸ İkinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.3.

⁷⁹ İkinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.2

almasını milletle öz evladı (Büyük Başbuğ) arasındaki antlaşmanın yeniden kurtaracağına bir kez daha kanıtlandığını gösteren konuşmasının devamında ‘milletini asri medeniyet seviyesinin üst tarafına çıkarmağa, ulu Türk milleti de kendini ölüme sürükleyen bütün karanlıklardan sıyrılmaya ant içti’ denilmektedir.

Birincisine de olduğu gibi II. Türk Dil Kurultayı’na da başkan seçilen Kazım Karabekir’de aynı minval üzere sözlerine başlayarak Türk boylarının Ortaasyadan çıkışlarıyla birlikte, gittikleri yerleri aydınlatmalarından sonra içlerine girdikleri çevrelerde türlü değişikliklere girmeleri sonucu çoğunluğu dillerini unutmalarının yanında öz benliklerini de kaybetmiştir tezini ileri sürerken “Türk Ulus ve uruklarının buldukları yerlerde de, binden artık yıldan beri, türlü siyasa ve din baskısı ve zorluğu, onları öz Türk dili üzerinde işleyip onu yükseltmekten geri bıraktı. Bu çağların siyasa ve din kurumları ise, Türkçeyi yükseltmeğe çalışmak şöyle dursun, tersine olarak, onun değerli özünü bozmak için ellerinden geleni yaptılar”⁸¹ sözleriyle hem Osmanlıyı suçlarken hem de İslamiyeti bu eleştirinin bir parçası olarak ele almaktadır. Bütün bu Osmanlı siyasetinin ve dinin neticesi olarak Türk dili ulus içinde yaşamaktan alıkonamamış olsa da bir kenarda işlenmemiş olarak durmaktadır.

II. Türk Dil Kurultayı’nda dilde aşırı özleştirilmenin ne boyutta önemsendiğini kurultaya sunulan tezlerden görmek açıkça mümkündür. Öyle ki Anadolu halkının Türkçesiyle Hint Avrupa dilleri ve Sami dilleri arasındaki ilişkinin ispatı had safhaya varmıştır.

Ahmet Cevat Emre’nin ‘Türkçenin Hint-Avrupa Diliyle Mukayesesi’ adlı sunduğu tezinde öncelikli olarak Avrupalı dilbilimcilerinin Türkçeyi bu kategoriye sokmak istemeyişlerinin nedenlerini sıraladığını görmekteyiz. Ömürlerini bu uğurda tüketmiş müsteşriklerin yapamadığı işlere onun soyunmasının nedeni “Türkçenin tarih içinde oynadığı büyük rolü kendimiz araştırmadık ve meydana koymadıkça bu ulusal milli dava ispatsız kalacaktır”⁸² sözleriyle anlaşılmaktadır.

---

⁸⁰ İkinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.8

⁸¹ İkinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.11-12

⁸² Ahmet Cevat Emre, “**Türkçenin Hint-Avrupa Diliyle Mukayesesi**”, Türk Dili, Kurultay Tezleri, T.D.T.C. Bülteni, Sayı: 11, s.3, 1935.

Sümercenin, Metler dilinin Türk oymağından olduğunu ileri süren Lenorman ve Oppert gibi Türk diline hayranlığını esirgemeyen Max Müller ve hatta Hint-Avrupa dillerini Ural-Altay dillerinin bir kolu sayan Nikolay Anderson ve Sweet gibi bilginlerin fikirleriyle desteklemektedir. Tezine karşı çıkanları ise gözlerini her türlü ispata kapamış tıpkı Avrupalı aryanistler ve gremanistler gibi mukavemet gösteren muhafazakârlar olarak görmektedir.

Türk dilinin fütuhatların genişlemesi karşısında menşelerinden çok uzak yerlere gitmelerine karşılık zamana ve yere göre hemen hiç değişiklik göstermemesinin yanında, Hint-Avrupa dilinin fütuhatları boyunca sürekli bir değişim ve yenileşme ile karşı karşıya kaldığını belirten Cevat Emre, bugünkü Türk dilinin binyıl önceki Türkçe olduğunu ileri sürmektedir. “Bugünkü Türkçe bin yıl önceki Türkçedir; Kazan Türkçesi, esaslarda, Ankara Türkçesidir; dilin kaskatı şematizmi (kalıplanmışlığı) onu değiştirmekten sakladı. Denebilir ki Türk dili ömür sürdü fakat hemen hiç yaşamadı. Maddi şekillerce birbirlerinden ayrıldıkları zaman bile Altay grubunun dilleri aynı kepi, aynı şematizmi saklarlar.”⁸³ Ahmet Cevat’ın Türk dilinin Hint-Avrupa dil ailesiyle aynı özelliklerini gösterdiğini savunduğu tezinde Türkçenin daha ileri bir dil olduğu sonucuna örneklerle varılacaktır. Dili her yönden ve kendi ellerimize alarak irdelemenin bizi bu sonuca götüreceğini savunurken “O derece kısa bir zamanda her yandan yetişmiş bir nazariyenin bütün ispatlarını hazırlamağa imkân yoktu. Ancak şimdiye kadar değiştirilmesine ehemmiyet verilmemiş, akla getirilmemiş birçok noktalar üzerine dil biliminin dikkatini çevirebildiğimizi, böylelikle çalışmalara yeni bir yöntem vermek, araştırmalara yeni bir çığır açmak imkânını gösterebileceğimizi umuyoruz”⁸⁴ temennisinde bulunurken Türkçenin yapılış karakteristiği üzerinde geniş sayılabilecek bir araştırma yapmıştır.

Türk dilinin eskiliğini, kökenini tarihin derinliklerinde arayan ve Hint-Avrupa diliyle ilişkisini inceleyen bir başka kurultay üyesi de Yusuf Ziya Özer’dir. Fince, Mançu dili, Tunguz dili ve Moğolca’yı karşılaştırmalı olarak inceleyen Özer, bazı

---

⁸³ Ahmet Cevat Emre, a.g.e., s. 5.

⁸⁴ Ahmet Cevat Emre, a.g.e., s. 8.

Türkçe kelimelerin bu dillerde aldığı şekilleri ve İndo-Avrupai semitik dillere geçiş tarzlarını ortaya koymaktadır.

Ural-Altay dillerinin kamuslarını inceleyen Özer, tüm lehçe farklılıklarına, fonetik farklılıklara rağmen Hemedan dağlarının eteklerinden Akdenize kadar uzanan geniş bir coğrafi alanda insanların birbirleriyle anlaşabildiklerini belirtecektir. Yaptığı tetkiklerde İndo-Avrupai ve semitik diller üzerinde Türkçenin yanında Ural-Altay lehçelerinin de apaçık izinin olduğunu ileri sürmektedir.

Avrupalı dilbilimcilerinin Fin dilini Ural-Altay dil gurubundan ayrı olarak görmeye başlamalarının sebebini öğrenmeye çalışan Yusuf Ziya bu dilin Ural-Altay dilinden etkilendiği kanaatine varmaktadır. Verdiği kelime ve isim örnekleriyle zahiren Türkçe ile bağlantısı yok gibi görünen kelimelerin köklerinin dikkatlice araştırıldığında Türkçe olduğunun ortaya konacağını savunan Özer şu sonuçları ortaya çıkartmaktadır:

- 1) Ural-Altay dillerinin birçok lügatleri açık Türkçedir.
- 2) Bu dillerin bir kısım lügatleri fonetik değişmelere uğramış Türkçedir.
- 3) İndo-Avrupai ve semitik dillerde mevcut olup Türkçe ile halledilmez gibi görünen kelimeler Ural-Altay lehçeleri tariki ile bu dillere geçmiştir.⁸⁵

Türkçe ile Hint-Avrupa dilleri arasındaki ilişki bu kurultayda sıkça gündeme getirilen konulardan birisidir. Dr. Saim Ali Dilemre ve antropoloji profesörü olan Dr. Şevket Aziz'de öncekiler gibi Türk dilinin Hint-Avrupa dil ailesinden çok daha eski olduğu sonucuna varıldığını ve bunun yanında Türk dilinin Hint-Avrupa dilleri üzerine gramerce de büyük etkiler yaptığını örneklerle açıklamaya çalışmaktadır. Birinci kurultayda öne sürülen iddialar üzerinde biraz daha bilimsel ve biraz daha üzerinde çalışılmış olarak aynı iddiaların yenilendiği ve konuşmacıların ısrarla Türk dilini Hint-Avrupa dil ailesi içerisinde temellendirmeye çalıştıklarını görmekteyiz.

Saim Ali, 'Eski Dil Mefhumu' adıyla sunduğu tezinde eski dil mefhumunun önemini vurgularken Avrupa memleketlerinde özellikle de Fransa ve Almanya'da 'milli eski dil mefhumu'nun milli siyaset terbiyesi içerisine konulmasının hakiki mahiyetinin önemli olmadığı ancak milletlerin ülkü terbiyesinde 'pratik kıymeti

nazarı' önemlidir. Eski ve yeni dil kavramlarının aldatıcılığını ve siyasetin bir parçası olduğunu ileri sürerken dil değişimlerinin önemine dikkat çeken konuşmacı "(...) Dil sistemleri medeniyetin yürümesine ne müsait olur, ne muhalif olur. Medeniyet ihtiyaca göre ilerler, dil daima sanayi takip eder. Onunla büyür, ona tabiidir. İntişarına vasıta olur fakat dil, sanayin anası değildir"⁸⁶ demektedir. Dil sistemlerinin özerk olduğunu iddia edenlere de cevap veren Saim Ali 'Anadil bir nazariyedir' demekte ve acaba dil 'Gruplar(1) arasındaki farklar çelikten midir?' ki arada geçişler olmasın düşüncesini taşımaktadır. Her milletin bir hars dili kurmak ve bunun için de münhasıran kendi eski dilinden istifade etmek arzusunda olacağını belirtirken 'bu tarzı mesaiyi biz icat etmemişizdir' bu genel tutum belki birkaç asır sonra aksini çıkarsa da bugün bu uzak fayda veya zararları yalnız bizim düşünmemiz abes olacaktır.

Avrupa dilciliğinin sistem lengüistiklerinin aristokrasi ve saltanata delalet eden araştırmalarıyla nasıl ki eski dil mefhumunu hallettiklerini görüyorsak Türk dilinin mazisini bu kadar derin bir surette karıştırmak birden bire mümkünsüz gibi gözükse de bir zaman işidir. Fakat her şeyin bir çaresinin olduğunu belirtirken "Mazide bütün tarih hadiseleri nasıl izlerden, eserlerden, mezardaki iskeletlerden, kılıç kabzalarından, üzengi şekillerinden, çanak parçalarından çıkarılıyor ve böylece nasıl (Protohistorie) kuruluyorsa, bugün beşeriyetin muazzam şimal kütesini yapan insanların kullandıkları Ural-Altay ve Hint-Avrupa dillerinin paleolengüistik sistemlerine bakıldıkta şayanı hayret neticeler elde edilir"⁸⁷ demektedir.

Dilde aşırı özleştirmecilerin oldukça faal olarak hem ülke içinde hem de ülke dışında gayretler yürüttüğü iki yıl aradan sonra toplanan ikinci kurultaya Meksika'da hariciye memurluğu yapan Ömer Tahsin'in Maya dilinde keşfettiği Türkçe kelimelerle kurultaya sunduğu çalışmasıdır. Üç ciltlik Meksikalılardan bahseden Fransızca bir eseri incelerken yılan tepesi anlamına gelen 'Tehuan Tepek' kelimesinin, Türkçe tepe kelimesine benzemekte olmasından dolayı hayret ederek

---

⁸⁵ Yusuf Ziya Özer, "Uralo-Altay Dilleriyle Türkçenin Münasebeti", Kurultay Tezleri, Türk Dili, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, s. 53-72. 1935.

⁸⁶ Dr. Saim Ali, "Eski Dil Mefhumu", Kurultay Tezleri, Türk Dili, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, s. 74-75, 1935.

⁸⁷ Dr. Saim Ali, a.g.e., s. 77-78,

başladığı çalışmasında 120 civarında Türkçe kelimeye benzeyen kelimeler bulmasıdır.

Ömer Tahsin Maya dilinin bünye itibariye Türkçeye benzeyen bir dil olduğunu ilan ettikten sonra bu kelimelerin Meksika'ya Türk ırkına mensup insanlar tarafından getirilmiş olduğunu başlangıçta zan ve tahminle kalmış olmakla birlikte “Nihayet Büyük Atatürkümüzün lütuf ve inayetleriyle tetkik ettiğim dört ciltlik Fransızca Meksika tarihinde 1500 sene evvel Meksika'da Tuta namındaki muntazam ve medeni hükümeti Toltek milletinin kurduğu ve bu milletin Orta Asya'dan muhaceret sureti ile oralara gelmiş Tula Türkleri olduklarını ve Mayalarla Asteklerin Toltek medeniyetinin külli varisleri olduklarını ve Maya dilinin Toltek dili ile büyük bir karabeti (akrabalığı) olduğunu anlamağa muvaffak (...)”⁸⁸ olmuştur. Ayrıca Tahsin Ömer, Yüksek Kurultay Heyeti'ne Meksika'da mevcut diğer dillerin ve bilhassa Toltek dilinin incelenmesi neticesinde hem Türk ırkının tarihini hem de Türk dilinin eskiliğini açıklamaya hizmet edeceğini ileri sürmektedir.

İkinci Türk Dil Kurultayı'na Derleme Kolu Başkanı sıfatıyla Sami dillerdeki Türk dilinin etkisini ispata çalışan Naim Hazım Onat ise Birinci Kurultayda tekrarlanan iddiaları burada bir kez daha ele almaktadır. Dünya medeniyetlerine kaynaklık etmiş eski ve yüksek medeniyetimizi, zengin ve köklü dilimizi, geçmişte yaptığımız büyük işleri başkalarına mal etmemiz, bilgiyi ve sanatı dünyanın dört bir yanına bizim yaydığımız halde yabancı kültürlerin baskısı altında kalışımızın nedenini, yanlış yol göstericilerin kör ve zararlı gösterişlerine bağlayan Naim Hazım; sözlerine dün hayal gibi görünen bu işlerin yeni bir ışıkla yol aldığını vurgulayarak başlayacaktır.

Naim Hazım'a göre “Araplar, çok eski zamanlarda ve müteakip asırlarda yurtlarından göçerek Samilerin yaşadıkları muhitlere yerleşen türlü türlü Türk kavimlerinin yüksek kültürleri altında kalarak basit dillerini gitgide Türkçeleştirmiş, Türklerden aldıkları kelimeleri, en az üçlü olmak üzere kendi tasrif şekillerine

---

⁸⁸ Tahsin Ömer, “Meksika'da Müstamel Maya Dilindeki Türkçe Kelimeler Hakkında İzahat”, Türk Dili, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, s.89-94, 1935.

sokmuşlar, köklerimizi her çeşit ekli ve müştak kelimelerimizi tasrifileştirmişlerdir.”⁸⁹

Naim Hazım, üslubunda Arapları küçümsemenin yanında tıpkı batılı müsteşriklerin Türkleri medeniyet dışı bir millet görmesi gibi bir çelişki içerisine düşmekte ve Türklerin yer ve yurtlarından ayrılarak yerleşik bir kültür içerisine girmeleri ve içine girdiği kavmin ‘basit dilini’ değiştirmeleri de ayrı bir belirsizlik olarak görünmektedir.

Sami kavimlerin hangi Türk kavimleriyle nerelerde ve ne zaman, uzun kaynaşmalarda buldukları ve bu kavimleri nasıl temsil ettiklerini tarihin henüz ispat edemediğini itiraf eden Naim Hazım bunun er ya da geç bir hakikat olarak ortaya çıkartılacağını da belirtir.

Bütün çabasının Arapçadaki soyut kavramları Türkçeleştirmek olarak görünen Naim Hazım’ın bulmaya çalıştığı üç temel mesele bulunmaktadır. Bunlar:

- 1) Sami kavimlerin birleşik anayurdu neresidir?
- 2) Sami dillere kaynak olan anadil nasıl bir dildi?
- 3) Yaşayan Sami dillerden hangisi anadile daha yakındır?

Naim Hazım’ın sorduğu sorular ve bulmaya çalıştığı cevapların ne olacağını daha temelden bilmemek olası değildir. Sorulan sorular bir milletin yurdunu ve dilini daha baştan yok saymağa yönelik olunca bu milleti de bir başka milletin etkilemesi muhtemel cevap olarak karşımıza çıkacaktır.

Sami dillerin hiçbir tanığa dayanmayan tarihten önceki oluşlarını araştırmağa kalkışmanın güç olduğunu izah ettikten sonra Alman dilcisi Brocklmann’ında zor gördüğü bu işe “(...) başka bir yüzden bakacak ve onu bir de kendi gözümüzle ve bir Türk gözüyle incelemeğe çalışacağız”⁹⁰ demektedir

Kurultaya gayri resmi bir sıfatla katılan Harp Akademisi başkanı Fuat Paşa ise askeri terimlerin Türkçeleştirilmesi hususunda bilgi verir tarzlı bir konuşma yapmaktadır. Dilin Türkçeleştirilmesinin sosyal alanda olduğu gibi kamu alanında da

---

⁸⁹ Naim Hazım Onat, “**Türk Dili’nin Sami Dillerle Münasebeti**”, Türk Dili, Sayı: 14, T.D.T.C. Bülteni, s. 5, 1935.

ne denli ilgi gördüğünü izah edecek olan bu bildiri de “Hedef, ülkümüz olan öz Türkçedir; bu hedefe mutlaka varacağız” sözleriyle devam eden konuşması “Bütün ordu ve donanma, Büyük Harbiye Reisliği baş olmak üzere, bir çok koldan hedefe doğru ilerleyen bir kütledir” sözleriyle konuşmasının nihai hedefini gösterir. Fuat Paşa orduda 8000 kadar, donanmada 2500 kadar kelimenin bulunduğunu ve bu güne kadar da orduda 2500 kadar, donanmada ise 1000 terimin öz Türkçeye çevrildiğini belirtir. Alkış ve tezahüratlar arasında ordunun dileğini “(...) Türk dili ile sevk ve idare, Türk dili ile emir ve kumandadır. Türk Ordusu, yüreğiyle ve kanyla olduğu kadar, dili ile de Türk olmak istiyor. Büyük Başbuğumuzun öz dilimizi yabancı istilasından kurtarmak, dilimizden de yabancıyı söküp çıkartmak için açtığı savaşta zafer, muhakkaktır”⁹¹ cümlesiyle bitirirken bu savaşta ordunun da üzerine düşen görevde en ön safta yer alacağını ortaya koyacaktır. Fuat Paşa ayrıca kurultayda zengin geçmişlerin araştırılarak askerlik ıstılahlarının meydana çıkartılması için Merkez Heyeti’ne bağlı bir heyet kurulmasını da isteyecektir.

Kurultay yurt dışında da önemli bir ilgi uyandırmakla beraber yabancı ilim adamlarının katılmalarına ve tez sunmalarına açıktır. Sovyet İlimler Akademisinden Prof. Meşçaninof, Dilin Gelişme Tarihi hakkında, Prof. Samoiloviç’te Cuci Ulusunun Edebi Dili hakkında birer tez okumuşlardır. Bunların dışında Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Üniversitesinde dersler vermiş olan Türkoloji profesörü Dr. Giesse de söz almış, Alman İlim aleminin kurultaya sevgi ve saygılarını sunduktan sonra, acele geldiği için tezini hazırlayamadığını belirtmiştir. Giesse dünya dilleri hakkında yapılan eski taksimin artık önemini kalmadığını ve Türkçenin İndo-Cermenik diller arasında bulunduğunu belirtmiştir.⁹²

---

⁹⁰ Naim Hazım Onat, a.g.e., s. 5.

⁹¹ İkinci Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.75-88.

⁹² Prof. Dr. Giesse. “**Dil Bilgisinde Eski Mefhumlar Telakkisi**”, Türk Dili, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, s. 49-52, Haziran 1935.

2.2.1. Türk Dili Kurultayının Son Toplantısındaki Komisyon Raporları

II. Kurultayın son toplantı günü komisyon raporları okunmuş ve komisyona verilen tezlerin bir kısmının incelendiği, bir kısmının ise vakit darlığı yüzünden inceleme işinin merkez heyetine havale edildiği bildirilmiştir.

Dil Karşılaştırmaları komisyonu Yusuf Ziya Bey başkanlığında Alman Türkolog Prof. Giesse ve Sovyet İlimler Akademisinden Prof. Meşçaninof'dan oluşan heyetin raporlarında aldıkları önemli kararlar sıralanmaktadır. Bunların başında Türk dilinin Hint-Avrupa dilleri, Sami diller, Ural-Altay dilleri ve başka diller ile aralarındaki ilişkinin öne sürülen delillerle ve getirilen örneklerle şüpheleri ortadan kaldırdığı söylenmekte ve derilmiş olan bunca malzemenin tesadüfi olamayacağı iddia edilmektedir.

Komisyon ayrıca, Kurultayda özgürce tezlerini sunan yabancı ilim adamlarının memleketlerinde Türkçenin artık Hint-Avrupa dillerinden ayrı olarak mütalaa etmeyecekleri kanaatinde olduklarını da tavsiye etmektedir. Türkçenin köken olarak bu dillerden farklı olmadığı ayrılığın sadece merhalevi ve nispi bir surette olduğu bu bakımdan ilim adamlarının kendi memleketlerinde hakikati bu nitelikte izah etmeleri tavsiye ve temenni edilmektedir.

İstilah Komisyonunun raporunda, bütün istilahlara öztürkçe kökler ve eklerle yapılması esassından ayrılmamayı, komisyonunu en temelli bir iş olarak kabul etmekte ittifak ettiği kaydedilmektedir. Ancak zorunluluk halinde, batıda kullanılan bazı ilim ve teknik tabirlerinin, yaşayan yabancı dillerden değil, bu dillere temel olan eski dillerden alınmasının ve fonetiğinin Türk Gramerine göre tespit edilmesini muvafık görüldüğü bildirilmektedir.

Aynı zamanda öztürkçe istilahlara bir an önce ders kitaplarına girmesi işinin yeni merkez heyetince ehemmiyetle ve dikkatle ele alınması temenni edilecektir.

Filoloji Komisyonu'nun raporlarında önemli görülen konuların başında ise ayrıca komisyon üyesi de olan Samoiloviç'in Türk dili ve edebiyatı tetkiklerinde Sovyet ve Türk bilginlerinin birlikte çalışmaları hususunda yaptığı tekliftir. Yapılan

bu teklifin büyük bir ilgi ve alaka ile karşılandığı ve bu işle ilgili esaslı bir program çizilmesinin yeni merkez heyetine bildirilmesinin kararlaştırıldığı kaydedilmiştir.

Takrirler ve teklifler komisyonunda ise, Cemiyet'in bu kurultaydan sonraki iki yıllık çalışmalar hakkında çizdiği esasların uygun görüldüğü belirtilmekte ve resmi devlet yayınlarını ve ilanlarını öztürkçeye çevirtmede dil birliğini sağlamak amacıyla devlet teşkilatına yardımcı olacak bir büro kurulması da teklif edilmektedir.

2.2.2. İkinci Kurultaydan Sonra Dili Aşırı Türkçeleştirme Çabaları

II. Kurultayın son günü oluşturulan yeni Umumi Merkez heyeti çabalarının çoğunluğunu dili Türkçeleştirmek adına Arapça ve Farsça sözcüklerin karşılıklarını bulma işine vermiştir. Osmanlıdan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzları cemiyetin önemli yayınları arasındadır. Bu iş için önce Tarama Dergisinde çıkan sözler düzeltilmiş, eksikler eklenmiş, karşılıklar arasında en uygun olanlar seçilerek sıraya konmuş, Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkisi ile Naci ve Salahi lügatleri taranarak dergiye girmeyen Arapça ve Farsça sözlerin listesi hazırlanmıştır.⁹³

Bu hazırlıklarla birlikte 1934 yılının sonuna doğru önemli bir çalışma daha ortaya konmuştur. Kılavuz çalışma kolu kurularak, kol kendi bulduğu karşılıkları bir tasarı-anket halinde gazetelerde yayınlatarak listeler halinde yayınlanan bu anketlere verilen cevapları toplayıp sıraya koymuşlar ve kılavuz kolu tekrar bu gelen cevapları değerlendirmeye almıştır. Böylece hazırlanan cep kılavuzu 26 Eylül 1935 tarihinde yayınlanmıştır.

Cemiyetin yayınladığı bu kılavuzun önsözündeki bir ibarede geçen 'karşılığı bulunmamış mefhumlar için söz yaratma yolu ile yapılacak karşılıklar'dan bahsedilmesi ilerde 'uydurmacılık' olarak nitelenen kurumun karşısına yeni bir eleştiri yolu açmıştır.

---

⁹³ Agah Sırrı Levend, "Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları", T.T.K. Basımevi, Ankara 1949. s.391-392.

Kılavuzda başka bir sıkıntı ise Arapça ve Farsça sözcüklerin atılıp yerlerine öztürkçe denilen sözcüklerin ya da diğer batı dillerinden alınan sözcüklerin konmasından kaynaklanmaktadır. Kılavuzda “Günden güne iyice belirginleşmektedir ki; Türk dili uzun süredir varsayıldığı gibi yalnızca Ural-Altay dil grubunun bir üyesi olmayıp, ayrıca kökleri Hint-Avrupa ve Sami dillerine kadar uzanan bir anadildir. Bu nedenle Türkçede yer alan ve köklerinin Avrupa ve Asya dilleri olduğu söylenen sözcüklerin büyük bir kısmı aslında Türkçe kökenlidir”⁹⁴ ifadesinden sonra kendi içinde bir çelişkiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bir taraftan aslında Sami dillerinin de kaynağı Türkçe sayılırken Arapça ve Farsça sözcüklerin tasfiye edilmesi ancak batı dilinden sözcüklere dokunulmaması durumun kuşkuyla karşılanmasına yol açmıştır.

Bunun en güzel örneğini 26 Eylül 1934 dil bayramı dolayısıyla çıkartılan Türk dili dergisinde İbrahim Necmi Bey’in Tarama Dergisinde geçen bir kelimeyi örnek olarak vermesinde görmek mümkündür. İbrahim Necmi ‘Tonnel’ sözcüğünün kaynağının Avrupa’da bulunmasının karanlık olduğunu belirtirken “(...)Görüyorsunuz ki Avrupa bu sözün ana kaynağını bulamamıştır. Şimdi dergiyi açınız: ‘Tün’ sözünün ‘gece, karanlık’ demeye geldiğini görürsünüz. Buna ‘kural, kaval, çakal, sakal, güzel...’ sözlerinin sonunda görülen ‘al-el’ ekini katarsanız ‘tünel’in ‘karanlık yer’ demeye gelen öz Türkçe bir söz olduğu ortaya çıkar”⁹⁵ örneğinde açıkça Hint-Avrupa dil grubundan bir sözcüğün nasıl Türkçeleştirildiğini göstermekle birlikte aynı yoldan bir Arapça ya da Farsça sözcükle karşılaşıldığında hemen öztürkçe bir sözcüğün bu dillerdeki sözcüklerin yerine kullanılmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir.

II. Kurultaydan sonra çok hızlı bir dil değişimine giden kurum dil işlerine sadece bilginlerin ilim adamlarının katılımının yanında bütün Türkleri de seferber etmiştir. Türkün kendi olduğu gibi, pürüzsüz, katıksız, oflaz dili de bu işe yönlendirilecektir. Dil işi birkaç yüz dilseverin işi değildir, bütün ülkenin, bütün budunun, bütün Türk varlığının öz işidir.⁹⁶

⁹⁴ “Osmanlıdan Türkçeye Cep Klavuzu”, Önsöz, Türk Dili, Sayı: 16, Nisan 1936.

⁹⁵ İbrahim Necmi, “Dil Bayramı”, Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı), Sayı: 10, T.D.T.C. Bülteni, s.23-24, 1934.

⁹⁶ İbrahim Necmi, “Özlediğimiz Yazı Dili”, Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı), Sayı: 10, T.D.T.C. Bülteni, s.62, 1934.

2.2.3. ‘Öztürkçe’leştirme Hareketinin Türk Basımındaki Yansımaları

Birinci Kurultayın yapıldığı gün olan 26 Eylül tarihi İkinci Dil Kurultayından sonra 1934’te ‘Dil Bayramı’ olarak kutlanmaya başlanacaktır. Türk Diline zihnen ve bedenen çaba sarfetmiş ‘Türk budunu’na armağan edilen bu gün dolayısıyla basına yansımış oldukça yoğun makaleler gazete köşelerinde yer almıştır. Genel tutumun dışına çıkmadığı bu yazılarda sürekli olarak Türk İnkılâbına yapılan övgülerle birlikte bu inkılâpların alternatifsiz bir çabanın sonucu olarak yapılan işlere yücelik katmak ve bunu Türk toplumuna mal etmek kaygısı yatmaktadır. Özellikle Halkevleri başta olmak üzere yeni bir dönüşümün önünü açacak sosyal ve toplumsal bütün kamu kurum ve kuruluşlarınca da heyecan ve ilgi ile karşılanacaktır. Bir yandan İstanbul ve Ankara radyoları diğer yandan Cumhuriyet Halk Fırkası böyle bir günün öneminden dolayı doğrudan bu işte görevler üstlenecektir. Bütün kurumlar bir bayram heyecanı içerisinde birbirlerine telgraflar çekerlerken diğer yandan bu kutlu gün dolayısıyla ‘Dil Savaşında’ katedilen yollara övgüler yollanacaktır.

Aynı tutumun Türk basınında da geniş bir biçimde ele alındığını görmek mümkündür. Siyasal söylemin devamı niteliğindeki bu yazılarda da Türk basınının üzerine düşen görevi alacağı açıkça vurgulanacaktır. Daha önce kılavuz kolunun seçtiği sözcükleri büyük bir titizlikle halka duyuran basın burada da en ön saflarda yer almaya devam edecektir.

Nitekim Yunus Nadi Dil Bayramı dolayısıyla Cumhuriyet gazetesinde bu övgüyü “Milli Hükümet kurulalıdan beri yapılan her inkılâp için bir kutlama günü ayırsaydık buna bütün yıl yetmezdi. Fakat öyle inkılâplarımız var ki milli hayat üzerinde kökleşmek gibi seyri daha ziyade yarına uzanan cepheleri kuvvetlidir”⁹⁷ ifadesiyle gayet açık bir biçimde özetlemektedir.

Yunus Nadi Türk dilindeki bu değişimin temelini ‘Büyük Gazinin gözlerini Türk tarihinin enginlerine çevirmesiyle’ altı yüz hanelik Osmanlı Saltanatının da ötesinde yeni ufuklara doğru yön alışı başlangıcı olarak görecektir. Anadolu Türkü’nün binler ve binlerce yıl önceden ‘yapışmış’ gibi olan kimliğini izah

edebilmek için “Tarihin dehlizlerinde bu surette ilgilenirken dünya kadar eski ve büyük bir milletin medeniyeti ve o meyanda diliyle de bittabi meşgul olunacaktır”⁹⁸

Yalnız bir devlet değil birçok devletler kurmuş, yalnız bir medeniyet değil birçok medeniyetler kurmuş Türk milletinin elbet bir dilinin olması bu yeni inkılâp sayesinde kendi varlığımıza ve hakiki kültürümüze dönen büyük bir uyanma hareketiyle ‘irkiilmemize’ ve ‘ayaklanmamıza’ neden olacaktır.

Ahmet Cevat’ın bir makalesinde ise meşrutiyet dalcilerine çatılarak onların dil ile kültürü birbirlerine karıştırdıkları belirtilmektedir. Meşrutiyetçilerin dilde halka inmek yerine halkın kültür seviyesini yükseltmek iddialarını ‘aksaklık ve eksiklik’ olarak gören Ahmet Cevat “Türk ulusunu (milletini) en doğru yoldan, öz yaratılışına en uygun yoldan, yüksek kültür edinişine yaklaştırmak” olarak görece ve halkın kültür seviyesini yükseltmek yerine “Türk dilini kültürleştirmek” yolunun seçildiğini vurgulayacaktır.

Osmanlıcanın bir kültür dili olamayacağını belirten Ahmet Cevat bu dilin batının geliştirdiği kültüründe dili olamayacağını ve bugüne kadar batılı bir tek klasik eserin de Türkçeye çevrilmesine yol vermediğini ve bu nedenle meşrutiyetçilerin “böyle bir dile bir budunun kültür dili, diye bakması ve geleceğini ona bağlaması olabilir mi?”⁹⁹ sorusuyla karşı çıkmaktadır.

Mehmet Asım’ın Vakit Gazetesi’nde çıkan başyazısında ise dil inkılâbının Türk kurtuluş savaşının bir devamı olarak nitelendirildiği görülmekte, “bununla beraber dil inkılâbının zorlukları ne kadar büyük olursa olsun nasıl ki on beş yıl önce Türk budunun yabancılar elinden kurtulmak için göğüs gerdiği ve başa çıktığı zorluklar yanında hiç gibi”¹⁰⁰ durduğu hatırlatılmaktadır.

Dil inkılâbını kurtuluş savaşının bir devamı gibi görme alışkanlığının yanında bu alışkanlığa yön yol açan etken olarak da Büyük Gazi gösterilmektedir. “Kaldı ki,

---

⁹⁷ Yunus Nadi, “**Türk Dili**”, (Dil Bayramı Sayısı), T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10 1934. s.31

⁹⁸ Yunus Nadi, a.g.e., s.33.

⁹⁹ Ahmet Cevat, “**Türk Dili**”, (Dil Bayramı Sayısı), T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934. s.35

¹⁰⁰ Mehmet Asım, “**Türk Dili**”, (Dil Bayramı Sayısı), T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934. s.41-42

geçen kurtuluş savaşında hep önümüzde bulunan Büyük Gazi bu yeni dil kurtuluş savaşında da başlarımızın üstünde(dir)”¹⁰¹ tutulmaktadır.

Türk toplumunun dilini değiştirerek topyekûn bir kültürleşmeyi sağlayabilmek ve henüz beş on bin baskı yapan Türk basınını yüz binlerce baskı yapar bir hale getirmek için öncelikli görevlerinden biri saydıkları halkı bilinçlendirmek ve bu devrime ortak etmek amacıyla gayet açık ve sade bir dille makaleler yazmaya devam etmektedirler. Türk halkının ‘Türklük bilinci’ni kuvvetlendirmek ve bunu yaparken de ona arkaik destekler göstermek amacıyla “o çağlardaki Araplar daha toplu yaşamasını bilmiyorlar, kurum yapmamışlar, bilgisiz, çölemen”¹⁰² kişiler olarak yaşarlarken Orhon ırmağı kıyılarından yeşeren Türk dili ve kültürü gözlerimizi açmış, yeryüzünün dört bucağını tanır hale gelmişizdir. A. İsmet Vakit Gazetesinde çıkan bu yazısında Arapların da ‘Sümer Türklerden öğrendiği ‘soysallığı’ dile getirirken daha da ileri giderek Fenikelilerin denizler boyunca kurdukları yurtları sıralamakta ve kıyı kıyı giden gemilerle Türkçe yayılmaktadır. Yunanistan’daki Türkçe yer adlarını sıralamayı artık önemsiz olarak gördükten sonra daha eskileri olan “çok uzak çağlarda Fransa’nın bir takım yerlerine konmuş Türk adları vardır.” Bunlardan da öte çok eski atalarımız “Bütün kasırgaların, bütün su baskınlarının yıkıp sürükleyemeyeceği bir dikili taş gibi Avrupa’nın ortasında, yükselen dağlara kendi adlarını vermişler, (Alp) demişler”dir.¹⁰³

Dilde devriminin mimarları nasıl ki kurultaylarda son sözü söyleyen kişiler olmakla birlikte Türk basınında da hemen hemen bütün gazetelerde yazılar neşrederek durumun önem ve ciddiyetini sürekli gündemde tutmak ve onu halka mal etmek istemektedirler. Cemiyet yetkilileri birçok gazetede birden fazla yazılar yazmakta ‘geçmişin kötü ve aymaz tutumu’ karşısında geri kalmış Türk milletinin kültürünü yükseltebilmek amacıyla bir an evvel bu işi bitirmek istemektedirler. Devrimin kesintisiz ve acil bir biçimde Türk halkına mal edilmesi, ulus olma yolundaki bir toplumun en önemli hedefi olarak gösterilmek istenmektedir.

Yine İbrahim Necmi Zaman Gazetesinde çıkan bir yazısında “Türklük, yüz yıllarca altında ezildiği imparatorluğu başından attığı gün” yeni bir devrim

---

¹⁰¹ Mehmet Asım, a.g.e., s.42

¹⁰² A. İsmet, “**Türk Dili**”, (Dil Bayramı Sayısı), T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934. s.45

hareketiyle okuma ve yazmayı kolaylaştırarak “o yüz yılların bıraktığı karaltıyı kaldırmak savaşına girmiş bulunuyoruz”¹⁰⁴ demekle ikinci iş olan aydınlık yolda ilerlemenin son derece hızlı bir biçimde yürümesi gerektiği fikridir.

İbrahim Necmi bu makalesinde Osmanlıyı bilerek ve isteyerek Türk halkını bilgisiz bırakmakla suçlarken, halkın bilgisiz ve kültürsüz bırakılma nedeni olarak da imparatorluğun kendi kudret ve gücünü devam ettirme nedenine bağlamaktadır. Ayrıca günümüzde de aynı söylemin sürekli vurgulandığı bir biçimde kültürce ileri sayılan ulusların ileriliğini gösteren en canlı ölçü olarak da okuryazarların oranı gösterilir.

2.2.4. Üçüncü Kurultaya Kadar Kolların Yaptığı Çalışmalar

İkinci Kurultaydan sonra ortaya atılan Güneş dil teorisinin yarattığı heyecan kolların çalışmalarında zaman zaman duraksamalara yol açsa da kollar çalışmalarını devam ettirmişlerdir. Lengüistik kolu Ekler Dergisi üzerinde çalışarak, fişler hazırlayamaya devam etmiştir. Bu kolun yaptığı önemli işlerden biri de İndo-Öropeen dil gurubu ile Türkçe arasında karşılaştırmalar yapmak üzere fişler hazırlamasıdır. Kolun ikinci olarak ilerde vazifelendirileceği bir alan daha vardır. O da Güneş-Dil teorisi çerçevesinde “kök kelime ve ek unsurlarının mukayeseli cetvellerini hazırlama”¹⁰⁵ işidir. Söz konusu kolun toplayacağı fişler Güneş Dil teorisinin tespitinde Türk dilinin diğer diller karşısında orijinliğinin açıklanmasında işe yarar bir çalışma olmasının yanında, Türk-İndo-Öropeen etimolojik karşılaştırma sözlüğünün oluşturulmasında da kullanılacaktır.

Etimoloji alanında ise Hasan Reşit Tankut başkanlığında Türk lehçelerinin lügatlerine ilişkin çalışmalar yapılmasının yanında, Abdulkadir İnan da iki bin kelime eski Türk kültürleri üzerindeki bir çerçeve içinde Güneş-Dil teorisi esaslarına uygun araştırmalarına devam etmektedir.

Diğer taraftan lügat hazırlama ve bu amaçla yapılan tarama işlerinde eski basma ve el yazması 61 eser taranarak yirmi üç bin civarında kelime fişlere

---

¹⁰³ A. İsmet, a.g.e., s.47.

¹⁰⁴ İbrahim Necmi, “**Türk Dili**” (Dil Bayramı Sayısı), T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934. s.63.

¹⁰⁵ Üçüncü Türk Dili Kurultayı: “**Tezler ve Müzakere Zabıtları**”, Türk Dil Kurumu, s.15

geçirilmiştir. Bu dönemde ayrıca folklor, atasözü, bilmece, tekerleme, masal, destan, mani, türkü gibi halka mal olmuş malzemenin toplanmasına da başlanacaktır.

Özellikle okul öğrencilerine dönük olmak üzere terimlerin oluşturulması işini de hızlandıran kurum ‘Terim Merkez Kurulu’ oluşturularak her bilime ait terimlerin listeler halinde öğretmen ve ilgi sahasına göre yetkili uzmanlıklara iletilmesini ve bu yabancı terimlere Türkçe karşılık bulunmasını sağlamıştır. Ancak ne var ki toplanan bu terimlerin henüz kesinlik kazanmadığını bunun nedeni olarak da Türk Dil tezinin tam anlamıyla veriminin alınmasından sonraya bırakılacağı belirtilmektedir.

III. BÖLÜM

3.1. DİL DEVRİMİNİN İKİNCİ SAFHASI VE GÜNEŞ DİL TEORİSİNİN ORTAYA ATILMASI

Dilciliğinin bu evresi, dilde aşırı özleştirmecilerin oldukça faal olarak çabalar yürüttüğü dönem olarak karşımıza çıkmakta, Türk Dili Tetkik Cemiyeti bu seneler tamamen tasfiyecilerin etkisinde kalarak yapmış olduğu kelime tasfiyesinde ayrılığa düşmeye başlamaktadır. Mustafa Kemal'in bizzat Dolmabahçe Sarayı'nın alt katında yürütülen çalışmaları yakinen takip ettiği ve çalışmalarda ortaya çıkan tartışmalarda hakemlik yaptığı bilinmektedir.

Türk dil devriminin ikinci safhasını Güneş-Dil teorisi dönemi oluşturmaktadır. Ancak Güneş dil teorisinin gelişimi bu dönemden daha önceleri başlamış olup 1935 yılı sonlarında dilde yeni bir buluşun önünde bulunduğu belirtilir. Dilin kaynağı sorununa dönük olan bu teori daha önce Viyana'dan Herman F. Kvergic'in gönderdiği bir araştırmaya dayalı olarak yapılan çalışma neticesinde dilde kök sorunu üzerinde durulacaktır. "Türk dillerindeki bazı unsurların psikolojisi" isimli Fransızca yazılan 41 sahifelik basılmamış eseridir. Bu eser yazarı tarafından 1935 senesinde Viyana'dan Mustafa Kemal 'e gönderilmiştir. Teorideki esas fikir bizzat Mustafa Kemal tarafından geliştirilmiş ve teori yeni şekli ile 24 Ağustos 1936 Pazartesi günü toplanan ve 31 Ağustos 1936 Pazartesi gününe kadar süren 3. Dil Kurultayında ilân edilmiştir.¹⁰⁶

Tezin Türkiye'ye getirilmesini anlatan Yakup Kadri Karaosmanoğlu bir röportajda bunu şöyle anlatmaktadır; "Viyanalı bir dil uzmanı bir tez hazırlamış. Bizim sesli ve sessiz harfler üzerinde durmuş. Her harfe ayrı bir anlam vermiş ve tutup bu tezi, o zamanın Matbuat Umum Müdürü olan Vedat Nedim Tör'e göndermiş. Vedat Nedim, benim arkadaşımdır. Tezi alıp bana getirdi.

Ben de bunun dil ile ilgili olduğunu görünce Atatürk'e götürdüm. Mustafa Kemal tezi okuyunca, “Tamam, demişti, istediğimi buldum!” “Sonra o uzmanı Ankara'ya, Dil Kurultayına çağırdılar. Ben o sıralarda Avrupa'da bulunduğum için, bu tez hakkında daha derinlemesine bir fikir edinemedim.”¹⁰⁷

Teori, dile hayat veren esas varlığın ne olabileceği fikri üzerinde duran dil felsefecilerinin güneşin hayat verici bir varlık olarak dile de vücut verebileceği düşüncelerinden hareketle ortaya çıkmıştır.

Güneş-Dil teorisindeki, dilin meydana gelmesini izah eden fikir, daha evvel Alman filologu Ernst Böklen tarafından 1922 yılında yayınlanan *Ay-Dil* teorisinde de ileri sürülmüştür. Ayın mistik özelliğini düşünerek, insanların daha çok ayın etkisi altında bulduklarını ve dilin meydana gelmesinde asıl ayın rol oynadığını iddia etmiş ve 1922 de *Ay-Dil* teorisini ortaya koymuştur.¹⁰⁸

Güneş dil teorisine göre ilk insanın ilk tanıdığı nesne güneş olduğundan bütün kavramlar ve kelimelerin güneşin insan üzerinde bıraktığı etkilerinden hareketle incelenerek bulunduğu söylenmektedir.

İlk insanların telaffuz ettikleri önce somut sonra soyut anlamların başlıcaları “güneşin kendisi; saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık; güneşin verdiği sıcaklık; ateş, yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret, esas, sahip, Allah, efendi; hareket, imtidat, zaman, mesafe, hayat, gıda, büyüme, çoğalma; renk, su; yer, kara, toprak; ses, söz”¹⁰⁹ olmakla beraber diğer bütün kelimeler bunların etrafında ilk insanların güneşe ilk ve son verdikleri adla birbirlerine anlatmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu kavramı anlatan ilk ses olarak Türk dilindeki ağ kökü gösterilmektedir. Dilin bütün kök sözcükleri ana kök ağ'a insanlardaki ses organları geliştikçe söyleyebildikleri ünlü ve ünsüzleri katmaları neticesinde ortaya çıktığı söylenmektedir.

---

¹⁰⁶ O. F. Sertkaya, “**Türk Kültürü**” **Atatürk'ün Dil Politikası**, Sayı 61, Yıl VI, s.31

¹⁰⁷ “**Yakup Kadri Karaosmanoğlu Atatürk'ü Anlatıyor**”, Röportajı yapan: Yavuz Bülent Bakiler, Hisar, Sayı 35, Kasım 1966, s, 8-10.

¹⁰⁸ Agah Sırrı Levend, “**Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**”, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1949, s.394.

¹⁰⁹ Korkmaz, Zeynep, “**Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**”, Ankara, 1963. s.65-71

Birçok dilde hala etimolojisi yapılamayan kaynağı bilinmez diye gösterilen birçok dil ögesi gösterilmektedir. Toprak altında bulunan tarih öncesi uygarlık kalıntıları Orta Asya'ya doğru izlendiği gibi dil alanında da oraya doğru bir yolun izlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yolda yapılan çalışmayla en eski uygarlığın Orta-Asya'dan doğması gibi acaba dilde de böyle bir şeyin mümkün olabilirliliği araştırılmak istenmektedir. Böyle bir sonuca varılmak istenmesi “dil savından çok, tarih savını berkitme düşüncesine dayanmaktadır”¹¹⁰.

Dil meselesinin tarihle birlikte ele alınması Türk tarih tezinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstün ırk olan Alpin ırkının medeniyetin tesisi ve yayıcısı fonksiyonunu üstlenmesi dil alanında da kendini bir kez daha ortaya koyacak ve Türk dili bütün dillerin anadili olarak tasvir edilecektir. Medeniyetin kurucusu olarak gösterilmeye çalışılan yuvarlak kafalı ırkın anayurdu Ortaasya olduğu için üstün nitelikte olan maden uygarlığının, Türklerin anayurdu olan Ortaasyadan Akdenize ve başka yerlere dağılmış olduğu¹¹¹ kanısı yaygın bir görüş olarak dönemin dilcileri arasında tartışılmaktadır. “Bu tarih görüşüne ekli olan dil görüşüne göre de, Orta Asyalı ırkın türlü kolları Cilalı taş çağında ana yurttan dağıldıklarında, üstün uygarlıkta kullanılan eşya ve kavram adlarını da birlikte götürmüşler, bunlar o yerlerde konuşulan dillere alıntı olarak girmiştir.”¹¹²

Türk dili, taş ve maden devrinde, kültür kelimelerini göç yolu ile yeryüzündeki dillere yayan eski ve büyük kültür dili olarak gösterilmektedir. Etimoloji lügatlerinde “kaynağı karanlık” olarak gösterilen birçok Fransızca, Almanca ve İngilizce kelimelerin Türkçe ile kolayca açıklanabilmesi bunun göstergesi¹¹³ olarak tanıtılacaktır.

Daha başlangıcından beri Türk dili dışındaki dillerden alınmış kelimelerin aslında zaten Türkçe olduğunu köklere bağlayan etimolojik iddianın yarattığı tepkiyi hafifletmekten başka dilde yapılan tasfiyenin önüne de geçilmek istenmektedir. Bu teoriye göre Türk dilinin bütün dillerin anası olması dolayısıyla kelime tasfiyesinin

¹¹⁰ Özgü, Melahat, **Atatürk ve Türk Dili**: Atatürk'ün Dilimiz Üzerine Eğilişi, T.D.K. Yayınları, A.Ü. Basımevi, 1963., s.29-30.

¹¹¹ Agop Dilaçar, **Atatürk ve Türk Dili**”: Atatürk ve Türkçe, T.D.K. Yayınları, A.Ü. Basımevi, 1963., s.49-50

¹¹² Agop Dilaçar, a.g.e., s.49-50.

¹¹³ Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s.394.

de artık bir noktada durdurulmak istenmesidir. “Öyle ise, yeni çare bulunmalı idi. Mademki dilde yabancı kelimelere de ihtiyaç vardır, o halde dilde kullanılan yabancı kelimelerin Türkçe asıllı olduğu ispat edilmeli idi.”¹¹⁴

Dildeki aşırı özleştirmenin had safhaya ulaştığı ve Osmanlıcadaki toplumun dilinden kopuşun bir benzeri gibi bir durumun ortaya çıkmaya başladığı muhalefet tarafından açıkça olmasa bile zaman zaman dile getirilmeye başlanmaktadır. Mustafa Kemal’in bile rahatsız olmaya başladığı bu durumu Falih Rıfki Atay bir hatırasında şöyle anlatacaktır. “Bu dar özleştirme sıkıntıları içinde bir gün, arkadaşlarından birine bir nutuk söylettiğini hatırlıyorum. Hiçbir yabancı kelime kullanmayacaktı. Ayağa kalktı, nutuk bir kekeleymeden ibaretti. Kendisine dedim ki:

- Sanki iç Asya’dan gelen biri size derdini anlatmağa çalışıyor. Ama derdi nedir? Hiç birimiz öğrenemedik. Güldü. Sonra yalnız olduğumuz bir gün:

- “Çocuğum beni dinle, dedi, Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Bırakmazlar. Bizde çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakamayız” sözleriyle anlatarak devam ediyor. “Fakat bir noktada ısrar etti. Türkçede kalacak kelimelerin aslında Türkçe olduğu izah edilmeli idi.”¹¹⁵

Görüldüğü üzere dilde yapılan aşırı özleştirme hareketinden Mustafa Kemal dahi rahatsızlık ve endişe duymaya başlamakta, ancak ne var ki bu hareketin çalışmaları üçüncü kurultay sonrasına kadar desteklenecektir.

3.2. ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI

Üçüncü dil kurultayı tamamen Güneş Dil Teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Hemen hemen kurultaya sunulan tezlerin nerdeyse tamamı güneş dil teorisi bağlamında şekillenmektedir. Yeni rejimin milletin maddi ve ekonomik varlığını güçlendirmesinin yanında bilhassa psikolojisini de yeni bir duyuş ve anlayışla kültürel, sosyal ve ideal uyanma hareketi olarak da yapmaya çalışmaktadır. Kültür Bakanı ve Kurumun başkanı Saffet Arıkan Üçüncü Kurultayın açılış

¹¹⁴ O. F. Sertkaya, “Atatürk’ün Dil Politikası”, Türk Kültürü, Sayı 61, Yıl VI, s.32.

¹¹⁵ Falih Rıfki Atay, “Atatürk ve Dil”, Türk Dili, 1951, No:3 s.5.

konuşmasının başında milletin psikolojisinin “yurdumuzda doğmaya başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal ruhu da başlıca, Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Teorisinde”¹¹⁶ sükût bulacağını göstermektedir.

Kurultaya hazırlıklı bir biçimde önceden kimlerin hangi sıfatlarla tayin edileceği belli olduktan sonra kurultay seçimi bir formalite olarak yapılmaktadır. İbrahim Necmi Dilmen’in genel sekreterliğe, Afet İnan ile Nuri Conker’in asbaşkanlıklara, İsmail Müştak Mayakon, Esmâ Nayman, Faik Reşit Unat ve Zerrin Dilmen’in sekreterliklere seçimi oylandıktan sonra ilk sözü Afet İnan almaktadır.

Afet İnan Kurultaya Türk inkılâbının bir göstergesi olarak Türk kadınının her alanda olduğu gibi burada da vazifelendirilmesini onura ettikten sonra Türk inkılâbının her cephesinde olduğu gibi dil alanında da ortaya koyacağı şeylerinin olacağını ve bu durumun Türk kadınlığının kurultaya olan saygısını artıracığını söylemektedir.

Afet İnan’ın veciz konuşmasının devamında “ilk yurtlarından ayrılmış mecbur olan Türkler başlıca göç yolları için yine Güneşin kılavuzluğundan istifade ederek” doğu ve batı ellerine yayılırlar. Türk dil araştırmalarının her zaman yanında olan Türk Tarih Kurumu’nun Alaca Höyük’te yaptığı kazı çalışmalarında tunçtan yapılmış güneş kurslarının ortaya çıkartılması “bu hakikatin inkâr kabul etmez” vesikaları olarak gösterilir. Anadolu’nun ilk kültürünü kuran cetlerimizden “Etiler”in sembolize ettikleri türlü türlü şekillerle süslü olan bu güneş kursları, Türk fikir ve sanat sembolü olarak tarihimizin önemli bir parçasını oluşturacaklardır.

Afet İnan’ın ardından Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmen’in konuşması da aynı minval üzere devam etmektedir. Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerini açıklayan Dilmen, klasik batılı dilbilimcilerinin hala üzerinde düşünmekte oldukları ve izah etmekte güçlük çektikleri Mezopotamya’da Sümer, Akat, Elam; Anadolu’da Eti dilleri; Avrupa’nın garp ucundaki Bask dili; Roma İmparatorluğu’ndan daha önce İtalya yarım adasında yaşayan Etrüsklerin dillerini Türk Tarih Kurumunun yol ve yardım göstermeleriyle izah edebilmenin heyecanı içerisinde bulunmaktadır. Türk tarih tezinin ortaya koyduğu brakisefal Türk göçünü düşünürken diğer yandan “Nice

---

¹¹⁶ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, “**Tezler ve Müzakere Zabıtları**”, Türk Dil Kurumu, s.3.

asırlardan beri şifahi kaldığı için bütün ilkel varlıklarını saklayan Yakut ve Çuvaş gibi Türk lehçelerinin lügatleri, ortaya öyle materyaller döktü ki, bunların önünde öteden beri Arapça, Farsça yahut Grekçe, Latince sanılan sözlerin asıl ilk kaynağı hangi dildir diye yeniden düşünmek zarureti kendini gösterdi”¹¹⁷ demektir.

Klasik dilciliğe göre ‘etimolojisi karanlık’ ya da ‘kaynağı meçhul’ olarak nitelenen ve inançlarını alt üst eden bu dillerin aslında “yeni buluşlardan hareket ederek, dünyaya ilk yayılan ve kültür götüren Türk göçleriyle birlikte her yere tohum saçan ilkel Türk kültür diliyle” açıklanması gerekmektedir. İşte burada Türk Tarih Kurumu’nun “dünya neolitik kültürünün Orta Asya’daki brakisefal Türk uruğunun malı olduğunu” göstermesinden sonra Türk Dil Kurumu “kendisinin ve milletinin tarihine onur verecek yeni bir buluşla, akademik dil çalışmaları sahasına” ‘Güneş Dil Teorisi’ni kazandıracak ve ‘kaynağı meçhul ya da etimolojisi karanlık’ dilleri aydınlatacaktır.

İbrahim Necmi Dilmen bu teoriyle birlikte Türkçenin bütün dünya dillerinin hamisi konumuna yükseldiğini izah ederken; İndo-Öropeen ve Hamito-Semitik dil gruplarının dahi ana Türk dilinin birer lehçesi hükmüne geçtiğini dile getirir.¹¹⁸

Bu sonuca nasıl gelindiğini de açıklayan Dilmen Türk Dil Kurumu’nun bir yandan genel filoloji ve lengüistik bakımından dünya dilleri üzerinde yazılmış ilmi eserleri incelerken, diğer yandan Türk dilinin en eski, en ilkel varlıklarını bulmak için Türk lehçelerini ve bunlardaki dil varlıklarını araştırmak mecburiyetinde olduklarını söylemekte ve “bu araştırmalar, zihnimizde bir takım sualler, şüpheler, tereddütler uyandırıyor”¹¹⁹ demektir.

Çalışmaları sırasında tercümelerini yaptıkları Pekarsk’nin Yakut dili lügati, Zolotnitsk’nin ve Paasonen’in Çuvaş Lügatleri, Verbitski’nin Altay-Aladağ lehçeleri lügati gibi eserlerde İndo-Öropeen veya Hamito-Semitik sanılan yüzlerce kelime köklerinin bu Türk dillerine ait olduğunu bulduklarını da belirtir.

Dilmen şimdiye kadar dilimize yabancı sanılan dillerdeki varlıkların Türk kaynağından geldiğini Güneş dil teorisiyle ispat ettikten sonra artık halkın manasını

¹¹⁷ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.8-10

¹¹⁸ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.11.

¹¹⁹ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.10.

anladığı kelimelerin yabancı dilden diye feda edilmesi gerekmediğini de söylemektedir. Bunu söylerken de bu teorinin dilimize lazım görülen ve karşılığı bulunmayan birtakım Arapça, Farsça, Fransızca sözleri Türkçe diyerek muhafaza gayretiyle söylendiğini düşünenlerin de yanığı içinde olduklarının altını çizmektedir. Dilmen, konuşmasının sonuna doğru bir konunun altını daha çizecektir. Birinci Kurultayda karşı çıktıkları tabii tekâmülü Türkçeden Osmanlıcaya ve Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzları hazırlarken söyledikleri gibi “Cep kılavuzları herkesin her kelimesine uyması mecburi bir buyrultu” olmayacaktır. Ancak “muharrirlerin, ediplerin, şairlerin zevklerine ve icatlarına meydan bırakmak, *tabii tekâmülü sarsmamak lüzumunu*”¹²⁰ da düşünecektir.

İbrahim Necmi Dilmenin Güneş dil teorisini genel hatlarıyla ortaya koyduğu konuşmasının sonunda bu amaçla ortaya çok çabalar koyan Yusuf Ziya Özer, Naim Onat, Ahmet Cevat Emre ve Saim Ali Dilemre’nin çok yorulduklarını vurguladıktan sonra asıl tezlere geçilecek ve ilk sözü Yusuf Ziya Özer alacaktır.

Yusuf Ziya’nın tezi baştan sona ‘*Din ve Medeniyet Bakımından Güneş*’in Türk kavmi üzerindeki etkisini ispata çalışır. Arzın bütün hayatı ve hayatın bütün zevk ve şevkinin güneşin bir aksinden başka bir şey olmadığını dile getirir. Beşeriyetin duraklama devrini bitiripte müşahede ve tefekkür çağlarına vasıl olduğu ve düşüncelerini başka birine anlatmak ihtiyacını duyduğu vakit, onun dil vasıtasının güneşten mülhem olduğuna şüphe etmemelidir.

Yusuf Ziya’ya göre Türk kavimleri neseplerini güneşe isnat ederek bu tefekkür devresinin daha başlangıcında “güneşin türlü vasıflarından ve hasletlerinden ve daha sonra tamim ile alelittlak nurdan ve ışıktan”¹²¹ kabile isimleri koymuşlardır. Türklerin güneşin her türlü vasıflarından alarak koydukları bu isimler kor, koyaş, köyük, güneş, gün, kun, çoğdu, çoyat, kapsak, kavruk, ili, ellat, yalman, yanarık, yağdu, yakıt, ışıklı, kızık, kızıl, ötemiş, töles, beltir, balas, balkar, yiltas vs. olarak sıralanmaktadır.

---

¹²⁰ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.14.

¹²¹ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.38.

Tanrı kavramı Güneşin farklı özelliklerine bağlı olarak Türk kabileleri üzerinde de kendini ortaya çıkartacaktır. “Güneşin nur manasına gelen ışık kelimesinden ‘ışıklı’, kızmak, hararet; kespetmek manasından ‘kızık, kızıl’ kabileleri isim aldıkları gibi, ateş manasına olan ‘ot’tan otamış, nur manasına olan ‘töl’den töles ve parlaklık manasına olan ‘bel, bal’dan Beltir, Balas, Balkar’ kabileleri isim almışlardır.”¹²²

Yine medeniyetin yeryüzüne yayıcısı konumundaki Türkler muhaceretleri sayesinde ki başka milletlerde de güneş kavramına ve o kavramın toplumların zihinlerinde yarattığı izlere sıkça rastlanacaktır. “Bu kavimler indinde Güneş büyük ilah olarak tanınmakta devam etmiş ve Güneş kültü cihanın umumi bir kültü halini almıştır. Bu sebeptendir ki, Hint-Avrupa ve Semitik denilen kavimlerin bütün ilah isimleri Türkçe kelimelerden ve Türkçe güneş ve nuru ifade eden kelimelerden ibaret...”¹²³ olarak tezahür edecektir.

Özer’in ortaya koyduğu tezinde bütün kavimlerin ilahlarının Türkçe kelimelerle ifade edildiği belirtilirken bu kavimlerin zihinlerinde oluşan inanç sistemleri de tıpkı Türklerin düşünce sistemini yansıtmaktadır. Türkler tabiatın müşahedesinden aldıkları kanaatle güneşi ataları ve halıkları sayarak ona tapınırlarken en köklü Türk kabileleri de neseplerini ona isnat etmektedirler. “Yine Türkler güneş kültünü cihanın her tarafına yayarak onu umumi ve evrensel bir ilah yapmışlar ve bu gün daha mücerret ve daha manevi olan vahdaniyeti ilahiye fikrinin temelini kurmuşlardır.”¹²⁴ Bu sebeptendir ki güneş, din ve felsefenin esası olacağı gibi, ilim ve fen’in, medeniyet ve sanatın da kaynağı olacaktır.

Dolayısıyla Özer’e göre Türk kavimlerinin şuurundan çıkmış tanrı anlayışı yine onların muhaceretleri vasıtasıyla birçok medeniyette tezahür etmiştir. O medeniyetlerin üzerinde lafzi olarak bazen farklı görünse de hepsi aynı anlamlara yani güneşi ya doğrudan tasvir ederek ya da dolaylı olarak güneşle ilintisi olan anlamlara gelen kavramlarla kendini ortaya çıkartacaktır.

---

¹²² Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.39

¹²³ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.40.

¹²⁴ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.47

Özer’de Türklerin muhacereti yoluyla dört bir tarafa yayılan Güneş tanrısı fikri Bir yandan Mısır Firavunlarını etkilerken diğer yandan Fenikeliler yoluyla her yerde tezahür edecek, Babil, Sümer, Eti, medeniyetlerinin çok daha ötesine ulaşacaktır. Türklerde ateş demek olan ‘od’ kelimesi Sümerlerde ‘Uru’ şeklinde bir güneş tanrısını ortaya çıkartırken, ‘Aton’ şeklinde Mısırlıların ilahı olacak, ‘Adon’ şeklinde Fenikelilerin ve ‘Odin’ şeklinde İskandinavların, ‘Vodan’ şeklinde Cermenlerin ve ‘Vad’ şeklinde Arapların ilahı olacaktır.

Güneşi ifade etmekte olan bu tanrı isimlerinden başka oldukça iddialı bir çerçeve içinde İbrani dilindeki Yahova tanrısı da Türk kavimlerindeki ‘Yagu’ lafzıyla ilintilendirilmekte, İberlerin bir kolu olan İbranilerin vasıtasıyla Ortaasyadan alınmış olduğu iddia edilmektedir.

Üçüncü dil kurultayında Güneş-Dil Teorisiyle ilgili olarak asıl konuşmasını ikinci güne saklayan İbrahim Necmi Dilmen teorinin pratik olarak nasıl ortaya çıktığını izah etmekte ve insan ile hayvan arasındaki ilk temel farkın insandaki içgüdünün canlanmağa başlamasıyla oluştuğunu dile getirmektedir. Dilmen ‘*Güneş-Dil Teorisinin Ana Hatları*’ konulu tezinde ilk dilin oluşumunu, bütün dilcilerin üzerinde kafa yordukları bir dönemde ‘yüksek bir Türk buluşu’ olan Güneş-Dil teorisinden başka bir şeyle açıklamanın yanlış olacağını belirtir. Ancak bu teoriyi açıklarken amaç sadece seslerin ortaya çıkartılması değil bu seslerle birlikte ortaya çıkan ‘ilk duygu ve ilk düşünce’nin de açıklanması gerekecektir. Dolayısıyla psikoanalitik bir çerçeve içerisinde ilk insanın çıkardığı sesin ne olduğundan ziyade niçin çıktığını ve bunun sosyal ve psikolojik boyutunun da açıklanması zorunlu bir hale gelecektir.

Ulus Gazetesi’nde çıkan bir yazısında Dilmen Güneş-dil teorisinin hareket noktalarını iki esasta toplamaktadır:

- 1- “İnsanoğlunun yeryüzündeki ilk şuurlu idrakleri hangi obje üzerinde toplandığını gösteren filozofik ve psikolojik araştırmalar,
- 2- İnsan dillerinin üzerlerinde en geniş manaları topladıkları ilkel manalı seslerin hangileri olduğunu ve bunlarda bu sonsuz anlam birikmesinin neden ileri geldiğini ortaya koymağa çalışan lengüistik ve filolojik derinleştirmeler.”

Bu iki hareket noktasından teorinin vardığı netice ise şöyle ifade edilmektedir;

“İnsanın şuurla kâinata bakışından ilk dikkatini üzerine çeken ve bütün varlığın esası gibi görünen obje ‘güneş’ olmuştur.”

Dilmen, ilkel bir yaşayış içinde bulunan ilk insanların henüz ateş yakmasını bilmediği fakat hayvanlıktan şuur bakımından kurtulmuş olduğu dönemlerde yürüyeceği yolu, meyvesini yiyeceği ağacı, aşacağı suyu, sığınacağı kovuğu.. vs görebilmek için güneşin varlığına ve ışığına muhtaç olduğunu vurgulamakta ve ilkel insan için onun yaşam ve hayat kaynağı olarak görülmekte olduğunu belirtmektedir.

Teorinin niçin önemli olduğunu ve diğerlerinden farkını ise şöyle ifade etmektedir; “Bunun yerine, bir takım Avrupalı müelliflerin yaptıkları gibi ‘ziya, hararet, yükseklik, hareket..., yollu mefhumları almak doğru olmaz. Çünkü bu mefhumlar hep abstre düşüncelerdir; bir objenin vasıflarıdır. İlkel insanın gözü önündeki objeyi anlamasıyla, onun vasıflarını anlaması arasında ise uzun bir zaman geçmiştir.”¹²⁵

İlk insanların güneş karşısında duydukları heyecana bağlı olarak idrak ve şuurla birlikte içgüdülerinin de üstüne çıkarak ve soyutlayarak ortaya koydukları onu tanrılaştırma fikri ilk sesin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Yani ilk sesin ortaya çıkması doğa karşısındaki ilk kavimlerin “(...) bu yüksek varlığa bir sesle ad takmak istediği andadır ki ‘insan dilinin ilk fonemi’ vücut bulmuş olur.”¹²⁶

Dillerin analizinde bütün araştırmaların vardığı son nokta olarak konuşmanın en az olduğu bir tek vokal veya bir vokalle birlikte bir konsondan oluşan ilk sesin ‘ag’ sesi olabileceği noktasında düğümlendiğine işaret eden Dilmen ana vokallere eklenen konsonlarla birlikte dilin oluştuğunu bunun de Güneş-Dil teorisinin ana kaynağını oluşturduğunu belirtir. Teorinin ispatına yönelik ilgi çekici bir nokta da sekiz vokale karşılık yirmi bir konsonun tespit edilebilmiş olmasıdır. Toplam yirmi sekiz vokal ve konsonlardan oluşan dilin yüz altmış sekiz fonem oluşturarak dilin ilk

¹²⁵ İbrahim Necmi Dilmen, **Türk Dili Dergisi**, T.D.K., Sayı:16 Ankara, Nisan 1936, s.35-38.

¹²⁶ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.57-58.

nüvesini teşkil ettiğini ve bütün dillerin ilk seslerinin bu fonemlerden çıktığını belirtmektedir.¹²⁷

İlk insanın psikolojik ve sosyolojik olarak güneşe karşı gösterdiği tutumun dile yansması, ilk sesin çıkmasında tekamüle giden ‘ağ’ foneminin vokal ve konsonunda birçok değişmeler meydana getirecek ve dilin oluşumu güneş ve onun etkilerinin insan zihninde oluşturduğu sembollere dönüşecektir.¹²⁸ Yani “ana kökün başka bir fonemle kaynaşması, insanlığın fikir ve dil tarihinde yeni bir merhaleyi...”¹²⁹ ifade edecektir. Dilin bu şekilde tekâmülü ise insanlığın yeni bir aşama olarak ‘tarihin medeni’ denilebilecek ilk uygarlığının ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Dilmen, dilin ilk oluşumu hakkında batılı dilbilimcilerin Türkçeyi göz ardı ederek yaptıkları çalışmalardan hiçbir verim alınamamasının nedeni olarak Türkçenin dışlanması ve hiçbir biçimde ele alınmamasından kaynaklandığını da vurgular. Dilmen’e göre Türk dilini hesaba katmadan yapılan bütün çalışmaların yetersiz ve kısır kalması zaten mevcut durumu da izah edecektir. Avrupa dilcilerinin yüz yıldan fazladır kendi dillerinin ana kaynağını ve ilkel köklerini bulamamalarına rağmen Türk dilinin ana kökleriyle bu dillerin araştırılması sonucunda bir türlü bulunamayan ana kökün Türk Dili’nden ibaret olduğu sonucuna varılır.

Kurultayda ayrıca Güneş-Dil teorisinin ispatına yönelik olarak bir başka tezde Hasan Reşit Tankut tarafından sunulur. Hasan Reşit diğer tezlerin yanında Türk Dil tezinin ispatına dönük olarak diğer var olan tezleri eleştirerek işe başlamakta ve Rus Nikolai Marr’ın Yafetidoloji denen dilin kaynağını prehistorik ve antropolojik çalışmalarla sistematize etmeye çalışan fikirlerini isabetli bulmaktadır. Yafetidolojinin a,b,c,d, unsurları denilen ve önceleri totem olarak ortaya çıkan sal, ber, yon, roş elemanları daha sonraları birer kabile isimlerine dönüşecektir. Kabilelerin karışımından kavimler, isimlerin karışımından ise dilin ortaya çıkışına dayanan kelimelerin paleontolojik olarak ortaya çıkartılmasıyla dili fonetik düzlemin

---

¹²⁷ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.61-62.

¹²⁸ Bknz: Naim Hazım Onat, **Güneşin Uzaklaşmasından ve Batmasından Doğan Anlamlarla Bunları Anlatmaya Yarayan Sözlere Üzerine: Güneş-Dil Teorisine Göre Türkçe-Arapça Karşılaştırmalar Tezine Bağlı Örnekler**, İstanbul Devlet Basımevi, 1936.

¹²⁹ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.61-62.

dışında antropolojik alana taşıyarak ele almaları bu sonuca götürmüştür. Bu ekolün “(...) yaptığı tetkiklerin ve onların doğurduğu neticelerin sonunda” Güneş-Dil Teorisinin temel karakteristiklerini şöyle ifade etmektedir;

“Güneş-Dil teorisi, dilin menşeyini aramak yolunda antropolojik,
Dilin inkişafı bahsinde psiko-sosyolojiktir.
Fonetik bahsinde biyolojiyi esas olarak kabul etmiştir.”¹³⁰

Tankut, Marr’ın dilin ortaya çıkışıyla ilgili olarak fikirlerinden aldığı ilhamla Güneş-Dil teorisinin nasıl ortaya çıktığının ipuçlarını da vermektedir. Türkçedeki ag sözcüğünün yerini Yafetidooloi’de dört kabile ismi almıştır. İki tezin birbirlerine olan yakınlığı daha sonra yine aynı ekolden Rus Prof. Samoiloviç’in tezinde açıklık kazanacaktır. Samoiloviç kurultayda sunduğu tebliğinde ‘güneş’ sözcüğünün ve onunla ilintili diğer sözcüklerin dilin semantiğinin gelişiminde ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kurultayda Türk dilcilerini yüreklendiren en önemli tebliği Avusturyalı Dr. Kvergic ortaya koymaktadır. Diğer kurultaylara nazaran yabancı dilcilerin daha yoğun ve daha aktif olarak katıldıkları bu kurultayda yabancılar ya doğrudan Güneş-Dil teorisini destekleyen fikirleri üzere davet edilmişler ya da klasik ekollerin aksine olarak ortaya çıkan teoriyle ilgili fikir edinmek isteyen araştırmacılarıdır.

Dr. Kvergic teoriye olan bakış açısından dolayı kurultayda oldukça büyük sıcaklık ve ilgi görmektedir. Dr. Kvergic konuşmasına geçmişte yapılan çalışmaların kendi nazarında toplamakta olduğu vakıa ve fonemlerin ‘niçin’ine cevap vermekten aciz olduğunu vurgulayarak başlar. Oysaki “bu dünyada vukua gelen her şeyin mutlaka esbabı mucibesı vardır. Hiçbir şey sebepsiz vücut bulmaz. Her sebep başka sebeplerin mahsulüdür. Dil, insanın hayatiyet muhitine tabidir. Bu sebeple, dil, bu muhitte hükümrân olan sebep ve tesirlere bağlıdır. İnsan, dâhilen biyolojik şeraite ve haricen de muhitin tesirlerine tabi olur”¹³¹ demektedir. İç ve dış şartlar arasında bir çok ilişkinin olduğunu ileri süren Dr. Kvergic dil alimlerinin bunlarla ilgilenmemiş olmalarını bir eksiklik olarak saydığını belirtir. O alimleri ise Platon’un insanlık haricinde aradığı idealizmine yönelmekle suçlar. Dilcilerin bu suretle sadece müşkül

¹³⁰ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.101.

¹³¹ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.328-329.

noktalardan kaçmakta olduklarını vurgular ve insanlığın zorluklardan kaçınmaya çalıştığını belirtir.

Modern dilciliğin, kelimelerin köklerini ayırmaya çalıştığı ve bunların anlamlarını bulmaya çalıştığı son derece değişime açık, her türlü tefsire müsait yanlış, müphem ve soyut anlamlara açık modern kelimelerle o karşılıkları ifade etmeğe imkân yoktur.

Dr. Kvergic Güneş-Dil Teorisini “ilk manayı tasrih etmek ve spekülasyon yoluyla, iptidai manaların elemanlarını bulmak maksadını güden ilk dil metodu” olarak görür. Güneş-Dil teorisinin en güçlü yanı olarak “bir kelimenin manasını, o kelimeyi dekompoze ederek izah etmeğe çalışmasına” bağlamaktadır. Fakat kökün ve kelimeye bağlı süfiks, prefiks, enfiks gibi değişken elemanlarının manasını izahattan uzak durmaktadır. Dr. Kvergic’e göre bu çok doğru bir usul olarak değerlendirilmekte, çünkü hiçbir yerde ve hiçbir zaman kökler ele alınmamıştır. “Bir kökün manasını tayin etmek için yaşayan dildeki hayati teferruata da itibar etmek icap eder.”¹³²

Kvergic can alıcı nokta olarak gördüğü noktaya gelmekte ve Türk dil teorisinin mananın ilk nüfuz şeklini açıkladığını ve metafizik şekli üzerine spekülasyon yarattığını belirtmektedir.

Dr. Kvergic konuşmasında belirttiği gibi C. H. Jung’un 1914 yılında yayınladığı ve bütün kavimlerin sembollerinin büyük bir kısmını topladığı kitabındaki fikirlerden etkilendiğini itiraf etmektedir. Jung’un sembollerin zaman ve mekândan bağımsız olarak muhtelif çağlarda bütün kavimlerde görüldüğünü işaret etmesi ve bunlar arasında en önemlisinin ‘güneş’ olması ayrıca bir önem taşıyacaktır. Bu tasviri sembollerin halen muhafaza edilerek bize kadar gelmesinin yanında aynı zamanda masal, efsane, dini metin gibi unsurlarla da günümüze kadar niteliğini sürdürmesi teorisinin ispatını bir kez daha ortaya çıkartacaktır. Kvergic, Güneş-Dil Teorisinin, C. H. Jung’un ortaya koyduğu etütlerini, bu etütlerin de Güneş-Dil teorisini tayin etmekte olduğunu açıkça beyan etmektedir.

---

¹³² Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.330.

Ayrıca Hint-Avrupa dilcilerini ananeperest olarak değerlendirirken onları ortaçağ dilcileri olarak görmekte ve yaptıkları işin Hint-Avrupa dilini de karmakarışık bir vaziyet içine soktuklarını ifade etmektedir. Avrupa dilcilerinin “gayri mantıki, yanlış, uygunsuz bir takım terimlerle izah etmelerine karşın Güneş-Dil teorisi bu terimlerin yerine ilmi bir tarih ikame etmiştir: İptidai insanın herhangi bir hadiseyi dürüst bir surette ifade edebilmek için yapmak mecburiyetinde kaldığı mesafe taksimi.”¹³³ Artık güneş dil teorisiyle “bundan böyle şu veya bu gramatikal hadisenin niçin mevcut olduğu ve filanca vaziyette diğer filan işaretin niçin kullanılmadığı lojik bir surette” anlaşılacaktır.

Dünya dilcilerinin gramerinin herhangi bir niçin sorusuna hiçbir zaman cevap verememelerine karşın Güneş-Dil teorisi ise “(...) alimlerin sormaya bile cesaret edemedikleri suallere lojik ve psikoloji bakımından dürüst bir cevap vermek imkanını bahşetmektedir.”¹³⁴

Kvergic, meselenin izahı bakımından Türk dillerinin geniş çağlardan beri büyük değişimlere maruz kalmamış olmasının önemini vurgularken Hint-Avrupa dillerinde manaların karışmış olmasına dikkat çekmekte ve meselenin aydınlığa kavuşması için işe Türkçenin geniş lehçeleriyle birlikte başlamanın önemini de belirtmektedir.

3.2.1. Teorinin Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Ders Olarak Okutulması

1936 yılı Türk dilciliğinde yeni bir maceranın süreklilik kazandırıldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Türk dil teorisinin Türk Dil Kurumu’nun da ötesinde Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde ders olarak okutulmaya başlanmıştır.

Ankara Üniversitesi’nin bu ilk fakültesinin adını da Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi olarak doğrudan doğruya bizzat Mustafa Kemal koyacaktır. Mustafa Kemal bu fakülteyi herhangi bir edebiyat fakültesi gibi düşünmeyip Türk toplumunun dil ve tarihine yön verebilmek ve bunun bilimsel alt yapısını oluşturmak için kurulmuş bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. 1935 yılının Mart-Haziran ayları arasında

¹³³ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.332.

¹³⁴ Üçüncü Türk Dili Kurultayı, a.g.e., s.333.

gerekli kanun hazırlıkları yapılmış 14 Haziran 1935 yılında Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulması resmi gazetede yayınlanmıştır.¹³⁵

Bu kanunun birinci maddesinde, böyle bir fakülte açılabilmesi için Kültür Bakanlığına yetki verilmesi nedeniyle Saffet Arıkan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde şöyle bir konuşma yapmaktadır: “Atatürk'ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil hareketi, bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için Ankara'da bir fakülte açılacaktır.”¹³⁶

Fakültenin açılış amacı Saffet Arıkan'ın konuşmasında net ve açık bir biçimde vurgulandığı gibi ‘yaratılan tarih ve Türk dil hareketi’ni besleyebilmek ve hareketin devamını sağlayacak kuşaklar yetiştirebilmek olacaktır. Fakültenin kuruluş amacına uygun olarak çeşitli bölüm kürsüleri kurulmuş, ana bölümler Türk Dili, Türk Tarihi, Türk coğrafyası olmakla beraber Türk diline ve tarihine yardımcı olacak bölümler de kurulacaktır. Arkeoloji, antropoloji, Sümeroloji, Hititoloji, Sinoloji, Hungaroloji gibi bölümler bu amaçla açılmıştır. Nitekim 1936 yılında yapılan üçüncü kurultayda ilk meyveleri alınmaya başlanmış gibidir. Kurultayda konuşmacı ve dinleyici olarak birçok öğrencinin bulunması da bunun birer göstergesi olarak durmaktadır.

Diğer taraftan İbrahim Necmi Dilmen, Hasan Reşit Tankut, Naim Hazım Onat ve Abdulkadir İnan'da Türk dil tezini kuvvetlendirmek için dersler vermektedirler. Bir taraftan Türk Dil Kurumu'nun birer aktif yöneticiliği diğer yandan fakültede aktif olarak ders vermeleri teorinin Türk toplum nezdinde ne kadar önemli olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güneş-Dil teorisiyle ilgili olarak fakülte'de verilen derslerde Güneşin Türk'ün yaşam biçiminde ne kadar önemli olduğunun altı çizilmekte ve yöntem olarak sadece dil alanına değil Türk kültür tarihi alanında da güneşten kaynaklanan birçok işaretlere dikkat çekilmektedir. “Güneş-Dil Teorisinin keşfettiği bu kanun, Türk dilindeki bütün eski ve yeni kelimelerin yalnız bu bakımdan tetkikini icap

---

¹³⁵ Resmi Gazete, 20 Haziran 1935, s.3033.

¹³⁶ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, “Cumhuriyet Döneminde Türk Dili”, A.Ü.D.T.C.F. Yay., A.Ü. Basımevi 1974, s.83.

ettirmekle kalmıyor, Türk kültür tarihine ve eski Türk kültürüne ait vesikaları da bu yoldan tetkik etmek lüzumunu günün meselesi olarak önümüze koymuş oluyor.”¹³⁷

Abdulkadir Kadir İnan ders notlarında okuttuğu üzere ilk ‘ag’ sözünün söylendiği dönemden önceki sesleri Güneş-Dil teorisine göre kültür diline esas olan manalı sözler olarak görmemek gerektiğini belirlemektedir. Ona göre insanoğlu ilk manalı söz olan ‘ag’ sözünü telaffuz edene kadar “yüz binlerce seneler fikirlerini el, yüz ve göz işaretleriyle anlatmış ve bu yüz binlerce senelerde durmadan bunu üzerinde işlemiş ve fikrini işletmiştir.”¹³⁸

Abdulkadir İnan’ın tezle ilgili olarak üzerinde önemle durduğu bir başka konu ise Güneş-Dil teorisinin mevcut dünya dillerini, muhtelif ailelere ve milletleri de o veya bu dil ailesine ayırmağa lüzum görmemesidir. Dünya dillerini dil ailelerine bölen anlayışın müstemlekecilığe hizmet ettiğinin altını çizmekte ve İndo-Öropeen dil ekolünün ve İndo-Cermen dilini dünyanın en müttekâmil ve kültür dili yaratan bir dil olarak ileri sürülmesini siyasete karışmış romantik taraflı olmakla suçlamaktadır.

Güneş-Dil teorisinin ana tezi olarak “Türk dilinin yeryüzü dillerine ana kaynak olduğunu ispattır” diyen İnan, bu teoriye göre yapılan analizlerde amacın “(...) başka başka dillerde ve ayrı sayılan dil familyalarında aynı mefhuma delalet eden sözlerin orijinde bir olduklarını göstermektedir” demektedir. Teorinin pratik olarak dilin kaynağının aynı kökten geldiğini göstermesi bakımından şekil itibariyle hiçte birbirine benzemeyen kelimelerin de bir kökten geldiğini ispat ederek “dil bilgisini şekliyattan ve benzetme usulüyle yapılan etimolojiden de kurtarmış ve bununla ‘Ana Dil’ meselesini de kökünden halletmiş(tir)”¹³⁹ olmaktadır.

---

¹³⁷ Abdulkadir İnan, “Güneş-Dil Teorisi Üzerine Ders Notları”, D.T.C.F. Yay., İstanbul Devlet Basımevi, 1936, s.4.

¹³⁸ Abdulkadir İnan, a.g.e., s.52.

¹³⁹ Abdulkadir İnan, a.g.e., s.56.

3.2.2. Güneş-Dil Teorisinin Türk Dil Kurumunun Alt Kollarında Ele Alınış Biçimleri

Kurum alt çalışma kollarındaki bütün faaliyetlerini teorinin ispatlanmasına dönük olarak yapmaktadır. 1935 yılının dil bayramında yayınlanan Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu'nun önsözünde iki yıllık çalışma programının bir listesi verilmektedir. Listenin birinci maddesinde karşılığı bulunamayan kelimeler için 'söz yaratma' yoluyla yeni karşılıklar oluşturulacağı belirtilmektedir.¹⁴⁰ Bu çalışmaların meyvesi olarak "Osmanlıcadaki Arapça ve Farsça kelimelere karşılık 'yeni sözler yaratılırken' bir yandan İndo-Öropeen denilen Avrupa dilleri soyuna, bir yandan da Semitik adını taşıyan dillere kök vermiş bir ana dil olduğu günden güne daha belirli kanıtlarla ortaya çıkmakta(dır)"¹⁴¹ olduğu görülmekte ve böylece bugün yabancı denilen Avrupa ve Asya dillerinden Türkçeye alınmış sözler arasında pek çok kelimenin aslında Türk kökünden çıktığı keşfedilmektedir.

Belirli bir süzgeçten geçtikten sonra cep kılavuzuna girebilen sözcükler artık 'Türkçe düşünebilen' bir toplum yarattıktan sonra asli vazifesini ifa etmiş sayılacağı belirtilmektedir. Kılavuzların basımını halk basımı olarak niteleyen kurum sekreteri Dilmen ilerde daha güzel kılavuzların çıkmasını temenni ettikten sonra yirminci asrın en büyük yaratıcısı olarak vasıflandırdığı Mustafa Kemal'in de bu yolda büyük çabalar sarf ettiğini ifade etmektedir. Türk Dil Kurumunun kurucusu ve kollayıcısı Mustafa Kemal "kılavuz çalışmalarını yalnız kolaylaştırmakla kalmamış, kendisi de sözlerin köklerini aramak ve karşılık bulmak işlerinde değer biçilmez bir özveri ile çalışmıştır"¹⁴² denilmektedir.

Güneş-Dil teorisinin verimini daha ileri götürebilmek amacıyla Dil Kurumu ve Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi elemanları elele vererek araştırmalara koyulacaklar ve Türk lehçelerinde ve Sümer, Hitit, Etrüsk, Bask, Maya gibi dillerde vokal ve konsonlardan oluşan monofonemlerin ve manalarının toparlanması işine soyunacaklardır. Yapılan bu araştırmalarda kelimelerin anlamlarına da dikkat

¹⁴⁰ Türk Dili Dergisi, T.D.K., Sayı:16 Ankara, Nisan 1936, s.8-9

¹⁴¹ Türk Dili Dergisi, a.g.e., s.9-10.

¹⁴² Türk Dili Dergisi, a.g.e., s.11.

çekilmekte ve ilk monofoneme iktisap eden kelimeler üzerinde bilhassa durulmaktadır.

3.2.3. Üçüncü Türk Dil Kurultayından Sonra Yapılan Çalışmalar

Dil alanında yapılan çalışmalar üçüncü kurultaydan sonra hız kaybetmiştir. Ancak 1937’de toplanan Türk Tarih Kongresinde tarih tezinin Güneş-Dil Teorisiyle desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir. İbrahim Necmi Dilmen kongrede “Türk Tarih Tezinde Güneş-Dil Teorisinin Yeri” başlıklı konuşmasında prehistorik devirleri araştırmada çalışmaların ana kaynakları olarak dil dokümanlarının önemine işaret eder. Seslerin değişim safhalarını izleyerek ilkel kültür dilinin çözümlenebileceğini ve bununda geçmişi aydınlatmada en önemli yol olacağını vurgular.

Kongrede söz alan Hasan Reşit Tankut ise ‘Dil ve Irk Münasebetleri’ konulu bildirisinde dil ve tarih tezlerinin bağlantısını bu iki unsurun ayrılmaz bağları bulunduğuna dikkat çekerek çözümlenmeye çalışır. Semantik ve morfolojide de en az sosyoloji kadar ırki etkiler aranması gerektiğini belirtmektedir. “Onun içindir ki, brakisefal oldukları halde ayrı ayrı dil konuşan insanların hakikatte tek bir dil konuştuklarını ispat eden esaslar bulabiliyoruz. Bu esasların içinde hakim fonem tipi ve fonetik sistem, dil lojiği, ve psikolojisi, yani morfoloji ve semantik, ilk insan guruplarından aynı tipte olanlarda ne idiyse, bugün dahi aynen odur.”¹⁴³

Türk Dil Kurumunun çalışmaları 1 Eylül 1937 yılında Bükreş’te yapılan 17. Uluslararası Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi’nde Afet İnan, Yusuf Ziya Özer ve Hasan Reşit Tankut’un tebliğlerinin haricinde fazlaca çalışmanın yapılmadığı bir döneme girmiştir. Ancak kurumun bütün çalışmaları okullarda yürütülen terimler üzerinde yoğunlaşmıştır. Yapılan çalışmaların Türk toplumuna katkısı belki de en çok bu alanda elde ettikleri başarılarıdır. Çünkü Osmanlı’dan alınan eğitim sisteminin çetrefilli yapısına terminolojik bir iyileştirme ve standardizasyon getirilebilmiştir.

---

¹⁴³ İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 20-25 Eylül 1937, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler, 1943, İstanbul., s.85.

SONUÇ

Dilin gelişmesi ve dilde değişme her şeyden önce toplumsal ve kültürel olaylardır. Bütün toplum kurumları birbirleriyle ilişkili olduğundan herhangi bir yönde olan değişme ve gelişmeler diğer toplum kurumlarını da etkileyecektir. Bu arada toplumun bir unsuru olan dil de bu değişme ve gelişmeden en hızlı etkilenen kurumlardan biri olarak karşımıza çıkacaktır.

Toplumsal ve kültürel değişmelerin nedenini oluşturan yenilikler çoğu zaman dillerde eskiden var olan sözcüklerle karşılanamamaktadır. Bu nedenle dilin değişmesi ve gelişmesi tabii bir hal olarak karşılanmaktadır.

Uluslaşmayla birlikte ilerleyen dil devriminin amaçlarından bir tanesi dilin söz varlığını yerli birimleri temel alarak çağdaştırmak ve gelecek için yeterli ve yaratıcı bir kültür dili haline dönüştürmek olarak görülmektedir.

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte başlayan Batı eğiliminin söz varlığında yarattığı yerlileştirmenin yetersiz olduğu görülmektedir. Ancak dilin yerlileştirilmesi fikrinin de bu dönemden itibaren ele alındığı kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk dil devriminin hazırlık evresindeki düşüncelerin doğmasında kültürel etkenlerden, devrimin gerçekleşmesinde ise toplumsal etkenlerden kaynaklandığı genel görüşü kabul edilmektedir. Oysa Osmanlıda Tanzimatla beraber aydınlar arasında başlayan uluslaşmanın bir neticesi olarak oluştuğu göz ardı edilmemelidir.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de sosyal, siyasal ve toplumsal olarak birçok değişikliğin olması dilde de yeni yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dilde bunları karşılayacak sözcüklerin ortaya çıkması doğrudan devletin etki ve direktifleriyle gerçekleşmiştir.

Türk dil devriminin en önemli özelliği her türlü kavramın dilden karşılanarak Türkçenin güçlü bir kültür dili durumuna getirilmesini amaç edinmekte ve bu yolda gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kullanılmakta olan dili onarma amacının bulunması tarama ve derleme yollarıyla dilin eski durumunda kullanılmış olan ve Anadolu

ağızlarında kullanılmakta olan sözcüklerin genel dilde kullanılması da Türk dil devriminin başka bir özelliği olarak görülmektedir.

Bütünüyle yerli ve kendine özgü öğelerin kullanılmasını önceleyen ve kendi kendine yeterli bir kültür dili yaratılmasını bilinçli olarak amaç edinen ve bunun için halka inen devletçi bir atılım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet Türkiye'sinin kurulmasıyla birlikte dil çalışmalarının bir sonucu ve göstergesi olarak yeni bir ulus devleti oluşturmanın yanında yine dil aracılığıyla da siyasi gelişmeleri desteklemek amaçlanmıştır. Dil kurultaylarındaki çalışmalarda vurgulandığı gibi dil devrimini gerçekleştiren kadronun dilbilimcilerden çok yeni kurulan devlete siyasal bağlılığını ön plana çıkartan ve bizzat devletin yönetim kadrosunda bulunan milletvekillerinden oluşmaktadır. Dil devrimini yürüten kadronun dilbilimci olmaması ve devlete olan bağlılığının tezahürü olarak önemli görevlere getirilmeleri bunun birer göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dil devrimi Cumhuriyet Türkiye'sinin kurulmasından itibaren doğrudan Mustafa Kemal tarafından yönetilmiş ve devletin en üst makamı olan başbakanın da yardımcı olması istenmiştir. Dil devrimi ile ilgili yapılan bütün bildiri ve konuşmalarda bu gerçeğin altı önemle çizilmiştir.

Doğrudan devletin en üst makamının direktif ve tavsiyeleriyle kurulan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'nin tüzüğü kurucu kadronun izni olmadan cemiyete üye olmak ve kurultaylarda aykırı bildiri sunma imkânı da bulunmamaktadır. Bütçesini devlet kaynaklarından temin eden kurumun hami ve fahri reislerinin durumu sadece fahri reislikten ibaret değildir. Öyle ki maarif vekili Reşit Galip ve kurucu üye Samih Rıfat'ın ikinci kurultaydan önce ölmeleri ve ardından Ruşen Eşref'in Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne getirilmesi dil çalışmalarında önemli kayıplar olarak görülmüştür.

Dil devriminin siyasi yanını görmek bakımından Cumhuriyet Halk Fırkası ve Halk Evleri'nin doğrudan çalışmalara ortak edilmesi önem taşımaktadır. Öyle ki Cumhuriyet Halk Fırkası ve Halkevleri vasıtasıyla kurumun çalışmaları ülke geneline yayılmıştır. Birbirlerinin destekçisi ve kollayıcısı durumundaki bu kurumlar vasıtasıyla kurultaylara olan ilgi güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Söz derleme talimatnamesi gibi bazı talimatnamelerde ise Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'ne yardımda bulunması en üst düzey siyasi otorite tarafından emredilmiştir. Bu talimatname ile illerde vali, belediye reisi, en yüksek rütbeli kumandan, il milli eğitim müdürü, sıhhi ve içtimai muavenet müdürleri, bütün lise ve orta mektep müdürleri, ilçelerde kaymakamlar, belediye reisleri, askeri üst makamlar, kaza maarif memurları, hükümet hekimi, orta mektep müdürü ve mektep muallimleri arasından seçilecek iki kişi de cemiyet çalışmalarına dahil edilmiştir.

Harf ve dil devriminin gerekçesi olarak gösterilmeye çalışılan halkın öğrenim ve eğitimi meselesinde büyük bir faaliyet gösteren siyasal erkin çokta başarılı olduğu söylenememektedir. Dil devrimi öncesinde yüzde yirmilerde olan okuryazar oranı bütün millet mekteplerinin yoğun ve can siperane çalışmalarına rağmen çok partili döneme kadar ciddi bir başarı elde edememiştir. Ancak dil devriminin sadeleştirme meselesinde en önemli başarı, mekteplerde kullanılan terimlerin sadeleştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk dilinin sadeleştirilmesi olarak ortaya çıkan kurumun ilk anda yaptığı sadeleştirme Arapça ve Farsça kelimelerin tasfiyesinden öteye gitmemektedir. Güneş dil teorisinin ortaya atılmasından sonra ise bu dillerle karşı daha ılımlı bir havaya girilmekte ve ancak genel tutumdan vazgeçilmediği görülmektedir. Özellikle Güneş-Dil teorisi ile ortaya çıkan kelimelerin zaten Türkçe kökenli olduğu iddiası batılı kelimelerin benimsenmesinde herhangi bir problem teşekkül ettirmemektedir.

Osmanlı İmparatorluğu hakim unsurun Türkler olmasına rağmen din esası üzerine kurulmuş çok uluslu yapısını son gününe kadar korumuştur. Bu nedenle Türkçenin Arap ve Fars dilleriyle birlikte İslami çağrışımlar yapan yönünün sistem dışına itilmesi kaçınılmaz bir şart olarak kabul edilmektedir. Osmanlıdaki çokulusluluğun birleştirici unsuru olan din olgusu yeni kurulan devletle birlikte tek uluslu bir yapıya dönüşürken, birleştirici ve bağlayıcı unsurlara da gerek duyulmamaktadır.

Milli mücadele yıllarında meydanlarda kazanılan zaferlerin ardından Anadolu Türkünün binlerce yıldan bu yana bu topraklarda yaşadığı ve dolayısıyla zaten bu topraklarda eskiden beri varlığını koruduğu tezi ön plana sürülmektedir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte başlayan dil tartışmalarını iki ana eksenle ele almak doğru bir yöntem olacaktır. Bunlardan birincisi toplumun kullandığı dilin morfolojik olarak ele alındığı ve yapı itibarıyla tartışılmaya açıldığı alandır. Diğer ise dönemin siyasetinin bir parçası olarak Türk toplumunun üzerinde yaşadığı coğrafyanın yine bu topluma aidiyetini batılı devletlere kabul ettirme çabası olarak görülmelidir.

Savunulan tezin en önemli özelliği belki de Anadolu'nun Türklüğünün ispatıdır. Batılılara karşı haklı olarak kurtuluş savaşı yıllarında topyekûn bir mücadeleden sonra Türklerin bu toprakların bir parçası olduğunun kabul ettirilmesi amaçlanmaktadır. Batıların Sevr antlaşması gibi bedeli ağır sonuçlar doğuracak ve Türkleri Anadolu'dan çıkartma girişim ve mücadelelerine karşı alınmış bir önlem olarak görülecektir.

Türlere tarihte eşsiz bir yer sağlamayı amaçlayan tarih ve dil tezleri Türklerin tarih içinde çok önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlamayı amaçlamakta ve onların göçler vasıtasıyla dünyanın dört bir yanına medeniyet taşıdıklarını ispat etmektedir.

Batıda ortaya atılmış bir tezin Cumhuriyeti kuran kimseler tarafından yine batıya karşı bir cevap olarak savunulması kültür medeniyetinin kurucuları arasında Türklerinde yer almasını kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan batı medeniyeti içinde bulunabilmenin meşru ve zaruri bir göstergesi olarak da önem taşımaktadır. Cumhuriyetin kuruluşu yıllarında batılılar tarafından öne sürülen Türklerin sarı ırka mensup ve dolikosefal özellik taşıdığı tezine karşılık olarak da büyük önem taşımaktadır. Buna karşılık olarak Türklerin Alpin ırkıdan olduğu öne sürülmektedir. Bu amaçla kadim Yunan ve Mısır medeniyetinin de kurucularının Türkler olduğu iddiasına varan aşamalar geliştirilmektedir.

Yeni dil ve tarih tezleriyle Mısır ve Yunan medeniyetlerinin yaratıcısının kadim Türklerin olması dolayısıyla Anadolu'nun Türklüğünün de en az bunlar kadar

eski olması bu topraklarla ilgili bütün şüpheleri ortadan kaldıracaktır. Anadolu topraklarında hak iddia edebilecek azınlık ve batılılara karşı “Türkiye Türklerindir” vurgusu yapılmaktadır. Bunu desteklemek için de bu topraklarda hüküm sürmüş Sümerler ve Etiler ve onlardan sonra bu topraklarda hüküm sürmüş Yunanlılar ve Romalılar eğer Türk ise, bu topraklar üzerindeki Türk egemenliği de tarih öncesi devrilere kadar geriye götürülebilmektedir. Böylece yeni devletin toprakları üzerinde Türklerin hak sahibi olması tartışmaya gerek bırakmayacak bir gerçek olarak ortaya serilmektedir.

Türk dil tezinin Türk tarih teziyle birlikte anılması ise yeni kurulan sistemin sosyal ve siyasal olarak amaç birliğinin bir sonucudur. Sistemin kurucuları tarih ve dil tezleri ile sistemin meşruiyetini bütün dünyaya kanıtlamak istemektedirler.

Sonuç olarak Türklerin Orta Asya’da tarih öncesinde büyük bir neolitik uygarlık kurmaları ve buna bağlı bir dil geliştirmeleri temel kimliği oluşturmaktadır. Dil ile Türkler o dönemde milli şuurlarının ilk nüvelerinin temellerini atacaklardır. İkinci aşama olarak göçlerle birlikte bu nüve bütün yeryüzüne yayılmış, yerel ve yerleşik uygarlıklar kurulmasında öncülük etmişlerdir. Kendi ırki saflıklarını koruyabilenler ise ikinci aşama olarak yeni devleti kuran ve devletin kurulmasında söz sahibi olanlar olarak karşımıza çıkartılmaktadır. Ancak bu ikinci aşamadakiler İslamiyet’le tanıştıktan sonradır ki dillerini dolayısıyla milli benliklerini kaybedeceklerdir. Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle milli benliğin dolayısıyla Türklüğün unutulması milleti karanlık bir döneme sürüklemiştir. Yeni devletin ideolojisi ise bu karanlık dönemden milleti uyandırarak milletler topluluğuna eklemek olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenle Türk dil devrimini basit bir dilin özleştirilmesi olmaktan çok öte siyasi bir dönüşümün vazgeçilmez bir parçası olarak görmek gerekmektedir.

Türkçedeki değişime dönük olarak sabırsızca ve aşırı bir biçimde yapılmaya çalışılan işlerde sonuca gitme ve bir an önce topluma mal etme kararlılığı bulunmaktadır. Yeni devletin öngördüğü toplum ve devlet yapısı gereği olarak bir an önce model bir toplum oluşturma isteği bulunmaktadır. Bu modelde bir önceki yönetim sisteminden ve onun geride bıraktığı toplum düzeninden vazgeçilmiştir.

Yeni kurulan devlet Türk toplumuna Osmanlı yönetim ve toplum sisteminin bir model olamayacağı dolayısıyla geçmişinde kimlik bilincinin güçlü olduğu Türk devletlerini model olarak göstermektedir. Ne var ki bir gün geçmişini sorgulayacak ve bu topraklarda bulunmanın nedenini zihninden silemeyecek olan milletin önüne dünya medeniyetine önemli katkılarda bulunmuş ve Avrupa medeniyetinden de eski olan Sümerler ve Eti'ler model olarak tanıtılacaktır. Zaten Türk'ün geçmişinde büyük başarılarının bulunduğu ve insanlık tarihine sunduğu eserleriyle zengin bir dönemi varken ucube bir Osmanlı sisteminin savunulacak ve model alınacak bir yanı da görülmemektedir.

Güneş Dil teorisinde de görüleceği gibi tarih ve dil tezleri batılı başvuru kaynaklarının neticeleri olarak ortaya atılmaktadır. Bunların asıl nedenleri arasında “Türklerin özgün çalışmalarının eksikliği olsa da” Batılı oryantalizmin bir sonucu olarak ortaya atıldığı görülmektedir. Batı da yayılmış Türk karşıtlığına karşı yine onların ağızlarından Türk kültürünün büyüklüğü, parlaklığı iddialarına dayanak olarak batı biliminden alınmış örneklerle göstermenin bu iddialara büyük güç katacağı düşünülmüştür.

Avrupa felsefesinde tanrı tarafından verilmiş tek bir dilin varlığına inanan tek kökenciler ile farklı birçok dilin aynı anda doğuşu tezini savunan çok kökenciler arasındaki tartışma eski çağlara kadar gerilere götürülmektedir. Avrupa’da her alanda olduğu gibi dil alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1850’lerden sonra başlayan tek dil düşüncesinin gerilemesi ve yerine medeni ya da gelişmemiş diller olarak tasniflendirme biçimlerinin sonucu olarak Türk dilbilimcilerini yeniden eskiye dönüğe zorlamakta ve Türk dilcileri bütün dillerin ana kaynağı olarak Türkçeyi göstermektedirler

KAYNAKÇA

- Akçura, Yusuf: **Hatıralarım**, Yayına Haz. Erdoğan Mura, Hece Yay., I. Basım, 2005.
- Akçura, Yusuf: **Türkçülüğün Tarihi**, Kaynak Yay., I. Basım, İstanbul 1998.
- Akçura, Yusuf: **Türkçülük ve Dış Türkler**, Toker Yay., İstanbul, 1990.
- Aksan, Prof. Dr. Doğan: **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, I. Cilt, 2. Baskı, T.D.K. Yay. Ankara, 2003.
- Aksan, Prof. Dr. Doğan: **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, II. Cilt, 2. Baskı, T.D.K. Yay., T.D.K. Basımevi İşletmeciliği, Ankara, 2003.
- Ali, Dr. Saim: **“Eski Dil Mefhumu”**, Kurultay Tezleri, Türk Dili, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, 1935.
- Asım, Mehmet: Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı), T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934.
- Atay, Falih Rıfkı: **“Atatürk ve Dil”**, Türk Dili, No:3, Ankara, 1951.
- Atay, Falih Rıfkı: **Çankaya: Atatürk’ün Doğumundan Ölümüne Kadar**, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi, İstanbul, 1969.
- Atay, Falih Rıfkı: **Harf Devriminin 25. Yılı Kutlarken: Yeni Yazı**, Türk Dili, C. II., S. 23, Ağustos 1953.

- Ayda, Adile: **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yay., Mas Matbaacılık, Ankara, 1991.
- Atiker, Erhan: **Bireyselleşme ve Toplumsal Farklılaşma**, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1995.
- Copeaux, Etienne: **Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**, Çev. Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2. Basım, İstanbul, Mart 2000.
- Çotuksöken, Betül: **Felsefi Söylem Nedir?** Ara Yay., Birinci Basım, İstanbul, Kasım 1991.
- Dilaçar, Agop: **Atatürk ve Türk Dili, Atatürk ve Türkçe**, T.D.K. Yayınları, A.Ü. Basımevi, 1963.
- Fevziye A. Tansel: **Muallim Naci'nin, Türk Dilinin Sadeleştirilmesi, Dil Cemiyeti Kurulması Hakkındaki Düşünceleri**, Türk Kültürü Aylık Dergi T.K.A.E. Ankara, S.100, Şubat 1971.
- Gökalp, Ziya: **Türkçülüğün Esasları**, Yay. Haz. Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yay, M.E.B. Basımevi, Ankara, 1976.
- Gökalp, Ziya: **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Kültür Bakanlığı Yay., Yay. Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, 1976.
- Heid, Prof. Dr. Uriel: **Türkiye'de Dil Devrimi**, Çev., Nejet Öztürk, IQ Kültür-Sanat Yay., İstanbul, 2001.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin: **Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı 150. Yılında Tanzimat**; Yay., Haz., Hakkı Dursun Yıldız, TTK Yay. VII. Dizi-Sayı 142. İstanbul.
- İmer, Kamile: **Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi**, T.D.K. Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara. 1976.

- İnan, Abdulkadir: **Güneş-Dil Teorisi Üzerine Ders Notları**, T.D.C.F. Yay., Devlet Basımevi, 1936.
- Kili, Suna: **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 8. Basım 2003,
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep: **Cumhuriyet Döneminde Türk Dili**, A.Ü. D.T.C.F. Yay, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1974.
- Korkmaz, Zeynep: **Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi”**, Ankara, 1963.
- Levend, Agah Sırrı: **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1949.
- Oba, Doç. Dr. Ali Engin: **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Yay. I. Baskı, Ankara, 1995,
- Onat, Naim Hazım: **Türk Dili'nin Sami Dillerle Münasebeti**, Türk Dili, Sayı: 14, T.D.T.C. Bülteni, , 1935.
- Onat, Naim Hazım: **Güneşin Uzaklaşmasından ve Batmasından Doğan Anlamlarla Bunları Anlatmaya Yarayan Sözcükler Üzerine: Güneş-Dil Teorisine Göre Türkçe-Arapça Karşılaştırmalar Tezine Bağlı Örnekler**, İstanbul Devlet Basımevi, 1936.
- Özgü, Melahat: **Atatürk ve Türk Dili, Atatürk'ün Dilimiz Üzerine Eğilişi**, T.D.K. Yayınları, A.Ü. Basımevi, 1963.
- Porzığ, Prof. Dr. Walter: **Dil Denen Mucize**, Çev. Prof. Dr. Vural Ülkü, T.D.K. Yay. 2. Basım Ankara 2003.
- Sezer, Baykan: **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İ.Ü.E.F.Yay. No:3217, İstanbul 1985,

Şavkay, Tuğrul: **Dil Devrimi**, Gelenek Yay., Kurtiş Matbaası, İstanbul 2002 .

Togan, Prof. Zeki Velidi: **Hatıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri**, İstanbul, 1969.

Uçman, Abdullah: **Türk Edebiyatında Tenkit Anlayışı, 150. Yılında Tanzimat**, Yay., Haz., Hakkı Dursun Yıldız, TTK Yay. İstanbul, VII. Dizi-Sayı. 142

Ünaydın, Ruşen Eşref: **Atatürk Tarih ve Dil Kurumları Hatıralar**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1954.

Ünaydın, Ruşen Eşref: **Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar**, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1943.

DERGİ VE ANSİKLOPEDİLER

Atatürk ve Türk Dili (İncelemeler Anılar), T.D.K. Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara 1963.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (II), s.240-243 Ankara 1952.

Birinci Türk Dili Kurultayı: Tezler ve Müzakere Zabıtları, Türk Dil Kurumu

Cevat, Ahmet: **Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı)**, T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., 6, C.I, Ankara 1946

Dil Devrimi Üzerine, TDK Tanıtma Dizisi, (Derleme Makaleler), T.D.K. Yay., A.Ü. Basımevi, Ankara, 1967.

Dilmen, İbrahim Necmi: "Dil Bayramı", **Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı)**, Sayı: 10, T.D.T.C. Bülteni, 1934.

Dilmen, İbrahim Necmi: "Özlediğimiz Yazı Dili", **Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı)**, Sayı: 10, T.D.T.C. Bülteni, 1934.

Dilmen, İbrahim Necmi: **Türk Dili Dergisi**, T.D.K., Sayı:16 Ankara, Nisan 1936,

Emre, Ahmet Cevat: "Türkçenin Hint-Avrupa Diliyle Mukayesesi", **Türk Dili**, Kurultay Tezleri, T.D.T.C. Bülteni, Sayı: 11, 1935.

Giesse, Prof. Dr.: "Dil Bilgisinde Eski Mefhumlar Telakkisi", **Türk Dili**, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, Haziran 1935.

İkinci Türk Dili Kurultayı: Tezler ve Müzakere Zabıtları, Türk Dil Kurumu,

**İkinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 20-25 Eylül 1937, Kongrenin Çalışmaları,
Kongreye Sunulan Tebliğler, 1943, İstanbul.**

A., İsmet: **Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı)**, T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: Atatürk'ü anlatıyor. (Röportaj), yapan: Yavuz Bülent Bakiler, **Hisar**, Sayı 35, Kasım 1966.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: Harf ve Dil Devrimini Anlatıyor, **Türk Dili**, C.XII, S 134, Kasım 1962.

Nadi, Yunus: **Türk Dili (Dil Bayramı Sayısı)**, T.D.K.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934.

Osmanlıdan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ankara, 1934.

Ömer, Tahsin: “Meksika’da Müstamel Maya Dilindeki Türkçe Kelimeler Hakkında İzahat”, **Türk Dili**, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, 1935.

Resmi Gazete, 20 Haziran 1935.

Sertkaya, F. Osman: “Atatürk'ün Dil Politikası”, **Türk Kültürü**, S. 61, Yıl VI,

Türk Ansiklopedisi, Cilt 9, M.E.B. Basımevi

Türk Dili Dergisi, T.D.K., Sayı:16 Ankara, Nisan 1936.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi, Türk Dili, No:1, Ankara, 1933.

Üçüncü Türk Dili Kurultayı: Tezler ve Müzakere Zabıtları, Türk Dil Kurumu

Ülkütaşır, M. Şakir: “Fuat Kösearif ve Dilde Tasfiyecilik Cereyanı” **Türk Kültürü**, Sayı: 48, Ankara, Ekim 1966.

Yusuf Ziya Özer, “Uralo-Altay Dilleriyle Türkçenin Münasebeti”, Kurultay Tezleri, **Türk Dili**, Sayı: 12, T.D.T.C. Bülteni, 1935.